

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи**

**(для здобувачів вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

Колектив авторів

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України
Л.Р. Наливайко*

Дніпро
2019

УДК 342
К 34

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, протокол №4 від 18.12.2019*

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Ільков В.В.**, суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук, професор;

Максакова Р.М., завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор

К 65 Конституційне право: метод. рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для здоб. вищ. освіти 2 курсу денної форми навч. юрид. ф-ту) / уклад.: Л.Р. Наливайко, О.І. Наливайко, В.В. Обушко, О.С. Чепік-Трегубенко; за заг. ред. д.ю.н., проф., Заслуженого юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 304 с.

Укладачі: **Наливайко Л.Р.**, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України; **Наливайко О.І.**, науковий співробітник секретаріату Вченої ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Обушко В.В.**, старший викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Чепік-Трегубенко О.С.**, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Викладено методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Конституційне право».

Для здобувачів вищої освіти та викладачів юридичних закладів вищої освіти.

© Укладачі, 2019

© ДДУВС, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	8
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	10
ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	16
ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	33
ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	50
ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	65
ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	82
ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	97
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	120
ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	138
ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	155
ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	173
ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС	188
ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ	204
ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ.....	220
ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	237
ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ.....	256
ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ	271
САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	289
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	290
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	291
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».....	293
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»	295
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	301

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх фахівців-юристів. Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та надає здобувачам вищої освіти (далі – Здобувач) широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства.

Конституційне право викладається Здобувачам 2 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 3 та 4 семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі права. Конституційне право – це провідна галузь національного права. Цей курс є базовим в системі інших навчальних юридичних дисциплін.

Процес становлення та розбудови Української держави збігся з реформуванням політичної системи та виникненням нових демократичних інститутів публічної влади, формуванням громадянського суспільства, утвердженням нових принципів економічної системи, що базуються на ринкових відносинах. Це об'єктивно призвело до підвищення ролі конституційного права України як основи вивчення цих процесів.

Україна знаходиться на шляху розбудови демократичної, соціальної, правової держави. Утвердження реальної, а не лише декларативної демократії як основний напрям розвитку політичної системи сучасної України передбачає серед його складових зміцнення правових засад усього того, що підлягає впливу конституційного права, а саме: державного, економічного, політичного життя, міжособистісних відносин тощо. Усвідомлення цього постулату пояснює значимість і необхідність вивчення відповідних розділів конституційного права України.

Метою цієї дисципліни є надання Здобувачам систематизованого матеріалу в сфері конституційно-правових відносин. Вивчення цієї галузі

права передбачає процес усвідомлення Здобувачами значення Конституції України як Основного Закону держави та суспільства, як найвищої політичної та духовної цінності нації. Шляхом детального аналізу питань конституційного права повинні бути підвищені не тільки загальноюридичні знання Здобувачів, а й рівень відчуття себе повноцінними членами українського громадянського суспільства.

Самостійна та індивідуальна робота – це робота Здобувачів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність Здобувачів, а Здобувачі самостійно здійснюють пізнання.

Самостійна та індивідуальна робота Здобувача є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійна та індивідуальна робота Здобувачів з навчальної дисципліни «Конституційне право» спрямована на забезпечення:

- ◆ системність знань та засобів навчання;
- ◆ володіння розумовими процесами;
- ◆ мобільність і критичність мислення;
- ◆ володіння засобами обробки інформації;
- ◆ здібність до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів є:

- *пізнавальна функція* – визначається засвоєнням Здобувачем систематизованих знань з дисциплін;
- *самостійна функція* – формування вмій і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування;
- *прогностична функція* – вмінням Здобувача вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;
- *коригуюча функція* визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;
- *виховна функція* – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів є:

- ✓ *принцип інтерактивності*, що визначає необхідність співробіт-

ництва Здобувачів та обміну інформацією не тільки з викладачем, але і з іншими Здобувачами;

✓ **принцип індивідуалізації навчання**, що виявляється в обліку викладачем індивідуальних психологічних особливостей Здобувача при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи;

✓ **принцип регламентації навчання**, що відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи Здобувача (що включає методичні розробки по самостійній роботі Здобувачів);

✓ **принцип опори на базові знання та вміння**, що передбачає наявність у Здобувача мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи;

✓ **принцип випереджального навчання**, що забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності Здобувача, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими Здобувачами, з даної дисципліни;

✓ **принцип зворотного зв'язку**, що дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання по даній дисципліні;

✓ **принцип науковості**, що дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань;

✓ **принцип наочності**, що передбачає представляти інформацію в доступному вигляді;

✓ **принцип зв'язку теорії з практикою**, що надає можливість вирішувати ситуаційні задачі;

✓ **принцип доступності і посиленості самостійної та індивідуальної роботи**;

✓ **принцип обліку трудомісткості навчальної дисципліни і оптимального планування самостійної та індивідуальної роботи**;

✓ **принцип міцності засвоєння знань**.

Контроль самостійної та індивідуальної роботи Здобувачів включає:

- ❖ перевірку мультимедійних презентацій;
- ❖ перевірку схем;
- ❖ перевірку рефератів;

- ❖ перевірку творчого завдання;
- ❖ відповіді на тестові питання;
- ❖ виконання практичних завдань;
- ❖ перевірку словникової роботи;
- ❖ перевірку конспекту.

Основні риси навчальної та науково-творчої діяльності, необхідні для успішної роботи фахівця, а також характер навчально-пізнавальних проблем і завдань, що сприяють формуванню цих рис:

- самостійність;
- організованість;
- творчий підхід;
- дисциплінованість;
- креативність.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Конституційне право» розраховані на Здобувачів денного відділення юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (50 годин лекцій; 70 годин семінарів; 120 годин індивідуальної та самостійної роботи).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Всього	Кількість годин, відведених на:		
			Лекції	Семінари	Самостійну та індивідуальну роботу
Перший заліковий кредит (1 семестр) Змістовий модуль I Загальні засади конституційного права. Теорія Конституції України та конституційно-правової відповідальності. Права людини і громадянина. Організація і здійснення державної влади					
	Всього	120	30	30	60
1.	Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна	14	4	4	6
2.	Конституційний процес в Україні	12	2	2	8
3.	Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності	16	4	4	8
4.	Конституційно-правові засади конституційного ладу України	14	4	4	6
5.	Теорія Конституції України	16	4	4	8
6.	Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні	20	6	6	8
7.	Організація і здійснення державної влади в Україні	12	2	2	8
8.	Виборче право та виборчий процес	16	4	4	8
	Форми підсумкового контролю	Залік			

<p align="center">Другий заліковий кредит (2 семестр) Змістовий модуль II Порядок формування та функціонування органів державної влади</p>					
	Всього	120	20	40	60
9.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи	20	4	8	8
10.	Конституційно-правовий статус Президента України	18	4	4	10
11.	Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус	18	2	6	10
<p align="center">Змістовий модуль III Судова влада в Україні. Місьцеве самоврядування. Територіальний устрій. Національна безпека</p>					
12.	Органи судової влади та організація їх роботи	16	2	6	8
13.	Конституційний Суд України	12	2	4	6
14.	Місьцеве самоврядування в Україні	12	2	4	6
15.	Територіальний устрій України	12	2	4	6
16.	Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України	12	2	4	6
	Форми підсумкового контролю	Екзамен			

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / Авт.-упоряд.: М. О. Баймуратов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2015. 625 с.
- Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
- Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська, І. Ю. Штиченко. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
- Барабаш Ю. Г., Дахова І. І., Євсєєв О. П. та ін. Конституційна юрисдикція: підруч. Харків: Право, 2012. 168 с.
- Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 352 с.
- Бойкова М. А., Омельченко О. Ф. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни: моногр. Київ: К.І.С., 2011. 128 с.
- Боняк В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 295 с.
- Бурдяк В. І. Політика і права людини: підруч. Чернівці: Рута, 2011. 536 с.
- Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 256 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 376 с.
- Волошин Ю. О., Папаяні С. В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення. Одеса: Фенікс, 2015. 231 с.
- Гапоненко Л. В., Осадча Л. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах: навч. посіб. Ірпінь: НУДПСУ, 2012. 130 с.
- Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного

- Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
- Голубовська І. О. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
 - Гринюк Р. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Донецьк: ДонНУ, 2014. 281 с.
 - Губань Р. В. Основи правового регулювання адміністративно-територіального устрою України: навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 278 с.
 - Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: [б.в.], 2012. 331 с.
 - Дягілев О. В. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід: моногр. Харків: Майдан, 2011. 252 с.
 - Єловських У. О. Конституційне право України: навч.-методолог. посіб. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 182 с.
 - Івашова Л. М. Контролінг в органах державної влади й органах місцевого самоврядування: навч. посіб. Миколаїв: НАДУ, 2015. 175 с.
 - Карий О. І. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 176 с.
 - Каркач П. М. Основні конституційні функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 246 с.
 - Каркач П. М. Функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2015. 247 с.
 - Кириленко Є. В. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посіб. / За наук. ред. О. А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 59 с.
 - Конституційне право: підручник / [О. С. Бакумов та ін.]; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 483 с.
 - Конституційне право зарубіжних країн: підручник / [І. О. Бондаренко та ін.; за заг. ред. Н. В. Мішиної, В. О. Міхальова]. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 641 с.
 - Конституційне право України: підруч. 8-е вид. перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 410 с.
 - Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / [Ю. Г. Барабаш та ін.]. 5-е вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 387 с.
 - Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.

- Конституційне право України: підруч. / [І. М. Алмаші та ін.]. 9-е вид., перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 461 с.
- Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Є. Кагановська та ін.; за ред. Т. Є. Кагановської. Харків: Право, 2017. 303 с.
- Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні / Н. М. Оніщенко та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 111 с.
- Костас П. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської Конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посіб. Харків: Право, 2017. 151 с.
- Кудрявцев Ю. А. Государственные режимы: моногр. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2012. 540 с.
- Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України): практич. посіб. / За заг. ред. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 91 с.
- Лебідь І. В. Освіта і сучасне суспільство: посіб. Умань: Сочінський, 2012. 98 с.
- Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
- Мальчин Ю. М. Історія місцевого самоврядування України: навч. посіб. Київ: АМУ, 2015. 296 с.
- Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: підруч. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2018. 291 с.
- Мельниченко В. І. Інституційний розвиток держави: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2012. 199 с.
- Міхневич Л. В. Конституційне право України: практикум. Київ: КНЕУ, 2013. 266 с.
- Моделі та методи стратегічного управління в органах виконавчої влади України: навч. посіб. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 152 с.
- Мушенко В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 227 с.
- Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
- Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
- Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. та допов.). Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.

- Наливайко Л. Р., Касяненко Є. В., Обушко В. В., Сеньків О. М., Чепік-Трегубенко О. С. Конституційне право України в тестових завданнях: навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. унів. внутр. справ, 2019. 436 с.
- Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро: Дніпр. держ. унів. внутр. справ, 2019. 184 с.
- Наливайко Л.Р., Костицький В. В., Грицай І. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Про громадські об'єднання». Київ: АртЕк, 2015. 228 с.
- Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
- Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практ. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 640 с.
- Оніщенко Н. М. та ін. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 614 с.
- Орзіх М. В., Афанасьєва М. В., Барський В. Р. та ін. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
- Орзіх М. П. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні. 430 с.
- Орленко В. І. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 527 с.
- Павликов С. Г., Умнова І. А. Конституционное право: учеб. пособ. Москва: Альфа-М; ИНРФА-М, 2015. 575 с.
- Палант Б. Білль про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Харків: Право, 2018. 264 с.
- Петришин О. В., Шевчук О. В., Дашковська О. Р. та ін. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка. Харків: Право, 2010. 272 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2006. 366 с.
- Постовой Н. В. Муниципальное управление. Планирование, собственность, компетенция: учеб. Москва: Юриспруденция, 2014. 141 с.
- Потапова А. А. Муниципальное право: конспект лекций. Москва: Проспект, 2014. 101 с.
- Савич С. С., Попов А. А., Пащук Т. В. Судочинство у Європейському суді з прав людини: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 163 с.

- Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
- Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні: (авт. спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2018. 91 с.
- Селіванов А. О. Теорія і практика застосування конституційного права України. Київ: Логос. 2016. 174 с.
- Сербогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 368 с.
- Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное: очерки. Дискуссионные вопросы. Киев: Институт государства и права им. В. М. Корещкого НАН Украины, 2013. 340 с.
- Скрипнюк О. В. Конституційне право України: академічний курс: підруч. Київ: Ін Юре, 2010. 669 с.
- Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
- Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
- Станкус Т. Бюджетний процес. Державні закупівлі в органах місцевого самоврядування: практич. посіб. Харків: Фактор, 2016. 107 с.
- Стасус державного службовця органів прокуратури в Україні: посіб. Київ: [б. в.], 2018. 290 с.
- Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.). Київ: Ін Юре, 2010. 631 с.
- Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. Конституція України: наук.-практич. коментар. Харків: Право, 2011. 1128 с.
- Тацій В. Я., Тодика Ю. М., Данильян О. Г. Конституційно-правові засади становлення української державності: моногр. Харків: Право, 2003. 328 с.
- Тацій В. Я. та ін. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Харків: Право, 2013. Битяк Ю. П. та ін. Т. 2: Публічно-правова доктрина України 2013. 863 с.
- Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
- Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
- Фрицький Ю. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2018. 220 с.
- Чайковська Н. П. Захист права людини на безпечні умови життєдіяльності: основні завдання та повноваження державних органів: навч.-практич. посіб.

- Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. 198 с.
- Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 290 с.
 - Чушенко В. І., Заяц І. Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2009. 547 с.
 - Шаповал В. Н., Корнеев А. В. История Конституции Украины: Дніпропетровськ: Акцент, 2012. 127 с.
 - Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: Лізунов Прес, 2012. 472 с.
 - Шемшученка Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
 - Шемшученко Ю. С. Правові системи сучасності: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
 - Шемшученко Ю. С. Проблеми теорії конституційного права України. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 616 с.
 - Шемшученко Ю. С., Шаповал В. М., Кресіна І. О. та ін. Правове забезпечення державного суверенітету України. Київ: Юридична думка, 2011. 300 с.
 - Шугрина Е. С., Нарутто С. В., Заболотских Е. М. Ответственность органов публичной власти: правовое регулирование и правоприменительная практика: учеб. Москва: Юрайт, 2014. 346 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
 - Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
 - Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.
 - Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2015. 155 с.

**ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ –
ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА,
СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ,
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА**

**I. Підготувати мультимедійні презентації
на запропоновані теми:**

- ❖ Поняття конституційного права України як галузі права. Місце конституційного права в системі національного права України.
- ❖ Конституційно-правові відносини: поняття, види, ознаки. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.
- ❖ Конституційне право України як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система конституційного права України.
- ✓ Класифікація конституційно-правових норм.
- ✓ Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
- ✓ Зв'язок науки конституційного права з суспільними та галузевими юридичними науками.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституційне право України як провідна галузь національного права».
- ◆ «Місце конституційного права України в системі галузевих юридичних наук».
- ◆ «Християнська мораль як джерело конституційного права».
- ◆ «Правовий звичай як форма конституційного права України».
- ◆ «Громадські об'єднання – суб'єкти конституційно-правових відносин».
- ◆ «Установча влада Українського народу як конституційний феномен».
- ◆ «Системний підхід та його застосування в дослідженні конституційно-правових явищ».
- ◆ «Місцеве самоврядування як суб'єкт конституційних правовідносин».
- ◆ «Проблеми процесуальної форми в конституційному праві України».
- ◆ «Інавгурація президента як інститут конституційного права».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Джерела конституційного права України: поняття, види та їх характеристика.
- Конституційно-правові відносини в Україні.
- Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система.
- Джерела міжнародного права в системі конституційного права України.
- Утвердження процесуального конституційного права в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційне право України належить до публічних галузей права, оскільки:

- а) регулює відносини у сфері публічної адміністрації;
- б) метод правового регулювання цієї галузі здійснюється на імперативних засадах;
- в) має специфічний метод правового регулювання;
- г) предмет правового регулювання цієї галузі пов'язаний із публічним здійсненням влади народу;
- д) предметом цієї галузі є найважливіші суспільні відносини.

2. Суспільні відносини, які виникають і діють у процесі здійснення влади народом України, – це:

- а) правовідносини;
- б) конституційні правовідносини;
- в) об'єкт конституційно-правового регулювання;
- г) предмет конституційно-правового регулювання;
- д) суб'єкт конституційно-правового регулювання.

3. Політичні та інші найважливіші суспільні відносини в Україні, зміст яких полягає в утвердженні та гарантуванні конституційних прав і свобод людини, реалізації публічної влади Українським народом, Українською державою та територіальними громадами, а також забезпеченні взаємодії громадянського суспільства з державою на паритетних засадах, – це:

- а) конституційне право;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;
- г) конституційне право як наука;
- д) конституційне право як навчальна дисципліна.

4. Предмет конституційного права України опосередковує:

- а) відносини, що визначають характер зв'язку між державою і конкретною особою;
- б) відносини між державами та державоподібними утвореннями;
- в) особисті майнові та немайнові відносини;
- г) відмінності між людьми, закладені природою, притаманні їм від народження: етнічна належність, статеві й вікові особливості, фізичні можливості, інтелектуальні здібності та ін.;
- д) відносини, пов'язані з вирішенням міжнародних спорів.

5. Елементом структури предмета конституційного права як галузі права є:

- а) відносини у сфері фінансування виборів в Україні;
- б) відносини, пов'язані із вирішенням міжнародних спорів;
- в) основоположні засади функціонування держави;
- г) політико-правові відносини;
- д) відносини, які виникають з права приватної власності.

6. Відносини, що становлять предмет правового регулювання конституційного права України як галузі права:

- а) відносини управління;
- б) відносини щодо національної безпеки та оборони України;
- в) особисті немайнові відносини;
- г) відносини у сфері муніципального управління в Україні;
- д) відносини у сфері фінансування виборів в Україні.

7. До відносин, що визначають основні засади функціонування державно-владного механізму можна віднести такі:

- а) державний суверенітет, конституційний лад, якісні характеристики держави;
- б) економічну та ідеологічну багатоманітність, множинність форм власності, гарантії соціального забезпечення членів суспільства, право на підприємницьку діяльність;
- в) основи правового статусу людини й громадянина, тобто її правове становище в суспільстві та державі, належність до громадянства, державно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина;
- г) законність, демократичність, гуманізм, поділ влади, соціальна спрямованість;
- д) здійснення влади народом безпосередньо на виборах, референдумах, мітингах, демонстраціях або через систему представницьких органів.

8. Система способів, прийомів цілеспрямованого юридичного впливу норм конституційного права на суспільні відносини, що є предметом конституційно-правового регулювання, – це:

- а) предмет конституційного права;
- б) конституційне право України;
- в) метод конституційного права;
- г) функції конституційного права;
- д) режим конституційного права.

9. Специфіка конституційного методу правового регулювання полягає у такому:

- а) є специфічним способом владного впливу держави на суспільні відносини, який здійснюється за допомогою юридичних засобів;
- б) є сукупністю способів регулювання політико-правових суспільних відносин, які становлять предмет конституційного права;
- в) охороняє та регулює найбільш важливі політико-правові суспільні відносини;
- г) має системоутворюючу властивість;
- д) є системою конституційних норм та принципів.

10. Метод правового регулювання, який є традиційним в конституційному праві України:

- а) діалектичний;
- б) імперативний;
- в) соціологічний;
- г) універсальний;
- д) децентралізації.

11. До загальних методів конституційного права належить:

- а) метод конституційного зобов'язання;
- б) метод ліцензування;
- в) метод квотування;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

12. «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки» (ст. 66 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) заборонювальний метод;
- в) метод конституційного зобов'язання;

- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

13. *«Кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ч. 1 ст. 41 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) метод дозволу;
- в) метод конституційного зобов'язання;
- г) заборонювальний метод;
- д) установчий метод.

14. *До спеціальних методів конституційно-правового регулювання не належить:*

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) охоронювальний метод;
- г) метод заборон;
- д) заборонювальний метод.

15. *Положення Конституції України «Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг 35 років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед виборами років та володіє державною мовою» (ч. 2 ст. 103 Конституції України) – це:*

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) охоронювальний метод;
- г) метод заборон;
- д) заборонювальний метод.

16. *Положення Конституції України «Верховна Рада України уповноважена затвердити протягом двох днів з моменту звернення Президента України укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації» – це:*

- а) метод заборони;
- б) метод уповноваження;
- в) метод зобов'язання;
- г) метод декларації;
- д) метод дозволу.

17. *«Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України), – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) установчий метод;
- в) регулятивний метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

18. *«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1 Конституції України) – це:*

- а) охоронювальний метод;
- б) регулятивний метод;
- в) установчий метод;
- г) заборонювальний метод;
- д) метод заохочення.

19. *Сукупність конституційно-правових норм, інститутів та принципів, що об'єктивно взаємодіють і регулюють суспільні відносини, які становлять предмет конституційного права, – це:*

- а) предмет конституційного права;
- б) система конституційного права;
- в) методи конституційного права;
- г) конституційно-правова норма;
- д) інститут конституційного права.

20. *Систему конституційного права становлять:*

- а) інститути, підгалузі права;
- б) принципи, норми, інститути;
- в) норми, інститути, юридичні факти;
- г) принципи, норми, галузі права;
- д) інститути, принципи, суб'єкти права.

21. *Встановлене або санкціоноване державою одиничне, формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює або охороняє суспільні відносини, – це:*

- а) конституційно-правова норма;

- б) конституційно-правові інститути;
- в) конституційно-правові принципи;
- г) предмет конституційного права;
- д) метод конституційного права.

22. До основних ознак конституційно-правової норми не належить:

- а) найвища юридична сила;
- б) установчий характер;
- в) найбільша стабільність;
- г) обмеженість і підпорядкованість конституційно-правової норми;
- д) підвищений рівень охорони з боку держави.

23. Нормам конституційного права України притаманна особлива система гарантій. Це означає, що:

- а) на норми конституційного права поширюється дія особливих гарантій національної системи права;
- б) норми конституційного права належать до публічного права, їх гарантіями є примус та переконання як методи влади;
- в) на норми конституційного права поширюється все коло загальних і спеціальних гарантій, що існують в Україні;
- г) норми конституційного права мають вищу юридичну силу;
- д) галузь конституційного права містить у своєму складі багато різновидів правових норм, що зумовлює формування особливої системи гарантій на всіх рівнях.

24. За структурою конституційно-правові норми повинні містити:

- а) гіпотезу та санкцію;
- б) гіпотезу, диспозицію та санкцію;
- в) диспозицію та санкцію;
- г) лише гіпотезу;
- д) будь-який з елементів або всі елементи.

25. Конституція України не має чіткого механізму, який забезпечував би підпорядкованість принципам конституційного права інших його норм, тому що:

- а) норми конституційного права не мають вищої юридичної сили;
- б) норми конституційного права встановлюються главою держави;
- в) норми конституційного права мають підзаконний характер;
- г) більшість норм конституційного права мають диспозитивний характер;
- д) всі норми конституційного права (як принципи, так й інші норми) ма-

ють однакову юридичну силу.

26. Елемент структури конституційно-правової норми, що визначає саму модель правил вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, незалежно від їх волі, і містить правовий припис про їх діяльність в умовах, передбачених гіпотезою, – це:

- а) структура конституційного права;
- б) норма конституційного права;
- в) санкція норми конституційного права;
- г) диспозиція норми конституційного права;
- д) гіпотеза норми конституційного права.

27. Норма Конституції України, яка визначає, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, містить:

- а) лише диспозицію;
- б) лише санкцію;
- в) лише гіпотезу;
- г) гіпотезу і санкцію;
- д) гіпотезу, диспозицію і санкцію.

28. Норма Конституції України, яка визначає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, містить:

- а) лише диспозицію;
- б) гіпотезу і диспозицію;
- в) диспозицію і санкцію;
- г) гіпотезу і санкцію;
- д) гіпотезу, диспозицію і санкцію.

29. Санкції конституційного права України, які виражаються у формулах: «обмежуються законом», «захищаються законом», «захищаються державою», – це:

- а) прями санкції;
- б) абсолютно-визначені санкції;
- в) альтернативні санкції;
- г) відносно-визначені санкції;
- д) бланкетні санкції.

30. За призначенням у механізмі правового регулювання конституційно-правові норми класифікують на:

- а) імперативні та диспозитивні;
- б) матеріальні та процесуальні;
- в) норми загальної дії та норми обмеженої дії;
- г) постійні, тимчасові та виключні;
- д) прямі та бланкетні.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Народні депутати подали законопроект, в якому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 5 та інших статей Конституції, зокрема, замість терміна «народ» слід уживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. Це зніме всі питання, пов'язані з відповідністю норм виборчих законів Конституції України, згідно з якими вибори вважаються такими, що відбулися, якщо в них взяв участь навіть один виборець.

Висловіть Вашу позицію з приводу цього законопроекту. Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, об'єм правосуб'єктності, відносини, в які вступає суб'єкт, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

Практичне завдання №2

Вставте замість трьох крапок пропущені слова у нижче наведеному фрагменті тексту та вкажіть, з якого нормативно-правового акта його наведено:

«закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніше як у ... строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають ... державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями є: ...; газета «Урядовий кур'єр».

Офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також ..., «Відомості Верховної Ради України». Офіційним друкованим виданням, в якому здійснюється офіційне оприлюднення законів, актів Президента України, є також інформаційний бюлетень ...».

Варіація. Вкажіть видання, у яких також офіційно оприлюднюються чинні міжнародні договори України, правові акти органів державної влади, які не визначені у вище наведеному фрагменті тексту нормативно-правового акта (не менше п'ятьох видань).

Практичне завдання №3

Визначте, які елементи конституційної норми закріплено в нижче наведених статтях Конституції України. Завдання виконується письмово:

а) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку;

б) ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом;

в) громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;

г) відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата;

г) у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням;

д) Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину;

е) матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Практичне завдання №4

На основі аналізу нормативних положень Конституції України віднайдіть у її тексті нижче наведені види конституційних норм. Встановіть, за якими критеріями їх класифіковано? Завдання виконується письмово:

а) диспозитивні та імперативні;

б) матеріальні та процесуальні;

в) уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі;

г) постійні та тимчасові;

г) норми-принципи, норми-декларації, норми-цілі, норми-дефініції;

д) повні, посилюючі та бланкетні;

е) регулятивні та охоронні;

є) загальні, спеціальні та виняткові;

ж) казуїстичні та абстрактні.

VII. Словникова робота:

конституційне право України як галузь права, державне право, соціальний зміст конституційного права України, юридичний зміст конституційного права України, функції конституційного права України, предмет правового регулювання, суверенітет народу, потенційний суверенітет, реальний суверенітет, влада, метод правового регулювання, система конституційного права України, принципи конституційного права України, конституційно-правова норма, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, імперативні норми, диспозитивні норми, факультативні норми, ситуаційні норми, спеціалізовані норми, дефінітивні норми, загальні норми, норми-принципи, установчі норми, гарантуючі норми, оперативні норми, колізійні норми, конституційно-правовий інститут, загальні інститути, головні інститути, початкові інститути, суб'єкти конституційно-правових відносин, об'єкти конституційно-правових відносин, юридичні факти, правоздатність, дієздатність, джерела конституційного права України, наука конституційного права України, функції науки конституційного права України, предмет науки конституційного права України, методологія науки конституційного права України, система науки конституційного права України, джерела науки конституційного права України, джерела галузі конституційного права України; природне, позитивне право, навчальна дисципліна «Конституційне право», мета навчальної дисципліни «Конституційне право».

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Кон-

ституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.

- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 7. Ст. 2597.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

Спеціалізована література:

1. Андрушакевич Ю. Сутність конкретизації сучасного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 269-276.
2. Багрій О. Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 83-87.
3. Баймуратов М. Нормативно-правовой договор как источник конституционного права Украины. *Юридический вестник*. 1998. № 1. С. 88-91.
4. Бариська Я. О., Попович Т. П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15-17.
5. Батанов О. Б. Інавгурація президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 114-119.
6. Батанов О. В. Територія як інститут конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 49-53.
7. Берназюк Я. Методологія проведення наукових досліджень у сфері конституційного права на сучасному етапі: визначення основних завдань. *Право України*. 2014. № 11. С. 136-144.
8. Белов Д. М., Туряниця О. О. Реформа інституційної системи в Україні: конституційно-правові засади. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 2. С. 51-60.
9. Білоус О. Ю. Конвенції міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
10. Богданевич Т. Теоретичні аспекти інституту тлумачення в системі конституційного права. *Юридична наука*. 2016. № 12. С. 4-10.
11. Болокан І. В. Реалізація норм права як інтеграційна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 4-8.

12. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64-76.
13. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 3-6.
14. Гайова О. В. Закон як джерело сучасного континентального права (загальнотеоретичні та порівняльно-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 204 с.
15. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
16. Данилюк Ю. В. Конституційні правовідносини в Україні: питання теорії та практики: моногр. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 190 с.
17. Данилюк Ю. В. Конституційно-правові аспекти інституту глави держави: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 21-26.
18. Данилюк Ю. В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: проблемні питання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 39-44.
19. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.
20. Дерев'янка С. М. Конституційно-правовий інститут референдуму в системі ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 236-241.
21. Джерела конституційного права України: моногр. / Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. Київ: Наукова думка, 2010. 711 с.
22. Джузь В. Про предмет соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 10. С. 194-202.
23. Євсєєв О. П. Процедури в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
24. Забоклицький І. І. Міжнародно-правові акти як джерела конституційного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 18 с.
25. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теорія та правозастосування: моногр. Дніпро: Ліра, 2017. 379 с.
26. Ісмаїлов К. Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. 116 с.
27. Кармазіна К. Ю. Механізм взаємодії джерел континентального та загально-

- го права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 204 с.
28. Ковальчук В. Б. Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise. Juridical Science*. 2019. № 1. С. 4-9.
 29. Козюбра М. І. Конституційне право: галузь права чи особлива базова підсистема – стрижень національної системи права. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 70-76.
 30. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 73-77.
 31. Коструба А. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання. *Право України*. 2011. № 3. С. 202-207.
 32. Кофман Б. Я. Принципи інституту громадянства в конституційному праві держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 4. С. 31-36.
 33. Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 55-61.
 34. Львова Є. О. Еволюція функцій принципів міжнародного права з урахуванням його конституціоналізації та фрагментації. *Публічне право*. 2015. № 3. С. 235-241.
 35. Мельничук О. Аксиологічні основи права. *Право України*. 2010. № 4. С. 220-224.
 36. Минченко О. Герменевтика как философско-правовая основа юридической лингвистики. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 97-100.
 37. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
 38. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістових колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
 39. Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 230 с.
 40. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 41. Нелін О. Конституційна доктрина України: проблеми концептуалізації основних підходів. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 20-25.
 42. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 32-40.
 43. Нікольська О. Конкретизація норм Конституції України як необхідна пере-

- думова їх застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 29-35.
44. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 232-236.
 45. Носенко О. В. Сучасні інститути конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 73-80.
 46. Омельченко Н. Л. Джерела парламентського права України: проблеми систематизації та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30 (1). С. 36-39.
 47. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення та науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
 48. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
 49. Погорілко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 46-59.
 50. Погорілко В. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. № 11. С. 9-14.
 51. Погорілко В. Ф. Конституційно-правові відносини в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 7. С. 12-25.
 52. Погорілко В. Ф. Об'єкти конституційного права України: поняття, ознаки та види. *Право України*. 2004. № 2. С. 9-16.
 53. Подорожна Т. Дотримання принципу конституційності – основа функціонування правової системи. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 17-21.
 54. Подорожна Т. Конституційно-правові категорії в системі понятійно-категоріального апарату конституційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 15-17.
 55. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
 56. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
 57. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
 58. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.
 59. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*.

2017. № 7. С. 30-38.
60. Саннікова М. В. Декларація та акти декларативно-рекомендаційного характеру в системі джерел права: моногр. Харків: Друкарня Мадрид, 2014. 154 с.
61. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 129-135.
62. Скрипнюк О. Академічна школа конституційного права. *Право України*. 2014. № 5. С. 213-223.
63. Скрипнюк О. Методологічні проблеми теорії конституційного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 253-261.
64. Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 59-68.
65. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
66. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 228 с.
67. Совгіря О. Конституційно-процесуальне право України як навчальна дисципліна: перспективи формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 142-146.
68. Стадник Р. І. Джерела права: методологія дослідження. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 270-279.
69. Стеценко С. Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. *Право України*. 2013. № 9. С. 194-216.
70. Стрибко Т. І. Юридична природа конституційного нормативно-правового договору та особливості його договірному процесу. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 15-25.
71. Теплюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання. *Право України*. 2012. № 8. С. 132-138.
72. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.
73. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
74. Фаловська І. М. Генеза відображення принципу рівності в конституційних актах України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 61-64.
75. Федоренко В. Л. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: моногр. Ліра-К, 2013. 192 с.
76. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і

- структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
77. Федоренко В. Утвердження процесуального конституційного права як запорука дієвості принципу верховенства права в Україні. *Право України*. 2010. № 3. С. 89-97.
78. Хряпченко В. П. Різноманітні моделі галузей права як прояв креативності в сучасній юриспруденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 12-16.
79. Цоклан В. І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України: моногр. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.
80. Чорнолуцький Р. В. Феноменологія нормопроектної діяльності в конституційному праві України: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 35 с.
81. Чудик Н. О. Статут територіальної громади як джерело конституційного права в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 228 с.
82. Шалінська І. В. Акти «м'якого права» у системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
83. Шигаль Д. А. Джерельна база порівняльного історико-правового дослідження: питання методики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 78-88.
84. Щокін Ю. Конституційна норма щодо міжнародно-правових звичаїв: обґрунтування доцільності і змісту. *Право України*. 2017. № 6. С. 98-105.
85. Ярмиш О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69-82.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

І. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Основні етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
- ❖ Розвиток національної конституційної думки та спроби її втілення у державотворчі процеси у ХІХ на початку ХХ століть.
- ❖ Розвиток конституційної реформи на основі Конституції України. Основні напрями, мета, засоби конституційного реформування держави та суспільства.

ІІ. Скласти схеми:

- ✓ Етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
- ✓ Конституція України 1978 року: порівняльно-правовий аналіз із Конституцією України 1996 року.
- ✓ Принципи українського конституціоналізму.

ІІІ. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція П. Орлика 1710 року та розвиток українського конституціоналізму».
- ◆ «Актуальні проблеми сучасного конституційного процесу».
- ◆ «Конституційна реформа: теоретичні та практичні проблеми реалізації».
- ◆ «Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи».
- ◆ «Декларація про державний суверенітет України та її роль в історії творення незалежної Української держави».
- ◆ «Конституційна реформа в аспекті забезпечення стабільності».
- ◆ «Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини ХVІІ століття».
- ◆ «Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні».
- ◆ «Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України».
- ◆ «Конституційні перетворення в Україні: доктринально-правові основи та практика».
- ◆ «Сучасний український парламентаризм: особливості розвитку».

**IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):**

- Державний суверенітет у міжнародному праві: роль та зміст у сучасних умовах.
- Конституціоналізм, демократія і державний суверенітет.
- Державний суверенітет і права людини: питання співвідношення і пріоритету.
- Конституційна держава і конституційна реформа в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституціоналізм – це:

- а) форма реалізації конституційного права, за якої суб'єкт реалізує активні дії з метою здійснення своїх конституційних обов'язків;
- б) теорія і практика організації державного і суспільного життя у відповідності з ідеєю конституційно-правового обмеження державно-владної діяльності, забезпечення індивідуальної свободи, прав і свобод кожної людини;
- в) система уявлень про політико-правові цінності сучасного державно-організованого суспільства, що передбачає здійснення керівництва державою на основі та відповідно до конституції;
- г) сукупність якісно однорідних, найбільш важливих суспільних відносин у сферах державного та суспільного ладу, реалізації конституційних прав та свобод, а також формування і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування;
- д) сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення державної влади та регулюються нормами конституційного права.

2. Вихідним елементом поняття конституціоналізму є вчення:

- а) про державну владу;
- б) про державу і право у конституційному праві;
- в) про позитивне право;
- г) про сутність конституції та її функціональне призначення;
- д) про співвідношення природного і позитивного права.

3. За формою конституціоналізм опосередковує:

- а) міжнародний лад;
- б) соціальний лад;
- в) економічний лад;
- г) конституційний лад;
- д) правовий лад.

4. У конституційно-правовій науці є такі основні підходи щодо визначення конституціоналізму:

- а) методологічний, філософсько-історичний та юридичний;
- б) політичний, філософсько-історичний та юридичний;
- в) політичний, правовий та юридичний;
- г) політичний, філософсько-історичний та соціологічний;
- д) соціологічний, філософсько-історичний та юридичний.

5. Сучасний конституціоналізм містить такі елементи:

- а) теоретичний, нормативний, практичний, процедурний;
- б) теоретичний, функціональний, практичний, організаційний;
- в) функціональний, практичний, організаційний;
- г) теоретичний, нормативний, практичний, організаційний;
- д) теоретичний, функціональний, прикладний, практичний, організаційний.

6. Цілісна система політико-правових ідей, поглядів, переконань; своєрідний суспільний ідеал, відповідно до якого свобода визнається основною соціальною цінністю, та інше – це:

- а) конституційна ідеологія;
- б) політико-правова доктрина;
- в) конституційно-правовий порядок;
- г) масова конституційна свідомість;
- д) система конституційно-правового регулювання.

7. Науково обґрунтовані конституційні ідеї та категорії, що втілюють основні, базові цінності суспільства, – це:

- а) конституційно-правовий порядок;
- б) конституційна ідеологія;
- в) доктринальні основи конституції;
- г) масова конституційна свідомість;
- д) конституційні норми та інститути.

8. Цілісна, науково обґрунтована правова теорія (вчення, система поглядів, керівних засад), сформульована визнаними політиками, авторитетними науковцями у сфері юриспруденції, змістом якої є головні правові цінності та ідеали (верховенство права, права і свободи людини, поділ державної влади, її виборність, підконтрольність, відповідальність тощо), – це:

- а) конституційно-правовий порядок;
- б) конституційна ідеологія;
- в) політико-правова доктрина;

- г) масова конституційна свідомість;
- д) система конституційно-правового регулювання.

9. Процес та результат практичної реалізації конституційно-правових норм, організація і функціонування громадянського суспільства, інститутів публічної влади та інших суспільних інституцій – це:

- а) масова конституційна свідомість;
- б) конституційна ідеологія;
- в) політико-правова доктрина;
- г) конституційно-правовий порядок;
- д) система конституційно-правового регулювання.

10. Конституційний процес – це:

- а) система конституційних проступків;
- б) система підходів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених у конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя;
- в) послідовний, історично зумовлений процес формування конституціоналізму, який становить собою конституційну реформу, що триває;
- г) сукупність змін до Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів.

11. Предметом конституційного процесу є:

- а) правові відносини з приводу охорони Конституції України;
- б) конституційна ідеологія;
- в) конституційно-процесуальні відносини;
- г) дипломатичні відносини;
- д) сукупність змін до Конституції України.

12. Сукупність процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу, – це:

- а) конституційні процедури;
- б) конституційна реформа;
- в) реалізація положень Конституції;
- г) правотлумачний процес;
- д) немає правильної відповіді.

13. Головною функцією конституційної реформи на сучасному її етапі можна вважати:

- а) економічну функцію;*
- б) соціально-економічну функцію;*
- в) політичну функцію;*
- г) виховну функцію;*
- д) функцію інституціоналізації.*

14. Складний процес, що полягає у внутрішньому структурно-предметному перевлаштуванні найважливіших правових категорій: права як сукупності норм, установлених або санкціонованих державою; системи права як складної, ієрархічно впорядкованої підпорядкованості правових норм, їх групування за інститутами, галузями тощо – це:

- а) розбудова політичних структур;*
- б) стабілізація соціальних відносин;*
- в) формування громадянського суспільства;*
- г) органічне входження країни до світової спільноти;*
- д) інституціоналізація.*

15. Встановлений нормами конституційного права порядок діяльності суб'єктів конституційних відносин, спрямований на з'ясування змісту правових норм та його роз'яснення іншим суб'єктам з метою правильної та ідентичної реалізації ними цих норм права, – це:

- а) підготовка законопроєкту про внесення змін до Конституції України;*
- б) розробка та прийняття законопроєкту;*
- в) правотворчий процес;*
- г) правотлумачний процес;*
- д) правореалізаційний процес.*

16. Найважливішим принципом конституційного процесу, що характеризується як режим відповідності суспільних відносин у конституційній сфері вимогам чинних конституції і конституційних законів:

- а) принцип рівності;*
- б) принцип законності;*
- в) принцип публічності;*
- г) принцип гласності;*
- д) принцип гуманізму.*

17. Принцип конституційного процесу, який спирається на конституційне положення про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, і що не може бути будь-яких привілеїв чи обмежень щодо будь-кого з них:

- а) принцип публічності;
- б) принцип законності;
- в) принцип гласності;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип гуманізму.

18. Принцип конституційного процесу, що передбачає встановлення на законодавчому рівні конкретних строків реалізації тих чи інших процесуальних положень (законом чітко встановлюються строки виборчого процесу, строки окремих стадій законодавчого процесу, строки провадження у справах у порядку конституційного судочинства тощо):

- а) принцип юридичної рівності;
- б) принцип інтенсивності перебігу;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип об'єктивності;
- д) принцип гласності.

19. Принцип конституційного процесу, спрямований на максимально можливе в суб'єктивних умовах виключення з конституційного процесу проявів суб'єктивізму, однобічності в аналізі й оцінці дій і фактів суб'єктів:

- а) принцип об'єктивності;
- б) принцип гласності;
- в) принцип самостійності в ухваленні правозаконних рішень;
- г) принцип юридичної рівності;
- д) принцип інтенсивності перебігу.

20. У розвитку змісту конституційного процесу найбільш характерною його ознакою, яка означає наявність вимог суворої регламентації черговості дій, що зумовлює досконалість, оптимальність та ефективність конституційного процесу, є:

- а) системний характер;
- б) реальність;
- в) послідовність;
- г) систематичність;
- д) гласність.

21. *Історичні передумови розвитку конституційного процесу в Україні сягають часів Київської Русі та зумовлені таким джерелом, як:*

- а) «Українська Правда»;
- б) «Російська Правда»;
- в) «Правда»;
- г) «Руська Правда»;
- д) «Середньовічна Правда».

22. *«Руська Правда» містила норми:*

- а) комерційного, спадкового, торгового і процесуального законодавства;
- б) кримінального, спадкового, торгового і міжнародного законодавства;
- в) кримінального, спадкового, адміністративного і процесуального законодавства;
- г) кримінального, спадкового, торгового і процесуального законодавства;
- д) кримінального, цивільного, торгового і процесуального законодавства.

23. *Початком історії української конституції вважається:*

- а) проєкт Григорія Андруського «Начерк Конституції Республіки»;
- б) Конституція Пилипа Орлика;
- в) проєкт Миколи Міхновського «Основний Закон Самостійної України»;
- г) проєкт Михайла Грушевського, викладений в його статті «Конституційне питання і українство в Росії»;
- д) проєкт Михайла Драгоманова «Проект основаній Устава українського общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка».

24. *Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманства П. Орлика є:*

- а) «Закон Війська Запорозького»;
- б) «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького»;
- в) Глухівська конституція;
- г) Коломацька конституція;
- д) «Дух законів».

25. *Фундаментом американського та європейського конституціоналізму є:*

- а) Конституції США та Франції, Польщі;
- б) Конституції Пилипа Орлика та Франції;
- в) Конституції США та Пилипа Орлика;
- г) Конституції США та Німеччини;
- д) Конституції Німеччини та Франції.

26. Формально започаткували європейський конституціоналізм, закріпили природні та громадянські права, обмеження влади, інші політико-правові цінності:

- а) Конституції США та Польщі;
- б) Конституції Пилипа Орлика та Франції;
- в) Конституції Польщі та Франції;
- г) Конституції США та Німеччини;
- д) Конституції Німеччини та Франції.

27. У 1884 р. український вчений та політичний діяч М. Драгоманов подав фундаментальну працю:

- а) «Проект основаній Устава украинского общества «Вольный Союз» – «Вільна Спілка»;
- б) «Конституційне питання і українство в Росії»;
- в) «Начерки Конституції Республіки»;
- г) «Закони про тимчасовий державний устрій України»;
- д) Перший Універсал Української Центральної Ради.

28. У травні 1905 р. М. Грушевським опубліковано статтю, де розвинуті основи, закладені М. Драгомановим, децентралізації Російської імперії та конституційно-правового будівництва в Україні:

- а) Другий Універсал Української Центральної Ради;
- б) «Конституційне питання і українство в Росії»;
- в) «Начерки Конституції Республіки»;
- г) «Закони про тимчасовий державний устрій України»;
- д) Перший Універсал Української Центральної Ради.

29. 17 березня 1917 р. представниками українських партій, суспільних, культурних організацій створюється:

- а) Верховна Рада;
- б) Тимчасовий уряд;
- в) Центральна комісія;
- г) Центральна Рада;
- д) Рада міністрів.

30. Першим головою Центральної Ради став:

- а) М. Драгоманов;
- б) М. Грушевський;
- в) В. Винниченко;
- г) С. Єфремов;
- д) М. Міхновський.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

З метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом та Прем'єр-міністром, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова Верховної Ради України запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, в якому на період до внесення в установленому порядку змін до Основного Закону по-новому необхідно виписати статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції. Чи є договір джерелом конституційного права України (проаналізуйте Розділ IV Конституції України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)?

Практичне завдання №2

Після проголошення в 1991 році Україною державної незалежності постало питання про державні символи. В 1991-92 рр. було прийнято постанову Президії Верховної Ради України «Про Прапор України», «Про державний Герб України».

Дайте відповідь на запитання:

- 1. Чи мають право вказані органи приймати подібні акти?*
- 2. Що необхідно відносити до державних символів? Чи можна віднести до державних символів столицю держави? Чим є в державно-правовому розумінні «столиця»?*

Практичне завдання №3

У 1669 році англійський філософ Джон Локк на прохання графа Шефтсбері склав проект адміністративного устрою для колонії Нова Каледонія в Північній Америці. Цей устрій виявився настільки тяжким для переселенців, що через 20 років вони добилися його відміни.

Як ви думаєте, в чому полягає реальна причина невдалого проєкту «Конституції» для Нової Каледонії? Дайте відповідь на це запитання з точки зору процедури прийняття Конституції. Які найбільш типові процедури прийняття Конституції існують на сьогодні?

Практичне завдання №4

При розробці Конституції України від 28 червня 1996 року в ній було записано чимало програмних положень.

Як ви вважаєте, до чого і кого зобов'язують програмні положення в кон-

ституціях? Чи є необхідними програмні положення в Конституції?

VII. Словникова робота:

конституційний процес, етапи історичного розвитку Конституції України, акти конституційного характеру, звичаєве право, віче, «Руська Правда», гетьманські статті – конституція, Зборівська угода, Білоцерківський договір, Переяславські (Березневі) статті, Гадяцький трактат, Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, Декларація про державний суверенітет України, Декларація Української Директорії, Конституція Української Народної Республіки, українські радянські конституції, декларація, державний суверенітет, незалежність, державна влада, територіальне верховенство, економічна самостійність, національна ідеологія, національний суверенітет, конституційна реформа, політична реформа, конституційна модернізація, політична (конституційна) криза, Революція Гідності, конституціоналізм, принципи конституціоналізму, система конституціоналізму.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
- ❖ Конституційні пакти Пилипа Орлика, новообраного гетьмана Війська Запорозького, з його присягою та підтверджувальною грамотою Короля Швеції, підписані у м. Бендери 5 квітня 1710 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_002.
- ❖ Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього (I) від 10 червня 1917 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-17>.
- ❖ Універсал Української Центральної Ради (II) від 03 липня 1917 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-17>.
- ❖ Універсал Української Центральної Ради (III) від 07 листопада 1917 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005300-17>.
- ❖ Універсал Української Центральної Ради (IV) від 09 січня 1918 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18>.
- ❖ Декларація Української Директорії, що зробила Директорія від 26 грудня 1918 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010300-18>.

- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Декларація прав національностей України від 01 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.
- ❖ Про національні меншини в Україні від 25 червня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- ❖ Про назву, структуру та кількісний склад нового парламенту України: Закон України від 07 жовтня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 42. Ст. 395.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща): колектив. моногр. Київ: Талком, 2017. 392 с.
3. Андреев Д., Вовк В. Природне право у працях Лейбніца. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 12-15.
4. Бабенко К. Участь парламенту у формуванні уряду: проблеми і перспективи конституційної реформи в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 1 (109). С. 12-17.
5. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
6. Барабаш Ю. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу:

- конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 77-96.
7. Барабаш Ю. Модернізація держави як конституціоналізм у дії*. *Віче*. 2014. № 3. С. 26-27.
 8. Берназюк Я. О. Конституційний процес в Україні: сучасний стан та основні кроки на шляху до прийняття нової Конституції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 48-51.
 9. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23.
 10. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
 11. Бондаренко О. В. Конституційна модернізація: поняття та співвідношення з суміжними категоріями. *Наше право*. 2015. № 3. С. 31-37.
 12. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 36-39.
 13. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
 14. Бровар О. Історико-правові аспекти євроатлантичної інтеграції України у 90-х роках ХХ ст. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 119-121.
 15. Буроменський М., Закоморна К. До питання про методологію дослідження проблеми конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи (на прикладі пострадянської доктрини). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 100-113.
 16. Васецький В. Ю. Історичні передумови виникнення правової ідеології в Стародавньому світі та в період Середньовіччя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 55-61.
 17. Вовк О. Й. Закон про міста 1791 року: пам'ятка міського права України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 43-51.
 18. Габінет Д. А. Унітарна форма державного устрою України у поглядах представників вітчизняної політико-правової думки в період між світовими війнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2012. Вип. 19. С. 14-18.
 19. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
 20. Гончаренко В. Конституція Української РСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 75-83.

21. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges et Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
22. Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 59-77.
23. Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 198-207.
24. Даниляк О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
25. Евдокимов В. Галицька традиція українського парламентаризма. *Leges et Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 56-59.
26. Єрмолаєв В. Богдан Хмельницький про проблеми і перспективи українського державотворення (до 365-річчя Національної революції 1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 66-79.
27. Журавель М. В. Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 33-40.
28. Журавель М. В. Судове провадження при розгляді кримінальних справ у Гетьманщині в другій половині XVII ст. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 33-43.
29. Жученко Я. Європейський вимір конституційної модернізації та реформування в Україні за науковими поглядами М. П. Орзіха. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 135-140.
30. Захарчук А. С. Вітчизняне державотворення періоду Центральної Ради крізь призму доктрини прав людини: теоретико-методологічний аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 23-30.
31. Івченко Ю. Конституційний патріотизм як фактор консолідації народу і гарант захисту прав громадянина. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 32-36.
32. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
33. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
34. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
35. Квелиашвили И. Реформи: декларація намерень или спосіб оновлення.

- Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 63-66.
36. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
37. Коваленко В. В. Модернізація конституційних засад національної безпеки і оборони України – пріоритет діяльності Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 39-46.
38. Коваленко В. В. Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 35-43.
39. Колісник В. Сприйняття ідей конституціоналізму на тлі штучної міфологізації масової свідомості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 132-138.
40. Колодій А. Конституційний процес та сучасна конституційна реформа в Україні: етапи розвитку. *Право України*. 2012. № 8. С. 114-121.
41. Колух В. В. Сучасний конституційний процес в Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2016. 32 с.
42. Комзюк Л. Т. Драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України і ХХ століття: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1998. 181 с.
43. Крусс В. И. Конституционализация права: основы теории: моногр. Москва: НОРМА; Инфра-М, 2016. 239 с.
44. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70-78.
45. Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 235-247.
46. Купрій В. М. Конституційний процес: питання правових обмежень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 21 с.
47. Кушниренко А. Ценности конституционного строя: понятие, сущность и соотношение с конституционными принципами. *Legea si Viata*. 2016. № 6, ч. 2. С. 59-62.
48. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44-51.
49. Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 194-203.
50. Литвин В. Життя вимагає модернізації Основного Закону України. *Право України*. 2012. № 8. С. 16-18.

51. Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.
52. Мартинюк Р. Поновлення чинності положень редакції Конституції України від 8 грудня 2004 р.: питання конституційності та легітимності. *Право України*. 2016. № 2. С. 144-121.
53. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.
54. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
55. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
56. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
57. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34.
58. Носенко О. В. Особливості конституційно-правового розвитку Автономної Республіки Крим на сучасному етапі державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 28-33.
59. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутнісну спрямованість. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
60. Оніщенко Н. М. До питання про авторитет діючого законодавства (теоретичні засади, практичні передумови, перспективі зміцнення). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 27-32.
61. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення та науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
62. Орзіх М. П. Державний устрій України: концепція конституційної моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 1. С. 16-20.
63. Павко А. Концепція конституціоналізму Б. Кістяківського в контексті модернізації сучасної конституційно-правової системи в Україні. *Віче*. 2015. № 16. С. 13-16.
64. Пересада О. М. Конституційна модернізація як засіб конституційної інтеграції України в контексті глобалізаційних процесів забезпечення прав та свобод людини: досвід пострадянських держав. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 9-10. С. 33-42.

65. Погорілко В. Конституційні основи українського державотворення і розвиток безпосереднього народовладдя в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 54-65.
66. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. / [за ред., передм. Н. М. Пархоменко]. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
67. Приходько Х. До визначення історичних і змістовно-пізнавальних коренів формалізації конституційного процесу. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 16-24.
68. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
69. Селіванов А. Конституційність як критерій суспільної довіри до судової влади. *Право України*. 2014. № 5. С. 92-96.
70. Селіванов А. Конституція України у правоутворенні сучасного публічного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 239-245.
71. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 116-119.
72. Середюк В. «Украинский вопрос» в программных документах украинских политических партий начала XX ст. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 144-148.
73. Скоморовський В. Союзний договір радянських республік та його роль в історії розпаду СРСР. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 19-22.
74. Скрипнюк О. Демократизація політичної системи України як фактор європейської інтеграції: проблеми і перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 26-30.
75. Скрипнюк О. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в концепті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 123-134.
76. Ставнійчук М. Окремі проблеми новітнього конституційного процесу у світлі висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). *Право України*. 2012. № 8. С. 146-153.
77. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: моногр. Київ: Правова єдність; Алєрта, 2017. 531 с.
78. Стрельцова О. В. Механізм секторальної гармонізації законодавства України з правом ЄС у сферах свободи, безпеки і юстиції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 5-14.
79. Тацій В., Святоцький О. Конституційна реформа в Україні: здобутки та перспективи. *Право України*. 2009. № 11. С. 6-11.

80. Томенко М. В. Конституційний процес як пошук стратегічних пріоритетів України: моногр. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2010. 299 с.
81. Федоренко В. Л. Конституція України: від прийняття до Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 15-21.
82. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2. С. 78-94.
83. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 22 с.
84. Щербанюк О. Проблема реалізації народного суверенітету в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2012. № 9. С. 291-301.
85. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.
86. Яковлев А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю.
- ❖ Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.
- ❖ Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика), класифікація.

II. Скласти схеми:

- ✓ Класифікація видів конституційно-правової відповідальності.
- ✓ Функції конституційно-правової відповідальності.
- ✓ Ознаки конституційно-правової відповідальності: їх характеристика.
- ✓ Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.
- ✓ Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
- ✓ Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами.
- ✓ Проблеми конституційної відповідальності в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Теоретичні та практичні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності».
- ◆ «Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види».
- ◆ «Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності».
- ◆ «Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні».
- ◆ «Особливості конституційно-правової відповідальності громадських органі-

зацій та політичних партій в Україні».

- ◆ «Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні».
- ◆ «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».
- ◆ «Конституційна відповідальність глави держави».
- ◆ «Державна влада в контексті конституційної відповідальності».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Історичні аспекти застосування конституційно-правової відповідальності.
- Політико-правові засади відповідальності уряду в Україні.
- Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори.
- Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід).

V. Вирішити тестові завдання:

1. Вид юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права і характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації, санкціями й полягає у примусовому зазнаванні засобів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), є найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції – це:

- а) політична відповідальність;
- б) конституційно-правова відповідальність;
- в) моральна відповідальність;
- г) публічна відповідальність;
- д) відповідальність у конституційному праві.

2. Поняття «конституційно-правова відповідальність» та «соціальна відповідальність» співвідносяться так:

- а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
- б) ці поняття є тотожними;
- в) «конституційно-правова відповідальність» є видом соціальної відповідальності;
- г) ці поняття є складовими елементами поняття «юридична відповідальність»;

д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

3. Поняття «конституційно-правова відповідальність» та «відповідальність у конституційному праві» співвідносяться так:

а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
б) ці поняття є тотожними;
в) ці поняття є складовими елементами поняття «державно-правова відповідальність»;

г) «конституційно-правова відповідальність» є видом відповідальності у конституційному праві;

д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

4. Сутність конституційно-правової відповідальності полягає:

а) в обмеженні здійснення певного виду діяльності суб'єктами конституційно-правової відповідальності;

б) у позбавленні політичної підтримки;

в) у позбавленні осіб державно-владних повноважень, зміщенні з посади;

г) у компенсації шкоди, заподіяної посадовими особами;

д) у догані, суворій догані.

5. Системоутворюючий (конститууючий) характер конституційно-правової відповідальності полягає у тому, що:

а) конституційно-правова відповідальність має розгалужену структуру;

б) конституційно-правова відповідальність визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;

в) конституційно-правова відповідальність є функціональним інститутом конституційного права;

г) конституційно-правова відповідальність утворює інші види юридичної відповідальності;

д) конституційно-правова відповідальність у поєднанні з політичною відповідальністю утворює специфічну систему юридичної відповідальності.

6. За формами реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на:

а) безпосередню та опосередковану;

б) позитивну та негативну;

в) формальну та фактичну;

г) основну та додаткову;

д) колективну та індивідуальну.

7. Позитивний аспект конституційно-правової відповідальності – це:

- а) безвідповідальність, неналежне виконання обов'язків, юридична некомпетентність;
- б) відповідальна поведінка, відповідальність за належне виконання обов'язків;
- в) обов'язок винного перетерплювати примусове позбавлення певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу;
- г) вид соціальної і політичної відповідальності за вчинення конституційного правопорушення;
- д) політико-правова відповідальність учасників державно-правових відносин за свої дії, зумовлена оцінкою призначення цих осіб.

8. Негативний (ретроспективний) аспект конституційно-правової відповідальності – це:

- а) відповідальна поведінка, відповідальність за належне виконання обов'язків;
- б) обов'язок винного перетерплювати примусове позбавлення певних благ шляхом застосування до нього заходів державного примусу;
- в) безвідповідальність, неналежне виконання обов'язків, вчинення конституційного правопорушення;
- г) вид соціальної і політичної відповідальності за вчинення конституційного правопорушення;
- д) політико-правова відповідальність учасників державно-правових відносин за свої дії, зумовлена оцінкою призначення цих осіб.

9. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв виявляється ретроспективний аспект, яка реалізується шляхом заборон і санкцій, – це:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

10. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв виявляється позитивний аспект, що реалізується шляхом добровільної правомірної поведінки суб'єкта:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;

- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

11. Моментом настання позитивної юридичної відповідальності є:

- а) вчинення конституційного делікту;
- б) набрання законної сили рішення суду;
- в) відкриття конституційного провадження;
- г) отримання державними органами та посадовими особами державно-владних повноважень;
- д) прийняття рішення органом конституційного контролю.

12. До форми вираження позитивної конституційно-правової відповідальності належить:

- а) нагляд;
- б) звіт;
- в) притягнення винних до відповідальності;
- г) зміна наявних правовідносин;
- д) припинення наявних правовідносин.

13. Юридичною підставою конституційно-правової відповідальності є:

- б) судові рішення;
- в) правова позиція Конституційного Суду України;
- а) норма права;
- г) провина;
- д) судовий прецедент.

14. Фактична підстава конституційно-правової відповідальності полягає у:

- а) можливості конституційно-правової відповідальності;
- б) дійсності відповідальності;
- в) застосуванні конституційно-правової відповідальності;
- г) здійсненні конституційного правопорушення;
- д) підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності.

15. Рішення компетентного суб'єкта про застосування конкретного заходу конституційно-правової відповідальності – це:

- а) фактична підстава конституційно-правової відповідальності;
- б) процесуальна підстава конституційно-правової відповідальності;
- в) юридична підстава конституційно-правової відповідальності;
- г) матеріальна підстава конституційно-правової відповідальності;

д) органічна підстава конституційно-правової відповідальності.

16. Процедурно-процесуальна форма реалізації ретроспективної конституційно-правової відповідальності – це:

а) відносини з приводу створення умов для звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;

б) певний порядок звітності і підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;

в) система організаційно-процесуальних відносин з приводу здійснення звітності, підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності;

г) певний порядок порушення та розгляду питань про відповідальність винних суб'єктів конституційного права, що здійснюється уповноваженими суб'єктами правозастосовної діяльності;

д) форма притягнення винних суб'єктів до конституційно-правової відповідальності.

17. У науці конституційного права конституційне правопорушення визначається як:

а) делікт;

б) злочин;

в) проступок;

г) конституційний злочин;

д) казус.

18. Юридичний факт, що є підставою для конституційно-правової відповідальності:

а) конституційні відносини;

б) конституційний делікт;

в) конституційна дія або подія;

г) конституційна санкція;

д) конституційний акт.

19. Деліквентом у конституційному праві є:

а) апатрид;

б) злочинець;

в) біпатрид;

г) правопорушник;

д) орган, що застосовує санкції за конституційні правопорушення.

20. Підстава настання «ретроспективної» конституційно-правової відповідальності:

- а) скоєння державної зради;
- б) вихід з громадянства;
- в) скоєння конституційно-правового делікту;
- г) рішення Конституційного Суду України;
- д) указ Президента України.

21. До елементів юридичного складу конституційно-правового делікту належать:

- а) спеціальний суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона;
- б) суб'єкт, об'єкт, юридичний факт;
- в) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, юридичний факт;
- г) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, юридичний факт.

22. За суб'єктом конституційно-правова відповідальність класифікується на:

- а) індивідуальну та колегіальну;
- б) позитивну та негативну;
- в) формальну та фактичну;
- г) основну та додаткову;
- д) безпосередню та опосередковану.

23. Суб'єкт конституційного права не несе відповідальності:

- а) перед українським народом;
- б) перед Верховною Радою України;
- в) перед Президентом України;
- г) перед іноземцями, біпатридами, апатридами;
- д) перед громадянами України.

24. Основним суб'єктом конституційно-правової відповідальності є:

- а) народ;
- б) індивід;
- в) державні органи;
- г) громадяни;
- д) громадські організації.

25. До елементів суб'єктивної сторони конституційного правопорушення належить:

- а) діяння;

- б) мета;
- в) наслідки;
- г) спосіб;
- д) думка.

26. *Форма зовнішнього вираження конституційного правопорушення – це:*

- а) об'єкт правопорушення;
- б) об'єктивна сторона правопорушення;
- в) суб'єктивна сторона правопорушення;
- г) діяння;
- д) суб'єктивна сторона правопорушення.

27. *Об'єктивна сторона конституційно-правового делікту – це:*

- а) діяння і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту конституційно-правового делікту;
- б) дія і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту конституційного делікту;
- в) бездіяльність і ті наслідки, з якими пов'язана шкода, заподіяна об'єкту конституційного делікту;
- г) діяння, у результаті якого не спричиняється шкода, але воно є забороненим конституційним законодавством;
- д) нездатність посадових осіб або всього персонального складу державного органу виконати покладені на них обов'язки.

28. *Елементом об'єктивної сторони конституційного правопорушення є:*

- а) вина;
- б) ціль;
- в) діяння;
- г) суб'єктивне право;
- д) імпічмент.

29. *Яка з названих санкцій є мірою конституційно-правової відповідальності:*

- а) позбавлення волі;
- б) усунення з посади у порядку імпічменту;
- в) пеня;
- г) сувора догана;
- д) догана.

30. *Зовнішня сторона конституційно-правового делікту – це:*

- а) існування органу конституційно-правової відповідальності;
- б) існування норми конституційного права, що закріплює обов'язкову по-

ведінку;

в) порушення вираженої у нормах конституційного права обов'язкової поведінки;

г) існування закріпленої в нормах конституційного права санкції за скоєння конституційно-правового делікту;

д) некомпетентність суб'єкта конституційно-правової відповідальності.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Двісті тридцятьма народними депутатами України було ініційовано у Верховній Раді України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Підставою для цього стала відмова Глави держави виконувати низку судових рішень, що набрали законної сили. Гарант Конституції України, коментуючи дане рішення парламенту у засобах масової інформації, наголосив, що судові рішення він не виконував свідомо, оскільки з точки зору закону вони є сумнівними. А сам факт ініціювання усунення його з поста у порядку імпічменту є не більше чим політичним шантажем опозиційної парламентської більшості. Президент України також спрогнозував, що у Висновку Конституційного Суду України рішення Верховної Ради України про ініціювання його відставки буде визнане безпідставним.

Скажіть, будь ласка, наскільки обґрунтованими є підстави для ініціювання усунення Президента України з поста в порядку імпічменту у даному випадку?

Практичне завдання №2

Народний депутат України Коденко на сесії Верховної Ради України звернувся із депутатським запитом до Президента України, попередньо підтриманий у формі підписів під ним 1/3 від конституційного складу парламенту. Після того як зміст цього запиту було заявлено на сесії Верховної Ради України, його невідкладно направили Главі держави. Депутатський запит був заявлений стосовно негайного вжиття заходів щодо стабілізації роботи паливно-енергетичного комплексу України, недопущення знищення підприємств галузі та поглиблення енергетичної кризи. Президент України отримавши запит, відмовився його розглядати на підставі порушення процедури направлення депутатського запиту, яка встановлена чинним конституційним законодавством України.

Скажіть, будь ласка, чи вірною є позиція Глави держави, щодо відмови розглядати депутатський запит, направлений у вище вказаний спосіб?

Практичне завдання №3

На засіданні наукового гуртка, де обговорювалась проблема конституційно-правової відповідальності, один із студентів заявив, що йому незрозуміло, чому настає така відповідальність навіть в тих випадках, коли суб'єкти взагалі не порушують вимог Конституції та законодавства.

Дайте відповідь на запитання:

- 1. В чому полягає особливість конституційно-правової відповідальності?*
- 2. Які види конституційно-правової відповідальності ви знаєте?*
- 3. Назвіть конституційно-правові санкції.*

Практичне завдання №4

За ініціативою 160 народних депутатів України у Верховній Раді України було створено спеціальну тимчасову слідчу комісію щодо перевірки інформації про причетність Керівника Офісу Президента України Бондаря до низки корупційних схем у земельній галузі. За результатами розгляду звіту даної слідчої комісії, Верховна Рада України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу, прийняла Постанову «Про висловлення недовіри Керівнику Офісу Президента України Бондарю», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Скажіть, будь ласка, чи зобов'язаний Глава держави звільняти з посади Керівника Офісу Президента України, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Варіація. Верховною Радою України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу було прийнято Постанову «Про висловлення недовіри Голові Служби безпеки України Істоміну», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

VII. Словникова робота:

юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, конституційна відповідальність, державно-правова відповідальність, соціальна відповідальність, політична відповідальність, загальні ознаки конституційно-правової відповідальності, спеціальні ознаки конституційно-правової відповідальності, функції конституційно-правової відповідальності, види функцій конституційно-правової відповідальності, форми конституційно-правової відповідальності, ретроспективна конституційно-правова відповідальність, позитивна конституційно-правова відповідальність, конституційне правопорушення (делікт), юридичний склад конституційного правопорушення, об'єкт конституційного правопорушення, об'єктивна сторона конституційного правопорушення, суб'єкт конституційного правопорушення, суб'єктивна сторона конституційного правопорушення, конституційний контроль.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 18 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Спеціалізована література:

1. Аземша І. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
2. Балан С. В. Співвідношення політичної та конституційно-правової відпові-

- дальності у здійсненні державної влади: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2007. 223 с.
3. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
 4. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
 5. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
 6. Батанова Н. М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24-30.
 7. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
 8. Білозьоров Є. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: теоретико-правовий аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 7. С. 104-109.
 9. Бойчук А. Понятие и признаки юридической ответственности. *Leges in Vita*. 2018. № 1, ч. 2. С. 11-16.
 10. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28-33.
 11. Волощук О. Відповідальність уряду у сучасних демократичних державах (політико-правовий аналіз). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 32-41.
 12. Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 77-84.
 13. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.
 14. Гревцов Ю. Методологічні проблеми пізнання відповідальності суб'єкта права. *Право України*. 2014. № 1. С. 187-194.
 15. Дашковська О. Ідея взаємодії відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 105-113.
 16. Єзеров А. Конституційна конфліктологія як перспективна доктринальна концепція. *Право України*. 2009. № 6. С. 167-170.

17. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
18. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
19. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
20. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.
21. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 61-71.
22. Книш В. В. Генеза інституту конституційно-правової відповідальності у правовій системі Київської Русі. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2019. № 8. С. 22-29.
23. Книш В. В. Історичні аспекти конституційно-правової відповідальності на українських землях у 1917-1920 рр. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 213-221.
24. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.
25. Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 38-44.
26. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
27. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
28. Коновейчук Х. Б. Конституційно-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері благодійної діяльності в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 159-164.
29. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
30. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України.

- Соціальне право*. 2017. № 1. С. 28-36.
31. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
 32. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
 33. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 175 с.
 34. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 15-19.
 35. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
 36. Муртіщева А. О. Конституційно-правова відповідальність уряду в державах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
 37. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. 2002. С. 47-51.
 38. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за мірами відповідальності за конституційні правопорушення. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 4. С. 156-159.
 39. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види. *Віче*. 1999. № 10. С. 25-32.
 40. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 180 с.
 41. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 182-186.
 42. Наливайко Л. Р. Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 54-58.
 43. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Науковий вісник ЗДУ. Серія: Юридичні науки*. 2001. № 1. С. 18-27.
 44. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Право України*. 1999. № 10. С. 45-50.
 45. Наливайко Л. Р. Теоретичні аспекти конституційного делікту. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. № 13. С. 3-8.

46. Олькіна О. Функції конституційного інституту дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2 (194). С. 11-14.
47. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.
48. Павловська Н. Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід). *Право України*. 2010. № 3. С. 115-119.
49. Паришка В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
50. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
51. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: моногр. Київ: НА СБУ, 2007. 184 с.
52. Польовий О. Л. Місце інституту відповідальності суддів у системі юридичної відповідальності органів публічної влади України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 105-110.
53. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
54. Руднева О. Правова природа відповідальності органів місцевого самоврядування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 81-86.
55. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): [моногр.]. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
56. Сердюк Л. М. Конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності особи в аспекті теорії конституційно-правової відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 105-111.
57. Цимбалістий Т. О. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.

ТЕМА 4. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки, структура, особливості конституційного ладу України.
- ❖ Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
- ❖ Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки, структура конституційного ладу України.
- ✓ Система гарантій конституційного ладу України.
- ✓ Державний лад України.
- ✓ Об'єктні функції держави.
- ✓ Принципи суспільного ладу України.
- ✓ Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Економічна система України: конституційно-правові засади».
- ◆ «Соціальна система: сучасний стан».
- ◆ «Сучасні функції Української держави».
- ◆ «Співвідношення природного і позитивного права та розвиток правової держави».
- ◆ «Абсолютність і обмеженість суверенітету держави».
- ◆ «Проблеми регулювання принципів правової держави в Україні та шляхи їх вирішення».
- ◆ «Регламентация політичної функції держави в конституційному законодавстві України».
- ◆ «Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні».
- ◆ «Взаємодія гілок державної влади як принцип конституційного ладу України».
- ◆ «Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу».
- ◆ «Реалізація демократії як принципу конституціоналізму в Європейському Союзі».
- ◆ «Західноєвропейський досвід соціальної держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні.
- Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні.
- Політична система сучасної України: становлення, розвиток та особливості.
- Проблема меж державної влади в умовах формування громадянського суспільства.
- Демократія як форма політичного режиму.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційний лад України – це:

- а) сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур;
- б) зовнішня форма об'єктивізації встановлених чи санкціонованих Українським народом;
- в) устрій і система всіх суспільних відносин;
- г) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституції;
- д) закріплена в Конституції України форма організації держави і система суспільних відносин, яка охоплює багатогранні аспекти її соціально-економічного, духовного, політичного розвитку.

2. За формою конституційний лад є:

- а) системою соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- б) системою підпорядкованої влади під волю суверенного народу;
- в) системою основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України, тобто основних видів організації та діяльності держави, суспільства та інших учасників конституційно-правових відносин;
- г) системою захисту прав і свобод людини від обмежень з боку держави;
- д) системою багатоманітності у політичній сфері суспільства.

3. Змістом конституційного ладу є:

- а) забезпечення права та підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- б) створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- в) підпорядкування влади під волю суверенного народу та створення сис-

теми соціального забезпечення та охорони здоров'я та захист свобод людини від обмежень з боку держави;

г) підпорядкування влади під волю суверенного народу;

д) передбачені і гарантовані конституційними нормами державний та суспільний лад, основи національної безпеки, система безпосереднього народовладдя, правовий статус людини і громадянина, територіальний устрій, організація та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, статус української мови як державної та інші виключно важливі інститути конституційно-правових відносин.

4. Під гарантіями конституційного ладу України слід розуміти:

а) систему захисту свобод людини від обмежень з боку держави;

б) систему загальносоціальних і спеціальних юридичних умов і засобів матеріального та процесуального характеру, які забезпечують дієвість основних принципів та інститутів суспільного і державного ладу України;

в) систему багатоманітності у політичній сфері суспільства;

г) систему соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;

д) систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України.

5. Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорми» – це:

а) рабовласницький лад;

б) феодалський лад;

в) первісний лад;

г) буржуазний лад;

д) демократичний лад.

6. Свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад, забезпечення захисту прав людини – це:

а) рівноправна участь всього народу, а не тільки його частини в правлінні справами у суспільстві і державі;

б) проголошення і реальна гарантованість основоположних прав людини і громадянина;

в) політична свобода;

г) правова законність як режим суспільно-політичного життя;

д) взаємна відповідальність держави і громадянина.

7. Гуманізм конституційного ладу полягає в:

- а) існуванні необмеженої влади народу;
- б) закріпленні і гарантуванні Конституцією України такого порядку, який ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини і громадянина, забезпеченні прав і свобод особи, їх гарантуванні;
- в) організації публічної влади;
- г) забезпеченні громадянам гідних умов існування;
- д) підпорядкуванні влади.

8. Відповідно до статті 1 Конституції України:

- а) Україна є суверенна і світська, соціальна, правова держава;
- б) Україна є світська і незалежна, суверенна і соціальна, правова і демократична держава;
- в) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава;
- г) Україна є суверенна і незалежна, демократична, правова держава;
- д) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова і світська держава.

9. Які три характеристики набула в процесі своєї еволюції сучасна держава:

- а) демократизм, становий характер, правові сутності;
- б) становий характер, тоталітаризм, нестійкість;
- в) демократизм, соціальний захист, правові сутності;
- г) соціальний захист, нечисленність, становий характер;
- д) правові сутності та демократизм.

10. Демократична держава – це:

- а) тип держави, в якій народ є джерелом влади;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;
- в) держава, в якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, в якій її голова є одночасно і главою церкви.

11. Свідченням демократизму держави є:

- а) нечисленність, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, забезпечення ефективності в її функціонуванні;

б) нестійкість, встановлення рівноваги в суспільстві, високий рівень довіри до інститутів держави;

в) забезпечення ефективності в її функціонуванні, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;

г) нечисленність, нестійкість, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;

д) комерційні організації, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами.

12. Світська держава – це:

а) держава, яка вільна у міжнародних відносинах;

б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;

в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;

г) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;

д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

13. Правова держава – це:

а) держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю;

б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;

в) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;

г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;

д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

14. Ознаки правової держави:

а) протистояння інтересів різних соціальних груп, які створюють політичні партії як інструмент для реалізації власних інтересів;

б) верховенство закону, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства;

в) контроль державної влади, протистояння інтересів різних соціальних груп;

г) акумуляція та вираження соціальних інтересів, мобілізація ресурсів, визначення цілей і завдань суспільства;

д) верховенство права, вищість представницьких органів влади, поділ вла-

ди, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства.

15. До формальних ознак правової держави належить:

а) врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;

б) наявність органу конституційної юрисдикції;

в) нерегламентованість в законах основних прав людини;

г) панування в суспільному та державному житті розпоряджень та вказівок керівництва;

д) неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя.

16. Правова держава забезпечує:

а) верховенство права та закону;

б) мінімальну гарантію прав і свобод людини;

в) нерівність усіх перед законом і судом;

г) відповідальність громадян;

д) безкоштовний захист особи некваліфікованими службовцями.

17. Принцип верховенства права регламентовано в:

а) статті 1 Конституції України;

б) статті 5 Конституції України;

в) статті 8 Конституції України;

г) статті 32 Конституції України;

д) статті 10 Конституції України.

18. Держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення – це:

а) світська держава;

б) правова держава;

в) союзна держава;

г) соціальна держава;

д) клерикальна держава.

19. Соціальна держава прагне:

а) врегулювати економіку;

б) планування свавілля;

в) мінімізувати гарантії прав і свобод людини;

г) забезпечити громадянам гідні умови існування;

д) підпорядкувати владу.

20. До основних ознак соціальної держави належить:

- а) зрівняння всіх громадян у соціальному статусі;
- б) визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- в) відсутність соціальної політики;
- г) відсутність системи соціального захисту вразливих верств населення;
- д) нерозвинуте соціальне законодавство.

21. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності відповідно до Конституції України покладаються на:

- а) Збройні Сили України;
- б) Збройні Сили України, Службу безпеки України;
- в) Збройні Сили України, прокуратуру, Президента України;
- г) Службу безпеки України;
- д) кожного громадянина України.

22. Обов'язок захищати незалежність та територіальну цілісність України покладено на:

- а) усіх, хто перебуває на території України;
- б) громадян України;
- в) громадян України, іноземців та осіб без громадянства;
- г) союзницьків держави, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори;
- д) військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

23. Державна влада реалізується через:

- а) повноваження органів місцевого самоврядування;
- б) функції держави;
- в) повноваження органів державної влади;
- г) державне управління;
- д) владу народу.

24. Одним із елементів існування та функціонування державної влади є:

- а) легалізація;
- б) функції органів державної влади;
- в) легітимність;
- г) конституційний лад;
- д) державний лад.

25. *Формою правління в Україні є:*

- а) президентська республіка;
- б) парламентсько-президентська республіка;
- в) президентсько-парламентська республіка;
- г) абсолютна монархія;
- д) парламентська республіка.

26. *Основними формами демократії в Україні є:*

- а) безпосередня та представницька;
- б) проміжна та соціальна;
- в) соціальна та пряма;
- г) непрямая та соціальна;
- д) пряма, проміжна та непрямая.

27. *Декларація про державний суверенітет України складається з:*

- а) преамбули та 10 розділів;
- б) 12 розділів та прикінцевих положень;
- в) 8 розділів та перехідних положень;
- г) преамбули, 11 розділів та перехідних положень;
- д) 5 розділів.

28. *Політичний плюралізм – це:*

- а) свобода слова і думки;
- б) заборона цензури;
- в) функціонування у державі лише однієї політичної партії;
- г) багатоманітність у політичній сфері суспільства;
- д) багатоманітність форм власності.

29. *Фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом – це:*

- а) верховенство права;
- б) політичний плюралізм;
- в) верховенство народу;
- г) верховенство закону;
- д) ідеологічне розмаїття.

30. Конституційно регламентовані, загальні, об'єктивно необхідні напрями й види внутрішньої та зовнішньої діяльності держави для досягнення відповідних цілей шляхом реалізації основних завдань на конкретному історичному етапі розвитку, які виражають сутність та соціальне призначення держави – це:

- а) функції політичної системи суспільства;
- б) функції Української держави;
- в) функції органів місцевого самоврядування;
- г) методи державної діяльності;
- д) форми державної діяльності.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 43 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в ч. 1 ст. 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у ч. 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як записаного в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду України офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проєкт відповідного рішення Конституційного Суду України.

Практичне завдання №2

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йти мова?

VII. Словникова робота:

конституційний лад України (за суттю, змістом, формою), конституційний порядок, державний лад, державна організація, принципи конституційного ладу, засади конституційного ладу, демократія, держава, демократична держава, ознаки демократичної держави, правова держава, ознаки правової держави, соціальна держава, ознаки соціальної держави, світська держава, громадянське суспільство, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, економічний плюралізм, верховенство права, верховенство закону, гарантії конституційного ладу, спеціальні юридичні гарантії, нормативно-правові гарантії конституційного ладу, організаційно-правові гарантії конституційного ладу, гарантії конституційного ладу України, державний лад України, основи державного ладу, ознаки державного ладу, принципи державного ладу, суверенітет, державний суверенітет, національний суверенітет, форма держави, механізм держави, державний апарат, функції держави, класифікація функцій держави, зовнішні функції держави, внутрішні функції держави, технологічні функції держави, об'єктні функції держави, система державних органів, державний орган, суспільний лад України (за змістом, за формою), конституційні основи суспільного ладу, принципи суспільного ладу, система суспільного ладу України, політична система суспільства, суб'єкти політичної системи, елементи політичної системи, політичні партії, громадські об'єднання, економічна система суспільства, принципи економічної системи суспільства, власність, форми власності, підприємницька діяльність, фінансова система, податки, бюджетний процес, банківська система, соціальна система суспільства, принципи соціальної системи суспільства, нація, етнос, корінні народи; національні меншини; соціальні групи; трудові колективи; територіальні громади; громадські організації, духовно-культурна система суспільства, релігійні організації, концепція відкритої держави, концепція відкритого суспільства.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- ❖ Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листопада 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.
- ❖ Про державні символи України: Постанова Верховної Ради України від 3 вересня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 241.
- ❖ Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.
- ❖ Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 3 серпня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.
- ❖ Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377.
- ❖ Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
- ❖ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
- ❖ Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі

- змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про професiйнi спiлки, їх права та гарантiї дiяльностi: Закон України вiд 15 вересня 1999 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
 - ❖ Про забезпечення функцiонування української мови як державної: Закон України вiд 25 квітня 2019 року (зi змiнами i допов.). *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
 - ❖ Рiшення Конституцiйного Суду України у справi за конституцiйним поданням 57 народних депутатiв України щодо вiдповiдностi Конституцiї України (конституцiйностi) Закону України «Про засади державної мовної полiтики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вiсник Конституцiйного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.
 - ❖ Про деякi заходи щодо запобiгання порушенням конституцiйного ладу та забезпечення невтручання Нацiонального банку України у дiї, якi загрожують конституцiйному правопорядку: Постанова Верховної Ради України вiд 3 квітня 2007 року. *Вiдомостi Верховної Ради України*. 2007. № 23. Ст. 304.

Спеціалізована література:

1. Nalivayko L. R. Performance problems of the Ukrainian state in social. *European Journal Of Natural History*. 2006. № 5. P. 85-86.
2. Андрушко І. П. Особливості застосування категорії «інтерес» у конституцiйному правi: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.
3. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесi реалiзацiї форм безпосередньо. *Бюлетень Міністерства юстицiї України*. 2012. № 4. С. 125-132.
4. Барабаш Ю. Право на змiну конституцiйного ладу як складова правосуб'єктностi Українського народу. *Право України*. 2019. № 10. С. 66-81.
5. Батанов О. В. Конституцiйний лад України: протирiччя, конфлiктогенний потенцiал, виклики сучасностi. *Судова апеляцiя*. 2019. № 2. С. 38-42.
6. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власностi в Україні: конституцiйно-правовий аспект. *Науковий вiсник Львівського державного університету внутрiшніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
7. Беха В. П. Громадські організації у дискусії демократизації суспільства: моногр. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
8. Белов Д. Реформування конституцiйного ладу: позитиви та негативи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 101-104.
9. Борисова В. Релігійна організація – функцiональний вид непадприємницьких організацiй. *Право України*. 2014. № 2. С. 123-130.
10. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіцiйної (державної) мови у практицiї європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74-83.
11. Веніславський Ф. Правове обмеження державної влади – необхідна перед-

- умова стабільності конституційного ладу. *Право України*. 2010. № 6. С. 108-116.
12. Войналович В. Релігійні чинники у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України: моногр. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 272 с.
 13. Гаєва Н. П. Закон України «Про громадські об'єднання»: деякі актуальні проблеми. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 97-104.
 14. Ганьба Б. Причини існування та засоби подолання елітарного правового нігілізму в умовах сучасних суспільств перехідного типу. *Юридична Україна*. 2011. № 5. С. 10-15.
 15. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2011. № 5. С. 159-174.
 16. Головатий С. Україна – «соціальна» держава: що це? *Право України*. 2014. № 7. С. 199-233.
 17. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: моногр. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2009. 392 с.
 18. Горбунова Л. М. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 6-11.
 19. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3. С. 21-25.
 20. Дзевелюк М. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 171-176.
 21. Длугопольський О. В. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: моногр. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2016. 204 с.
 22. Дроботов С. Поняття ідеологічної функції права і специфіка її реалізації у демократичній державі. *Юридична Україна*. 2011. № 2. С. 10-17.
 23. Залізнюк В. В. Деякі аспекти дефініції поняття «політична партія» в наукових працях та національному законодавстві України як відображення її функцій та ролі в суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 99-103.
 24. Заславська О. Органи державної влади України як відкрита інформаційна система. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2009. Вип. 13. С. 190-194.
 25. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як складова верховенства права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 14-17.
 26. Зюзь Д. В. Сутність та чинники розвитку економічної системи. *Державне будівництво*. 2016. № 2. С. 1-12.
 27. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*.

2017. № 3. С. 10-15.
28. Іщук С. І. Концептуальні засади реалізації права на свободу об'єднань в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2. С. 1-12.
 29. Кабанець О. С. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
 30. Кашуба О. М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103-106.
 31. Кельман М. Аспекти аналізу методологічних проблем співвідношення держави та права. *Право України*. 2009. № 2. С. 60-67.
 32. Кісель В. Й. Генезис уявлень про сутність права власності: історія та сучасність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 115-118.
 33. Клименко О. І. Поняття конституційного права громадян на мирні зібрання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 134-141.
 34. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.
 35. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
 36. Колодій А. Громадянське суспільство: ознаки, структурні елементи, співвідношення із державою. *Право України*. 2014. № 4. С. 9-16.
 37. Коломоєць О. В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 41-44.
 38. Константинова Т. В. Плюралізм політичних груп як основа демократичного політичного вибору. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 49-56.
 39. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.
 40. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 14-19.
 41. Кресіна І. О. Держава і громадянське суспільство: проблеми взаємодії. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 378-383.
 42. Кройтор А. В. Роль, місце та функції політичних партій у процесі формування паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 108-113.
 43. Крусян А. Громадянське суспільство в Україні як передумова сучасного українського конституціоналізму: поняття і тенденції розвитку. *Право України*. 2014. № 4. С. 17-25
 44. Крутий В. О. Політична система незалежної України: вади і ризики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 85. С. 326-338.

45. Куракін О. М. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції право розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 33-36.
46. Лазор К. П. Релігійні об'єднання в Україні: організаційно-правові основи діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 282-287.
47. Литвинов О. М. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
48. Лоцихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.
49. Луцький Р. П. Соціально-економічне середовище як визначальний фактор формування та розвитку позитивного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 39-44.
50. Макаренков О. Ознаки права відкритого суспільства: концептуальний підхід. *Юридична Україна*. 2012. № 11 С. 12-19.
51. Макаренков О. Співвідношення генетичного і структурно-функціонального методів у дослідженні напрямів трансформації права відкритого суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 8 С. 12-19.
52. Малкіна Я. Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 854-858.
53. Наливайко Л. Р. Верховенство права як принцип основ державного ладу України. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 28. С. 117-122.
54. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
55. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
56. Наливайко Л. Р. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
57. Наливайко Л. Р. Історія становлення державного ладу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 31-35.
58. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові засади та зміст екологічної функції Української держави. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2006. № 1. С. 181-185.
59. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи економічної функції Української держави. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2007. Вип. XVIII. С. 29-34.
60. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
61. Наливайко Л. Р. Концепції і підходи до розуміння поняття «державний лад». *Юридичні і політичні науки*. 2005. Спецвипуск, т. 1. С. 176-181.

62. Наливайко Л. Р. Нормативно-правові гарантії державного ладу України. Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1. С. 24-27.
63. Наливайко Л. Р. Регулююча роль Української держави в економічній сфері. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2007. № 2. С. 3-9.
64. Наливайко Л. Р. Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2 (33). С. 48-53.
65. Наливайко Л. Р. Роль принципів державного ладу у розбудові демократичної, соціальної і правової держави Університетські наукові записки. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2008. № 1. С. 11-15.
66. Наливайко Л. Р. Система організаційно-правових гарантій державного ладу України. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 3-12.
67. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій «державний лад» та «суспільний лад». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Спецвипуск. С. 78-83.
68. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій конституційний та державний лад: теоретико-методологічний підхід. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 4. С. 3-13.
69. Наливайко Л. Р. Соціальна функція Української держави та її конституційно-правові основи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 155-159.
70. Наливайко Л. Р. Співвідношення категорій «державний лад» і «політична система» в аспекті розробки загальної концепції розбудови Української держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 3. С. 17-24.
71. Наливайко Л. Р. Форми здійснення політичної функції Української держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 3-7.
72. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
73. Оніщенко Н. М. Нормотактика як складова державної правової політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 37-42.
74. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-75.
75. Остапенко М. Політичний плюралізм: багатогранність змісту. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 29-36.
76. Палінчак М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 205-214.
77. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.

- Київ, 2015. 20 с.
78. Пархоменко Н. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2014. № 4. С. 116-125.
 79. Пацурківський Ю. П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 628. С. 59-64.
 80. Петришин О. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. *Право України*. 2009. № 10. С. 57-61.
 81. Погорілко В. Функції Української держави та їх правові основи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 1. С. 9-14.
 82. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 40 с.
 83. Прудов Ю. Соціальні виплати та пільги в українському законодавстві. *Юридична Україна*. 2006. № 1. С. 49-53.
 84. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 85. Рибчак В. І. Аналіз сучасних підходів до державного регулювання підприємницької діяльності. В Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 1. С. 41-45.
 86. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52.
 87. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.
 88. Святоцька В. Основоположні стандарти і принципи організації та діяльності адвокатури у міжнародному просторі. *Право України*. 2015. № 12. С. 83-91.
 89. Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К, 2014. 124 с.
 90. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 217 с.
 91. Толстенко В. Інститути безпосереднього народовладдя у визначенні форми сучасної держави: правові аспекти. *Право України*. 2014. № 3. С. 171-179.
 92. Торяник В. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави. Роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 151-156.
 93. Француз А. Інститути громадянського суспільства у заходах запобігання і протидії корупції в Україні. *Право України*. 2014. № 4. С. 141-149.
 94. Хрідочкін А. В. Особливості адміністративно-правового статусу контролюючих державних органів охорони інтелектуальної власності України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 156-161.

ТЕМА 5. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації. Види конституцій.
- ❖ Додержання та охорона Конституції України: гарантії, механізм захисту та охорони. Суб'єкти захисту.
- ❖ Поняття, структура механізму реалізації Конституції України. Фактори, що визначають реалізацію та ефективність дії Конституції України, проблеми її реалізації.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття та ознаки (юридичні властивості) Конституції України.
- ✓ Функції конституції та її характеристика.
- ✓ Форма і структура Конституції України.
- ✓ Об'єкти конституційного регулювання
- ✓ Порядок внесення змін і доповнень в Конституцію України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція України 1996 року: юридична та фактична».
- ◆ «Конституція України як фундаментальна основа розвитку законодавства та правової системи України».
- ◆ «Правовий механізм трансформації української Конституції».
- ◆ «Проблема внесення змін до Конституції».
- ◆ «Властивості Конституції як Основного Закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод».
- ◆ «Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді».
- ◆ «Принцип верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини».
- ◆ «Конституція в системі чинників обмеження державної влади».
- ◆ «Обмежувальна роль Конституції у забезпеченні функціонування правової держави».
- ◆ «Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України».
- ◆ «Правовий механізм трансформації української Конституції».
- ◆ «Проблема внесення змін до Конституції у контексті еволюції державного режиму сучасної України».
- ◆ «Функція правової охорони Конституції України».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Українська Конституція у світлі проблеми гармонізації національного та європейського права.
- Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства.
- Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України.
- Конституція і конституційне регулювання.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Вихідним елементом поняття «конституціоналізм» є вчення про:

- а) природне право;
- б) державу і право;
- в) позитивне право;
- г) сутність конституції та її функціональне призначення;
- д) співвідношення природного і позитивного права.

2. Термін «конституція» в Стародавньому Римі вживали для позначення:

- а) декларацій;
- б) вимог-прохання;
- в) законодавчих актів;
- г) номоканонів;
- д) угод.

3. Вперше ідея створення конституції виникла:

- а) у Великій Британії;
- б) в Польщі;
- в) в Японії;
- г) в УРСР;
- д) в Італії.

4. У сучасному значенні нормативно-правовий термін «конституція» вперше вжив:

- а) Ж.-Ж. Руссо;
- б) І. Кант;
- в) Ш.-Л. Монтеск'є;
- г) Вольтер;
- д) Д. Дідро.

5. *Правова природа конституції відповідно до доктрини конституціоналізму – це:*

- а) верховенство;
- б) акт установчої влади народу;
- в) вищий акт у системі законодавства;
- г) пряма дія її норм;
- д) прояв вищої юридичної норми.

6. *Конституція – це:*

а) доктринальні положення, що визначають засади конституційного ладу, основи народовладдя, засади організації та функціонування органів публічної влади;

б) система правових норм, які мають вищу юридичну силу та регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави;

в) система нормативно-правових актів, що визначають порядок організації держави та суспільства;

г) система конституційних звичаїв, які мають вищу юридичну силу;

д) судові прецеденти, що регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави.

7. *Легітимність конституції – це:*

а) реалізація в процесі її прийняття установчої влади народу, що забезпечує визнання конституції з боку суспільства;

б) відповідність її норм загальновизнаним принципам міжнародного права;

в) прийняття її відповідно до процедури, визначеної попередньою конституцією (редакцією конституції);

г) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;

д) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави.

8. *Матеріальний аспект легітимності конституції передбачає:*

а) прийняття її за процедурою, визначеною законом;

б) закріплення у тексті конституції гарантій прав людини;

в) визнання за її нормами прямої дії;

г) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави;

д) відповідність тексту конституції волі народу та загальновизнаним принципам та нормам.

9. Процесуальний аспект легітимності конституції передбачає:

- а) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;
- б) прийняття її за процедурою, що забезпечує реалізацію установчої влади народу;
- в) перевірку положень конституції на предмет відповідності її норм загальноновизнаним принципам міжнародного права;
- г) прийняття її відповідно до процедури, визначеної законом;
- д) затвердження конституції на загальнонаціональному референдумі.

10. Прихильники природно-правової теорії походження конституції стверджують, що вона є:

- а) втіленням божественних приписів суспільства про правила життя;
- б) суспільним договором, що встановлює принципові основи існування суспільства та правила, за якими воно функціонує;
- в) проявом волі народу, його суверенітету;
- г) проявом державної влади, що обмежує її;
- д) вираженням волі не всього суспільства, а економічно панівного класу.

11. Договірна теорія походження конституції передбачає, що:

- а) конституція – це прояв волі народу, його суверенітету;
- б) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який виявляється у конституції;
- в) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;
- д) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

12. Теологічна теорія походження конституції передбачає, що:

- а) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;
- б) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- в) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів заснування та функціонування суспільства, який виявляється у конституції;
- г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;
- д) конституція виникла внаслідок розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

13. *Марксистсько-ленінська теорія походження конституції передбачає, що:*

- а) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;
- б) даний акт – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- в) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;
- г) усі члени суспільства укладають між собою договір, який знаходить свій вияв у конституції про те, на яких принципах засновується та функціонує суспільство;
- д) конституція виникла внаслідок того, що кожна окрема людина неспроможна задовольнити свої потреби, а тому люди «збираються» разом і виробляють основні правила поведінки, що виявляється у конституційно-правових нормах.

14. *У 1809 р. термін «основний закон» для позначення конституційного акта був використаний у тексті документа:*

- а) «Форми правління у Великій Британії»;
- б) «Форми правління Польщі»;
- в) «Форми правління у США»;
- г) «Форми правління у Швеції»;
- д) «Форми правління у Нідерландах».

15. *Початком історії української Конституції вважається:*

- а) «Руська правда» (XI ст.);
- б) Статті Богдана Хмельницького (1654 р.);
- в) Декларація про державний суверенітет України (1990 р.);
- г) Конституція Пилипа Орлика (1710 р.);
- д) Конституція УНР (1918 р.).

16. *Політико-правовий документ, яким керувалася Верховна Рада України, приймаючи Конституцію України:*

- а) Білль про права;
- б) Акт проголошення незалежності України;
- в) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
- г) Загальна декларація прав людини;
- д) Декларація про державний суверенітет України.

17. *Конституція України прийнята від імені:*

- а) Української нації;
- б) Верховної Ради України;

- в) Президента України;
- г) Українського народу;
- д) органів державної влади.

18. До юридичних властивостей Конституції України не належить:

- а) установчий характер та вища юридична сила;
- б) конституція як юридична база поточного законодавства та особливий порядок її прийняття, внесення змін і доповнень;
- в) підвищена стабільність у поєднанні з динамічною рухливістю;
- г) програмний характер та специфічний предмет правового регулювання;
- д) казуїстичність об'єкта регулювання.

19. Сутність Конституції України полягає:

- а) в тому, що вона є продуктом класової боротьби, засобом, за допомогою якого той чи той клас закріплює своє панівне політичне становище;
- б) в утвердженні демократичних цінностей, гуманізму, забезпеченні прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку;
- в) у співвідношенні конституційно-правового механізму забезпечення дотримання, охорони і захисту Конституції України з конституційними гарантіями (загальними та спеціальними);
- г) у тому, що вона є формою прояву народних (національних), а не класових інтересів, результатом високого ступеня політичного та юридичного консенсусу;
- д) у співвідношенні конституційного контролю та конституційного правосуддя з повноваженнями та функціями різноманітних державних і недержавних структур з охорони та захисту Конституції України.

20. Ознакою конституції не є:

- а) специфічне найменування;
- б) особливий порядок прийняття, введення в дію, внесення змін та доповнень;
- в) особливе коло законодавчо регламентуючих суспільних відносин;
- д) приймається на основі законів та узгоджується з раніше прийнятими законами;
- г) вища юридична сила.

21. Ознакою конституції, яка полягає у тому, що вона як документ тривалої дії у часі не повинна постійно підлягати змінам, є:

- а) стабільність;
- б) системність;

- в) суспільність;
- г) народність;
- д) реальність.

22. Однією з рис конституції, яка полягає у тому, що вона регулює не всі суспільні відносини, а лише найбільш важливі і має загальний характер, є стрижнем правової системи будь-якої держави. Усі інші суспільні відносини повинні регламентуватися законами та підзаконними актами, які приймаються на основі конституції і не можуть їй суперечити, є:

- а) народність;
- б) основоположний характер;
- в) суспільність;
- г) реальність;
- д) стабільність.

23. Установчий характер Конституції України полягає у:

- а) властивості створювати загальноправові установки;
- б) закріпленні в узагальненому вигляді положень, які мають найбільш важливе значення для життя суспільства на цьому етапі;
- в) властивості наділяти певні суб'єкти (органи, організації, посадові особи) конкретними правами та обов'язками;
- г) гарантованості та здатності сприяти розвитку прогресивних тенденцій у суспільстві та державі;
- д) особливому порядку прийняття, доповнення і зміни.

24. Нормативність Конституції України означає, що:

- а) у Конституції закріплюються найважливіші права, свободи та обов'язки громадян, система й основні принципи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
- б) Конституція має свій особливий предмет правового регулювання, унормовує найважливіші суспільні відносини, а саме: основи правового статусу людини і громадянина, територіальний устрій, виборчу систему, референдуми, систему і принципи діяльності органів державної влади, їх компетенцію тощо;
- в) Конституція містить норми, за допомогою яких забезпечується непорушність Основного закону;
- г) Конституція обов'язкова до виконання всіма суб'єктами права та є актом постійної і прямої дії;
- д) Конституція визначає перспективи розвитку держави і суспільства, тенденції та напрями розвитку, основні цілі соціального прогресу, містить основні принципи здійснення влади, є орієнтиром розвитку всієї правової системи держави.

25. *Загальнонормативні якості норм Конституції України, посилюються:*

- а) загальнообов'язковістю для виконання на всій території держави;
- б) нормативністю;
- в) формальною визначеністю, що має суттєве значення для розкриття регулятивного потенціалу;
- г) високою захищеністю її норм;
- д) верховенством її норм у правовій системі держави.

26. *Термін «законодавство» використовується у Конституції України та в законодавстві України як сукупність:*

- а) міжнародно-правових договорів;
- б) законів;
- в) законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи ту сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права;
- г) законів та кодексів;
- д) законів та міжнародно-правових договорів.

27. *До конституційно-правових принципів функціонування держави та суспільства, що закріплені в Конституції України, не належить:*

- а) Україна – суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава, визнається та діє принцип верховенства права;
- б) людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;
- в) носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ;
- г) поділ державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, контрольно-наглядову гілки влади;
- д) держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій та культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

28. *Організаційна функція конституції полягає:*

- а) у її покликанні здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів;
- б) є невичерпним переліком прав і свобод людини та громадянина, який базується на міжнародних актах про права людини і громадянина;
- в) у закріпленні нею системи органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні, визначенні основ взаємодії і відносин між гілками влади, встановленні форм правління, основ повноважень різноманітних державних органів;

г) у встановленні основ правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;

д) є інструментом державної політики, проведення загальносоціальних заходів, встановлення основ політичного режиму, принципів організації і діяльності політичної системи суспільства.

29. Соціальна функція конституції зумовлена тим, що:

а) конституція визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, є політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;

б) предмет регулювання конституції становлять фундаментальні суспільні відносини, пов'язані з такими соціально-політичними явищами та категоріями, як суверенітет народу, громадянське суспільство, правовий статус особи, основи конституційного устрою;

в) відповідно до її норм будується система національного законодавства, а закони та інші правові акти, які їй суперечать, не мають юридичної сили;

г) конституція встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади та забезпечує необхідний зв'язок між ними;

д) конституція покликана здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів.

30. Обмежувальна функція конституції проявляється у тому, що вона:

а) визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, є політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;

б) у встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;

в) виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;

г) у спрямованості її норм на захист конституційного устрою, вказує на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту»;

д) являє собою стабілізуючий чинник розвитку суспільних відносин та розглядається як результат консенсусу різноманітних політичних сил.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Основного Закону України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає, необхідність тлумачення Конституції, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст цього акта був написаний чітко й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

Практичне завдання №2

До Окружного адміністративного суду надійшов адміністративний позов про визнання незаконним рішення районної державної адміністрації, яким було затверджено перелік вулиць та майданів, на яких забороняється проводити мітинги. Розглядаючи цей позов, суддя П. дійшов висновку, що рішення районної державної адміністрації, яке оскаржується, є неправовим. Враховуючи, що ст. 8 Конституції України закріпила принцип верховенства права, суддя П. виніс постанову про задоволення адміністративного позову й визнав рішення районної державної адміністрації неправовим. Аргументуючи своє рішення в мотивувальній частині постанови суду, П. навів низку визначень поняття «право» відомих філософів й правознавців, які, на його думку, підтверджують неправовий характер рішення, що оскаржувалося.

Дайте кваліфікований аналіз описаній вище ситуації.

Практичне завдання №3

У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати привабливо оформлений навчальний посібник «Конституція в малюнках».

Дайте розгорнуту характеристику виховної функції Конституції. Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір. Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

VII. Словникова робота:

конституціоналізм, конституція у матеріальному значенні, конституція у формальному значенні, юридична конституція, фактична конституція, фіктивна конституція, Конституція як Основний закон держави або система правових актів, зміст конституції, правовий зміст конституції, суспільний зміст конституції, ознаки конституції, юридичні властивості конституції, юридичне верховенство конституції, предмет конституції, метод конституції, система Конституції України, принципи конституції, форма конституції, функції конституції, види конституції, писані конституції, неписані конституції, кодифіковані (консолідовані) конституції, некодифіковані (неконсолідовані) конституції, народні конституції, октройовані конституції, гнучкі конституції, жорсткі конституції, змішані конституції, постійні конституції, тимчасові конституції, демократичні конституції, авторитарні конституції, тоталітарні конституції, констатуючі конституції, програмні конституції, унітарні конституції, федеративні конституції, республіканські конституції, монархічні конституції, дія конституції в часі, дія конституції за колом осіб, дія конституції в просторі, мова конституції, стиль основного закону, структура Конституції України, преамбула, прикінцеві положення, перехідні положення, Конституція Автономної Республіки Крим, правова охорона Конституції України, охорона Конституції України в широкому розумінні, охорона Конституції України у вузькому розумінні, суб'єкти захисту Конституції, гарантії дотримання Конституції України, загальні гарантії, спеціальні гарантії, організаційно-правові гарантії, нормативно-правові гарантії, механізм реалізації Конституції України, конституційний контроль, конституційний нагляд.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
- ❖ Про прийняття Конституції України і введення її в дію: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 142.

Спеціалізована література:

1. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
2. Бабенко К. Розвиток конституціоналізму як елемент сучасної правової культури в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 4. С. 99-106.
3. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 239 с.
4. Багрій О. Принципи верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 37-42.
5. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
6. Бичков І. Конституція в системі чинників обмеження державної влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 242-249.
7. Білоскурська О. Цінність Конституції. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 105-108.
8. Бондаренко О. В. Способи модернізацій конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.
9. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
10. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
11. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.
12. Веремієнко С., Шестак Л. До питання про структуру Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 144-148.
13. Волошин Ю. О., Пересада О. М. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 206 с.

14. Горячов Д. О. Система надзвичайних засобів захисту конституції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
15. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони Конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.
16. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.
17. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України*. 2014. № 7. С. 121-129.
18. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 275-283.
19. Задорожня Г. Аксіологічний вимір Конституції України: проблеми теорії та практики. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 98-102.
20. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
21. Зубчик Ю. Щодо сутності суб'єктивного права. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 14-19.
22. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
23. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
24. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 59-67.
25. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
26. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
27. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.
28. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
29. Кузнєцова З. В. Дотримання конституційних норм в механізмі реалізації Конституції України. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 52-56.
30. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
31. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутріш-*

- ніх справ. 2012. № 1. С. 101-106.
32. Малишев Б. В. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 23-29.
 33. Мартинюк Р. Нормативне визначення порядку розробки і прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2011. № 6. С. 113-121.
 34. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.
 35. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
 36. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2014. 22 с.
 37. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування, організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 223-230.
 38. Мірошніченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: моногр. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.
 39. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.
 40. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.
 41. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий Вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.
 42. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.
 43. Нікольська О. Конкретизація Конституції України як необхідна умова її застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11 (119). С. 29-35.
 44. Нікольська О. Пряма дія норм Конституції України як її юридична властивість. *Юридична Україна*. 2009. № 7. С. 40-44.
 45. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 46. Пелих Н. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 51-56.
 47. Петракова Є. Р. Політичний шлях до конституції США: спроба аналізу на основі синергетичної методології. *Гілея*. 2019. Вип. 151 (3). С. 53-56.
 48. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
 49. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник*

- Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
50. Подорожна Т. Дефінітивна специфіка Конституції як Основного Закону держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 39-42.
51. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
52. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
53. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: моногр. / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
54. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
55. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
56. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
57. Риндюк В. І. Проблеми законодавчої техніки в Україні: теорія та практика: моногр. Київ: Юридична думка, 2012. 272 с.
58. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
59. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): [моногр.]. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
60. Ситник О. Передумови проголошення конституційного проекту 1710 р. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. 2019. Вип. 1. С. 35-46.
61. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
62. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
63. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
64. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
65. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
66. Ющик О. Конституція України і політика: до питання критерію істинності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 31-35.
67. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ❖ Громадянство України: законодавство; міжнародні акти; зміст права на громадянство; документи, які підтверджують громадянство України. Принципи та способи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Зміна громадянства України.
- ❖ Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.

II. Скласти схеми:

- ✓ Механізм захисту прав і свобод людини.
- ✓ Міжнародний захист прав людини: особливості регламентації.
- ✓ Умови прийняття до громадянства України.
- ✓ Конституційні обов'язки громадян: поняття, види та їх характеристика.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція України та міжнародні стандарти в сфері прав і свобод людини».
- ◆ «Гарантії правового захисту прав і свобод людини і громадянина».
- ◆ «Право на свободу та особисту недоторканність».
- ◆ «Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян».
- ◆ «Конституційне право громадянина на звернення до суду».
- ◆ «Правове забезпечення економічних гарантій права людини на свободу світогляду і віросповідання».
- ◆ «Право на свободу та особисту недоторканність: відповідність українського законодавства євро стандартам».
- ◆ «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у судах Європейських держав та перспективи її застосування в Україні».
- ◆ «Регламентація захисту прав людини у системі права Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект».

- ◆ «Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні».
- ◆ «Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні».
- ◆ «Конституційне право громадянина на звернення до суду за захистом своїх прав».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Конституційно-правові гарантії економічних прав людини і громадянина.
- Нормативно-правові гарантії конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні.
- Захист прав і свобод в світлі положень Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
- Теоретичні та практичні проблеми правового статусу біженців в Україні.
- Права людини як головний об'єкт національної безпеки України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Суспільна біосоціальна психофізіологічна істота, яка наділена здатністю мислити, створювати і використовувати знаряддя праці, володіти членороздільною мовою і нормально розвиватися у спілкуванні із собі подібними – це:*

- а) індивід;
- б) особистість;
- в) особа;
- г) людина;
- д) громадянин.

2. *Особа, яка перебуває у сталих юридично визначених взаємозв'язках із конкретною державою, що виражається у наявності в особи відповідного громадянства, – це:*

- а) індивід;
- б) душа;
- в) особистість;
- г) людина;
- д) громадянин.

3. *Індивідуально визначена сукупність соціально значущих властивостей людини, які сформовані у процесі суспільного життя, – це:*

- а) індивід;
- б) особистість;
- в) особа;
- г) людина;
- д) громадянин.

4. *Юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, сукупність прав та обов'язків особи, які визначені та гарантовані конституцією і законами, – це:*

- а) права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи;
- б) правовий статус особи;
- в) юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків;
- г) принципи правового статусу особи як вихідні засади;
- д) політичний абсентеїзм.

5. *Законодавчий акт, який уперше запровадив розмежування між правами людини й громадянина, – це:*

- а) Декларація незалежності США 1776 р.;
- б) Білль про права 1689 р.;
- в) Декларація прав людини і громадянина 1789 р.;
- г) Велика хартія вольностей 1215 р.;
- д) Декларація прав Вірджинії від 4 липня 1776 р.

6. *Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини й громадянина передбачає, що:*

- а) конституційні права і свободи людини й громадянина поширюються на кожного безпосередньо;
- б) конституційні права і свободи людини й громадянина діють незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;
- в) конституційні права і свободи людини й громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;
- г) конституційні права і свободи людини й громадянина здійснюються особою особисто;
- д) конституційні права і свободи людини й громадянина завжди конкретизовані у відповідних нормативних актах.

7. *Зміст ліберальної концепції прав людини полягає у тому, що:*

- а) права людини встановлюються державою;

б) людина має певні невід'ємні від її буття права, реалізація яких залежить від держави;

в) права людини не мають своєї реалізації окремо від держави;

г) кожна людина від моменту її народження наділена невід'ємними правами;

д) кожний громадянин держави є суб'єктом певних правовідносин, у процесі яких він набуває суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

8. Перший офіційний документ, в якому була сформована ідея невід'ємності прав людини:

а) Декларація незалежності США 1776 р.;

б) Білль про права 1789 р.;

в) французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р.;

г) Конституція США 1787 р.;

д) Декларація до французького народу 1871 р.

9. Права, свободи та обов'язки людини й громадянина регламентує:

а) 1 розділ Конституції України;

б) 10 розділ Конституції України;

в) 12 розділ Конституції України;

г) 2 розділ Конституції України;

д) 7 розділ Конституції України.

10. Кількість статей Конституції України, що закріплюють права, свободи і обов'язки людини і громадянина:

а) 27 статей;

б) 31 стаття;

в) 44 статті;

г) 13 статей;

д) 48 статей.

11. Стаття Конституції України, що закріплює невід'ємне право на життя. – це:

а) стаття 21;

б) стаття 29;

в) стаття 27;

г) стаття 42;

д) стаття 58.

12. З огляду на зміст ч. 1 ст. 21 Конституції України правильним є положення:

- а) усі громадяни є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- б) усі люди є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- в) усі громадяни є вільні у своїй гідності та правах;
- г) усі громадяни є рівні у своїй гідності та правах;
- д) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

13. Під час прийняття нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод людини й громадянина, затверджено в:

- а) ст. 21 Конституції України;
- б) ст. 22 Конституції України;
- в) ст. 18 Конституції України;
- г) ст. 45 Конституції України;
- д) ст. 33 Конституції України.

14. Особисті права і свободи людини й громадянина:

- а) створюють юридичні умови для активної участі громадянина у сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства;
- б) пов'язані з участю громадянина у сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям;
- в) забезпечують рівноправність громадян перед судом і законом;
- г) гарантують недоторканність особи та її гідності;
- д) гарантують індивідуальний розвиток кожної особи.

15. До особистих конституційних прав і свобод людини й громадянина не належить:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право на повагу до гідності;
- в) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- г) право на свободу пересування й вільний вибір місця проживання;
- д) право мирно, без зброї збиратися та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації.

16. Право на свободу думки та слова, закріплене в статті 34 Конституції України, належить до групи:

- а) політичних прав і свобод;

- б) соціально-економічних прав і свобод;
- в) соціально-політичних прав і свобод;
- г) особистих прав і свобод;
- д) соціально-культурних прав і свобод.

17. Права і свободи людини й громадянина, що полягають у праві людини на захист від будь-якого втручання, зокрема і з боку держави, в здійсненні особою своїх прав як суб'єкта громадянського суспільства, – це:

- а) позитивні права;
- б) негативні права;
- в) позитивні й негативні права;
- г) політичні права;
- д) соціально-культурні права.

18. Політичні права громадян України іноді називають негативними, тому що:

- а) загрожують територіальній цілісності країни;
- б) їх активне використання громадянами призведе до негативних наслідків;
- в) не відіграють важливою ролі у функціонуванні держави, тому лише просто перенапружують зміст Конституції нормами;
- г) держава не зобов'язана вживати позитивних дій для їх забезпечення, а повинна утриматися від зазіхань на права та свободи;
- д) громадяни України негативно сприймають надані їм політичні права.

19. Щодо політичних прав особи, то правосуб'єктність у повному обсязі настає з:

- а) 14 років;
- б) 16 років;
- в) 18 років;
- г) 21 року;
- д) з моменту народження особи.

20. Вік, якого необхідно досягти громадянину України, щоб бути обраним на посаду народного депутата України:

- а) 18 років;
- б) 25 років;
- в) 32 років;
- г) 28 років;
- д) 21 рік.

21. Закон України «Про політичні партії в Україні» прийнято:

- а) 25 грудня 1996 р.;
- б) 16 липня 1991 р.;
- в) 11 вересня 1995 р.;
- г) 05 квітня 2001 р.;
- д) 19 червня 2001 р.

22. Політичні партії, що створюються і діють в Україні, мають статус:

- а) державних;
- б) виборчих;
- в) національних;
- г) всеукраїнських;
- д) юридичних організацій незалежно від наявності реєстрації.

23. До політичних прав і свобод громадян України, закріплених Конституцією, належить:

- а) право на життя (ст. 27);
- б) право об'єднання в політичні партії, громадські організації та профспілки (ст. 36);
- в) повага честі і гідності (ст. 28);
- г) вільний розвиток індивідуальності (ст. 23);
- д) гідне існування (ст. 48).

24. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи:

- а) які досягли 14 років;
- б) які досягли 16 років;
- в) які досягли 18 років;
- г) які досягли 21 року;
- д) які досягли 25 років.

25. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» було прийнято:

- а) 08 жовтня 2005 р.;
- б) 08 вересня 2006 р.;
- в) 08 вересня 2005 р.;
- г) 08 жовтня 2006 р.;
- д) 18 вересня 2005 р.

26. Класифікація конституційних прав і свобод людини й громадянина за суб'єктами передбачає:

- а) загальні та спеціальні права і свободи;
- б) виключні та невиключні права і свободи;
- в) особисті та суспільні права і свободи;
- г) права і свободи індивіда та права і свободи групи індивідів;
- д) права і свободи індивіда та права і свободи певних верств населення.

27. За часом виникнення права людини й громадянина поділяють на:

- а) права першого і другого покоління;
- б) права першого, другого і третього покоління;
- в) постійні та тимчасові;
- г) звичайні та надзвичайні;
- д) ординарні та екстраординарні.

28. Група прав людини, що сформувалася після Другої світової війни:

- а) права першого покоління;
- б) права другого покоління;
- в) права третього покоління;
- г) права першого етапу;
- д) права третього етапу.

29. Термін «екологічні права» вперше в Україні на законодавчому рівні закріплений у:

- а) Законі України «Про екологічну експертизу»;
- б) Законі України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру»;
- в) Законі України «Про охорону атмосферного повітря»;
- г) Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- д) Конституції України.

30. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в Україні діє:

- а) прокуратура;
- б) адвокатура;
- в) нотаріат;
- г) уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- д) Міністерство юстиції України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Практичне завдання №2

До Верховної Ради України було подано проєкт щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, задіяти усі наявні ресурси і використати можливість для того, щоб поступово забезпечити повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними способами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

Практичне завдання №3

Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради відповідно до вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не мала наміру змінювати громадянство Україна. У зв'язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

Практичне завдання №4

Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід'ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

VII. Словникова робота:

конституційно-правовий статус людини й громадянина, права людини, права громадянина, абсолютне суб'єктивне право, відносне суб'єктивне право, свобода людини і громадянина, позитивні права, негативні права, конституційний обов'язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини й громадянина, обов'язок, конституційні права, свободи та обов'язки, політичні гарантії прав, економічні гарантії прав, юридичні гарантії прав, загальна правоздатність, дієздатність, захист конституційних прав, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип «права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміграція, іммігрант, міграція, апатриди, біпатриди, біженці, внутрішньо переміщена особа, особа, яка потребує тимчасового захисту, природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини й громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини й громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини й громадянина, право на захист, право на звернення, пропозиція, заява, клопотання, скарга, електронна петиція, адвокат, безоплатна первинна правова допомога, безоплатна вторинна правова допомога.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Про державний кордон: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- ❖ Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 21. Ст. 81.
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
- ❖ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
- ❖ Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.
- ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
- ❖ Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року. *Голос України*. 2020. № 50.
- ❖ Про вищу освіту: Закон України від 7 липня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

- ❖ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 6 червня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.
- ❖ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
- ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- ❖ Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- ❖ Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
- ❖ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
- ❖ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
- ❖ Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.
- ❖ Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- ❖ Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 197.
- ❖ Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

- ❖ Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.
- ❖ Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.
- ❖ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.
- ❖ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
- ❖ Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про комісію при Президентові України з питань громадянств: Указ Президента України від 30 квітня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 85.
- ❖ Про затвердження зразків довідок про подання особою заяви про надання їй статусу біженця, про особу стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця, про прийняття скарги до розгляду, про звернення до суду: Наказ Державного комітету України у справах еміграції від 14 квітня 2004 року № 21. *Офіційний вісник України*. 2004. № 18. С. 68-74.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.

Спеціалізована література:

1. Hromivchuk I., Subbotina N. The European Court of Human Rights: the prospects for protection of human rights in the Autonomous Republic of Crimea. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 32-36.
2. Iacob I. Dreptul fundamental la viață: între garantare constituțională și restrângere legală. *Verховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 48-53.
3. Nurcan O. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 53-58.
4. Panina T. Legal and non – legal ways of realization of human rights provide.

- Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 57-59.
5. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 164-171.
 6. Аврамова О. Право народу на протест. *Юридична Україна*. 2010. № 12 (96). С. 11-16.
 7. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
 8. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84-93.
 9. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
 10. Асірян С. Р. Рада ООН з прав людини (інституційно-організаційний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
 11. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
 12. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.
 13. Баймуратов М. Муніципальні права людини: теоретико-аксіологічні підходи до визначення та розуміння. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 76-83.
 14. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183-193.
 15. Барабаш О. О. Право, людина, антропологія. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 12-15.
 16. Баран С. О. Конституційне право людини і громадянина на відшкодування шкоди та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 236 с.
 17. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 33-39
 18. Бисага Ю. М. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 207 с.
 19. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 43-48.

20. Богашева Н. Об'єднання громадян у контексті свободи об'єднання. *Право України*. 2011. № 6. С. 122-126.
21. Богдан І. А. Вплив природно-правової доктрини на зміст права на творчість. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 115-121.
22. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
23. Бойко В. Б. Забезпечення доступу до правосуддя на стадії пред'явлення позову. *Форум права*. 2016. № 2. С. 11-17.
24. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 59-71.
25. Борщевська Г. Європейська система гарантій і захисту соціально-економічних прав працівників-мігрантів. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 156-159.
26. Бочарова Н. Права человека и права интеллектуальной собственности: современные доктринальные подходы. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54.
27. Бреус С. М. Механізми реалізації права на безоплатну професійну правничу допомогу в Молдові: досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 52-54.
28. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
29. Букач В. В., Шевченко А. О. Люстрація як інститут захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 59-61.
30. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
31. Великоречанін П. О. Правове регулювання множинного громадянства: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 179 с.
32. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: моногр. Харків: Право, 2015. 399 с.
33. Вітів В. А. Інформаційні права людини у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
34. Віткова В. С. Суб'єкти конституційного права на медичну допомогу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 17-20.
35. Власенко О. Конституційно-правовий механізм реалізації права громадян на свободу мирних зборів. *Підприємництво, господарство і право*. 2010.

- № 5. С. 111-113.
36. Волинець В. Правове забезпечення державної підтримки науки, освіти і культури в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 9-15.
 37. Гаврилова І. О. Правовий статус фізичних осіб-підприємців як суб'єктів адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 116-120.
 38. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини та громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 38-41.
 39. Галич Р. В. Реалізація конституційного права працівника на захист: моногр. Дніпропетровськ: Форест, 2015. 176 с.
 40. Ганзицька Т. С. Роль принципів права в механізмі забезпечення гендерної рівності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 85-91.
 41. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
 42. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідношення понять та шляхи імплементації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 16-18.
 43. Гоша І. О. Розвиток права на освіту в умовах євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 14-17.
 44. Грабовська О. Застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цивільному процесі України. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 64-70.
 45. Грицай І. Обеспечение политических прав и свобод человека и гражданина в Украине в контексте гендерного паритета. *East European Science Journal*. 2016. № 3, ч. 4. С. 156-161.
 46. Громовчук М. В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37-41.
 47. Гула І. Л. Адміністративно-правове забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.
 48. Дахова І. І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 27-32.
 49. Добренька Н. В. Проблеми реалізації прав особами з особливими потребами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26-29.
 50. Дорофєєва В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 16 с.

51. Дроздова О. Репродуктивні права: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2016. № 5. С. 183-189.
52. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
53. Євстіфеев М. До питання про природу люстраційних заходів у контексті конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 88-97.
54. Єрмакова Г. С. Релігійний фактор і його вплив на закріплення релігійних прав і свобод людини в правовому полі Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 19-23.
55. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
56. Жупанова Е. Конституционные гарантии обеспечения прав, свобод и законных интересов личности в уголовном производстве. *Leges si Viata*. 2017. № 12, ч. 2. С. 58-62.
57. Завгородний В. Понятие и сущность практики Европейского суда по правам человека. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 30-35.
58. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. №4 (71). С. 346-356.
59. Залізник В. Міжнародно-правове регулювання права на інформацію. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 69-72.
60. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.
61. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: моногр. Ужгород: Гельветика, 2018. 177 с.
62. Іванченко О. П. Систематизація законодавства: особливості сучасного етапу розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 11. С. 39-46.
63. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.
64. Іщук С. Завчасне сповіщення при реалізації конституційного права на проведення мирних зібрань. *Право України*. 2016. № 1. С. 136-143.
65. Капінус Л. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 53-57.
66. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конститу-*

- ційного Суду України. 2016. № 4-5. С. 123-131.
67. Катаева Э. Защита прав и интересов физических и юридических лиц как результат решения публично-правовых споров административными судами Украины. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 50-54.
68. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: моногр. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 538 с.
69. Китайка О. Основные аспекты конституционного статуса ребенка в ЕС. *Legea si Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 54-57.
70. Ключковський Ю. Суб'єктивні права, похідні від основних виборчих прав. *Право України*. 2015. № 10. С. 122-130.
71. Кобрусєва Є. А., Соколенко О. Л., Кононець В. П. Адміністративно-правовий захист прав та свобод людини і громадянина на мирні зібрання: моногр. Дніпропетровськ: Крос-Принт, 2016. 236 с.
72. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269-276.
73. Коваль Н., Кайдаш Л. К вопросу о понятии решений Европейского суда по правам человека в международном и украинском законодательстве. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 65-69.
74. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 21-24.
75. Комзюк В. Т. Адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: правове регулювання та місце в системі заходів державного примусу. *Форум права*. 2017. № 4. С. 105-110.
76. Кондратенко В. М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: шляхи перейняття зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 36-38.
77. Коцюба Р. О. Гарантування прав людини в контексті імперативів конституційного забезпечення ядерної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 29-33
78. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
79. Кудрявцева О. Класифікація та систематизація конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 47-52.

80. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загально-теоретичне дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
81. Куліцька С. Ефективні засоби захисту права на справедливий суд (у частині дотримання розумних строків) в Україні: місія здійснення? *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 121-126.
82. Куракін О. М. Право на мирні зібрання: від авторитаризму до демократії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 39-42.
83. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
84. Кучук А. М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 24-26
85. Легін Л. М. Право на інформацію про нові закони та інші правові акти. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 338-349.
86. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.
87. Ляшенко Н. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
88. Марущак Н. В. Щодо питання співвідношення міжнародного й національного права у сфері забезпечення прав людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 11-13.
89. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
90. Мацькевич М. М. Конституційно-правові засади забезпечення культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні: моногр. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 462 с.
91. Мельничук О. Ф. Право людини на освіту: моногр. Вінниця: Меркьюрі-Поділл, 2013. 283 с.
92. Мендеграл Т. І. Конституційно-правовий статус осіб без громадянства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 225 с.
93. Мисюк Ю. І. Право на здобуття вищої освіти осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 1. С. 13-15.
94. Митник О. В. Питання вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини у зв'язку з конституційними перетвореннями в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 70-74.
95. Мойсей Г. Г. Право на людську гідність: поняття та гарантії. *Порівняльно-*

- аналітичне право*. 2017. № 4. С. 59-61.
96. Нагорний Є. В. Становлення та розвиток інституту громадянства України (1917-2007 рр.): [моногр.]. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 186 с.
97. Наливайко Л. Р. Гарантування трудових прав державних службовців в умовах очищення влади в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 83-88.
98. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова регламентація права людини на життя в Україні. *Влада. Людина. Закон*. 2003. № 4. С. 102-106.
99. Наливайко Л. Р. Міжнародний контроль за дотриманням прав і свобод національних меншин в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2002. № 7-8. С. 25-29.
100. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 28-33.
101. Онишко О. Б. Гарантії забезпечення конституційного права громадянина на невтручання в особисте і сімейне життя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 115-120.
102. Опольська Н. Зміст суб'єктивного права на творчість. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 17-20.
103. Павлишин С. Я. Захист прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
104. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. Бюлетень *Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26-31.
105. Петришин О. О. Євроінтеграція України: аспекти прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 25-28.
106. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 214-228.
107. Погорілко В. Ф. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2005. № 8. С. 144-146.
108. Подковенко Т. О., Бобер С. Ю. Право на життя як найвища цінність. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 34-38.
109. Подорожна Т. С. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 1. С. 97-101.
110. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: моногр. Харків: Право, 2017. 206 с.

111. Почанская Е. Понятие, структура и особенности административно-правового статуса субъектов обеспечения прав граждан, осуждённых к лишению свободы в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 102-106.
112. Права людини в контексті сучасного суспільствотворення: моногр. / [М. Г. Вербенський та ін.]. Київ; Вінниця: Нілан, 2016. 260 с.
113. Протопопова Я. С. Компенсація моральної шкоди у разі порушення конституційного права та завдання шкоди репутації працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 29-35.
114. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 35-38.
115. Рабінович П. Конституційно-правовий статус людини і громадянина: можливості оптимізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 19-31.
116. Рабінович П. М. Конституційне забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні: можливості ефективізації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 5. С. 68-78.
117. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.
118. Рабінович П. Права людини у сучасній православній інтерпретації (у світлі міжнародних стандартів). *Право України*. 2015. № 2 (81). С. 7-16.
119. Рабінович П. Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – складові предмета юридичної. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 16-24.
120. Рабінович С. Критерії конституційності обмежень прав людини: можливості уточнення в Основному Законі України. *Право України*. 2012. № 8. С. 139-145.
121. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
122. Рабінович С. Проблеми застосування принципу рівності в захисті прав людини (за матеріалами практики Конституційного суду України). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 7-20.
123. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 1. С. 98-101.
124. Савіщенко В. М. Поняття та мета політики держави у сфері освіти та науки в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 55-61.

125. Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 18 с.
126. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
127. Слинько Т. Еволюція права на свободу слова: сравнительно-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 110-114.
128. Сопільник Р. Л. Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 406 с.
129. Сорока О. С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
130. Сурженко О. А. Право дитини на житло. *Форум права*. 2016. № 4. С. 291-295
131. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. *Право України*. 2010. № 10. С. 48-53.
132. Тітко Е. В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини: моногр. Вінниця: Нілан, 2016. 167 с.
133. Тольксдорф К. Національні Верховні суди як гаранті захисту прав людини та верховенства права. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 204-206.
134. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
135. Турянський Ю. І. Новий час як етап стрімкого розвитку прав людини. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 21. С. 7-12.
136. Турянський Ю. І. Права людини нового покоління: суспільна мораль vs людська гідність. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 9-15.
137. Цветкова Ю. В. Свобода віросповідання: поняття та співвідношення з іншими правами людини у державах західної традиції права. *Публічне право*. 2019. № 3. С. 16-21.
138. Чехович С. Б. Безгромадянство в Україні: конституційно-правові аспекти: моногр. Київ: Ін-т зак-ва Верховної Ради України, 2016. 231 с.
139. Чехович Т. В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 17-23.
140. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-*

аналітичне право. 2017. № 5. С. 79-81.

141. Шаповал В. Генезис регламентации права граждан на профессиональную юридическую помощь в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 154-157.
142. Швець Ю. Ю. Порядок та підстави обмеження конституційного права особи на охорону здоров'я в законодавстві України та зарубіжних країн. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4. С. 9-14.
143. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
144. Шорський П. О. Виборчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 2. С. 72-77.
145. Шорський П. О. Роль та місце адміністративних судів у механізмі забезпечення виборчих прав громадян в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 177-182.
146. Юдківська Г. Роль верховних судів у захисті прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 200-203.

ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та особливості органів державної влади. Види органів державної влади: критерії класифікації та види.
- ❖ Принцип єдності та розподілу державної влади та його реалізація.
- ❖ Місце прокуратури в системі органів державної влади: система і структура прокуратури; функції і повноваження прокуратури; акти органів прокуратури.

Скласти схеми:

- ✓ Класифікація органів державної влади.
- ✓ Конституційне регулювання організації і функціонування державної влади в Україні.
- ✓ Функції Української держави.
- ✓ Принцип єдності та розподілу державної влади.
- ✓ Система і структура прокуратури.

Тематика рефератів:

- ◆ «Проблеми легалізації та легітимації державної влади в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».
- ◆ «Державна влада і муніципальна влада: питання взаємодії».
- ◆ «Уряд у механізмі поділу влади».
- ◆ «Роль та місце прокурорської влади в системі державних органів».
- ◆ «Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України».
- ◆ «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- ◆ «Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади».
- ◆ «Проблема забезпечення цілісності державної влади в контексті розвитку системи конституційно-правового регулювання в Україні».
- ◆ «Державний механізм держави як система органів державної влади та органів місцевого самоврядування та фактори його цілісності».
- ◆ «Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Теоретичні основи поділу влади.
- Конституційні основи єдності державної влади.
- Державний контроль – особлива функція органів державної влади.
- Конституційно-правові основи механізму Української держави.
- Соціальні проблеми державної влади в сучасній Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Влада – це:

- а) визнання свободи дій підлеглих суб'єктів з обмеженням її у такий спосіб, щоб захистити від свавільних дій інших осіб;
- б) контрольно-наглядова діяльність, яка виражається в здійсненні юридичних дій щодо спостереження над виконанням підконтрольними суб'єктами правових приписів;
- в) здатність, право і можливість, вирішально впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, права та авторитету;
- г) організаційно-управлінська форма діяльності уповноважених суб'єктів;
- д) вплив уповноважених посадових осіб держави на особу.

2. Влада, яка характеризується суверенністю, універсальністю та здатністю владно-примусового впливу на поведінку всіх людей та їх організацій, що забезпечується державно-правовими методами, – це:

- а) соціальна влада;
- б) державна влада;
- в) муніципальна влада;
- г) соціально-економічна влада;
- д) політична влада.

3. Поняття «державна влада» та «соціальна влада» співвідносяться так:

- а) соціальна влада є вужчим поняттям, ніж державна влада;
- б) державна влада є видом соціальної влади;
- в) державна влада охоплює поняття соціальної влади;
- г) державна та соціальна влада є тотожними поняттями;
- д) соціальна влада є видом державної влади.

4. Ознака, яка відрізняє державну владу від соціальної влади:

- а) виробляє загальні інтереси та цілі для суспільства;
- б) виявляється природно-історичним шляхом;

- в) владний суб'єкт має монопольне право приймати рішення;
- г) можливість застосування державного примусу;
- д) здійснює керівництво за допомогою різних засобів та методів.

5. *Поняття «державна влада» та «публічна влада» співвідносяться так:*

- а) поняття публічна влада є ширшим ніж державна влада;
- б) у своїй побудові публічна влада спирається на своєрідну «державну» основу;
- в) державна та публічна влада за суб'єктним складом є тотожними поняттями;
- г) державна влада є видом публічної влади;
- д) публічна влада є видом державної влади.

6. *«Державна влада» та «політична влада» співвідносяться так:*

- а) політична влада є засобом здійснення державної влади;
- б) політична влада вужча за змістом, ніж державна влада;
- в) політична діяльність вичерпується державною діяльністю;
- г) політична і державна влади мають однакові механізми здійснення;
- д) державна влада є засобом здійснення політичної влади.

7. *Головна риса, що характеризує державну владу та відмежовує її від політичної, проявляється у:*

- а) моноцентричності, тобто існуванні загальнодержавного центра прийняття рішень;
- б) домінуванні владної волі;
- в) виконанні функції розвитку держави;
- г) здійсненні влади уповноваженими суб'єктами – державними органами;
- д) можливості примусу щодо суспільства та особи.

8. *Принцип державної влади, що означає верховенство і незалежність державної влади, – це:*

- а) принцип суверенітету;
- б) принцип законності;
- в) принцип рівності;
- г) принципи виборності та призначення;
- д) принцип професіоналізму.

9. *Принцип державної влади, що має обов'язкове значення для всіх видів та рівнів влади, для всіх державних органів, посадових осіб і полягає у неухильному дотриманні ними норм Конституції, законів та інших нормативних правових актів, – це:*

- а) принцип гласності судового процесу;
- б) принцип державної мови;
- в) принцип професіоналізму;
- г) принцип законності;
- д) принципи виборності.

10. *Принципи державної влади, які визначають процес формування влади, – це:*

- а) принципи розділення і з'єднання влади;
- б) принципи єдиноначальності та колегіальності;
- в) принципи виборності та призначення;
- г) принцип ієрархічності та супідрядності;
- д) принцип професіоналізму та виборності.

11. *Принципи державної влади, що відображають специфіку тієї чи тієї гілки влади і допомагають оперативно та відповідально вирішувати питання, – це:*

- а) принципи розділення та колегіальності;
- б) принципи єдиноначальності та розділення;
- в) принципи професіоналізму та колегіальності;
- г) принципи єдиноначальності та колегіальності;
- д) принципи єдиноначальності та виборності.

12. *Принципи державної влади, що відображають специфіку державної влади як єдиної цілісної системи, здатної реалізовувати свої рішення у життя, – це:*

- а) принцип ієрархічності та супідрядності;
- б) принцип професіоналізму та супідрядності;
- в) принцип ієрархічності та колегіальності;
- г) принцип ієрархічності та виборності;
- д) принцип ієрархічності та поєднання влади.

13. *Принцип державної влади, що означає наявність системи підготовки кадрів, їх стабільність і своєчасне просування по службі, контроль за відповідністю рівня професійних знань і навичок займаній посаді, – це:*

- а) принци гуманізму;

- б) принцип професіоналізму;
- в) принцип законності;
- г) принцип виборності;
- д) принцип призначення.

14. Універсальна репрезентативність, яка властива державній владі, означає, що:

- а) нормою для держави є одна державна влада;
- б) державна влада поширює свою дію на всю територію держави і всіх індивідів, які проживають та перебувають на ній;
- в) державна влада представляє все суспільство, виступає від його імені у внутрішніх і зовнішніх загальних справах;
- г) державна влада відокремлена від суспільства, стоїть над ним і матеріально втілена в державному апараті;
- д) державна влада є самостійною і незалежною від будь-якої іншої влади всередині країни і поза нею.

15. Державна влада реалізується через:

- а) повноваження органів місцевого самоврядування;
- б) функції держави;
- в) повноваження органів державної влади;
- г) державне управління;
- д) владу народу.

16. Певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер і полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в політичній, соціально-економічній, духовно-культурній та інших сферах, шляхом застосування державно-владних повноважень, – це:

- а) виконавча влада;
- б) державне управління;
- в) апарат держави;
- г) механізм держави;
- д) законодавча влада.

17. Вперше на законодавчому рівні теорію поділу влади закріплено в:

- а) Конституції Алжиру 1976 р.;
- б) Конституції США 1787 р.;
- в) Конституції України 1710 р.;
- г) Конституції Франції 1791 р.;
- д) Конституції Німецької імперії 1871 р.

18. *Мета поділу державної влади полягає у тому, щоб:*

- а) припустити зосередження влади в руках особи або невеликої групи осіб для змоги зловживати владою;
- б) не припустити зосередження влади в руках однієї особи або невеликої групи осіб і тим самим запобігти можливості зловживання владою;
- в) не зосереджувати владу в руках однієї особи і тим самим була можливість зловживати владою;
- г) припустити зосередження влади в руках невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживання владою;
- д) легше було керувати державою.

19. *Автором концепції системи «стримувань і противаг» є:*

- а) Дж. Локк;
- б) Н. Макіавеллі;
- в) Г. Гегель;
- г) М. Вебер;
- д) Т. Гоббс.

20. *Система «стримувань і противаг» забезпечує:*

- а) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- б) взаємну незалежність різних гілок і центрів державної влади та запобігає концентрації влади;
- в) взаємну підконтрольність різних гілок і центрів державної влади та сприяє концентрації влади;
- г) створення протистояння всередині державного механізму;
- д) домінування однієї гілки влади над іншою та обмін повноваженнями між різними гілками влади.

21. *Система «стримувань і противаг» застосовується лише в країнах, де:*

- а) реалізований принцип розподілу влади;
- б) відсутня реалізація принципу розподілу влади;
- в) абсолютна монархічна форма державного правління;
- г) правлячою партією є комуністична;
- д) панує економічно панівний клас.

22. *Суб'єктами системи стримувань і противаг за Конституцією України 1996 р. є:*

- а) Президент України, Конституційний Суд України та Верховний Суд;
- б) Президент України та органи місцевого самоврядування;

- в) Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України;
- г) Європейський Суд з прав людини, Конституційний Суд України;
- д) Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України і Верховний Суд.

23. Одним із передбачених Конституцією України інститутів системи «стримувань та противаг» є:

- а) охорона особи з боку судової влади;
- б) право громадян обирати органи місцевого самоврядування;
- в) право вето Президента України на законопроект, прийнятий Верховною Радою України;
- г) право Президента України на безпосереднє керівництво державою;
- д) призначення всеукраїнського референдуму.

24. Легітимність державної влади означає, що влада:

- а) концентрується в апараті, системі органів держави та здійснюється через ці органи;
- б) виступає від імені всього суспільства, має «публічну» основу своєї діяльності;
- в) юридично обґрунтована і визнана народом, а також світовою спільнотою;
- г) має монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу;
- д) відділена від інших видів влади всередині країни.

25. В Україні джерелом легітимності державної влади є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Конституція України;
- в) народ України;
- г) Президент України;
- д) судова система.

26. Юридичне проголошення правомірності виникнення (встановлення) державної влади, її організації і здійснення – це:

- а) Закон України «Про легалізацію доходів»;
- б) юридична особа;
- в) легітимація державної влади;
- г) легалізація державної влади;
- д) офіційний документ.

27. Специфічний, динамічно змінюваний, соціально значущий та внормований порядок відносин між владою і суспільством, який ґрунтується на визнанні громадянами державної влади, – це:

- а) легалізація державної влади;
- б) верховенство влади;
- в) державний суверенітет;
- г) легальність;
- д) легітимація державної влади.

28. Основними формами легітимації державної влади є:

- а) традиційна, державна і раціональна;
- б) традиційна, харизматична і раціональна;
- в) традиційна, раціональна і нераціональна;
- г) традиційна, довготривала і раціональна;
- д) історична, харизматична і раціональна.

29. Ознака влади держави, що означає визнання її як в середині країни, так і на міжнародній арені:

- а) цілісність;
- б) суверенітет;
- в) автономія;
- г) легальність;
- д) легітимність.

30. Здатність того чи того політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади – це:

- а) політична легітимність;
- б) економічна легітимність;
- в) легітимність;
- г) соціальна легітимність;
- д) легітимація державної влади.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат А. наголосив, що «оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам».

*Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата.
Про які органи влади може йти мова?*

Практичне завдання №2

Вкажіть органи державної влади України за нижче наведеними родовими найменуваннями, а також встановіть, за якими критеріями їх класифіковано. Завдання виконується письмово у формі таблиці:

- а) виборні та призначувані;
- б) загальнодержавні, регіональні та місцеві;
- в) постійно діючі та тимчасово діючі;
- г) колегіальні та одноособові;
- г) загальної компетенції та спеціальної компетенції;
- д) законодавчі, виконавчі та судові;
- е) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контрольно-наглядові.

Практичне завдання №3

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Житомирська обласна державна адміністрація;
- г) Конституційний Суд України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Президент України;
- е) Міністерство юстиції України;
- е) Національний банк України;
- ж) Служба безпеки України;
- з) Центральна виборча комісія;

- и) Вища рада правосуддя;
- і) Рахункова палата;
- ї) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- й) Кабінет Міністрів України.

VII. Словникова робота:

влада, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, державна влада як конституційно-правовий інститут, ознаки державної влади, суверенітет держави, поділ влади, принципи, організації і діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, принцип законності, принцип ієрархічності, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, державний апарат, елементи державної влади, моноцефальна система державних органів державної влади, централізовано-сегментна система органів державної влади, державний орган України, ознаки органу державної влади, центральні органи державної влади, компетенція державного органу, посадова особа, постійні державні органи, тимчасові державні органи, правотворчі державні органи, правоохоронні державні органи, контрольно-наглядові державні органи, установчі державні органи, державна програма, система стримувань і противаг, легалізація державної влади, легітимація державної влади, форми легітимації державної влади, раціональна легітимація державної влади, ідеологічна легітимація державної влади, державний суверенітет, конституціоналізм, конституційні засади організації і здійснення державної влади, конституційно-правовий статус органу державної влади, функції Української держави, функції державних органів, структура державної влади в Україні, прокуратура, неурядові організації, державне управління, механізм здійснення державної влади, верховенство державної влади, парламент, функції парламенту, парламентський контроль, глава держави, Президент України, уряд, функції уряду, виконавчо-розпорядча діяльність, Кабінет Міністрів України, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, органи місцевого самоврядування, управлінські послуги, правосуддя, функції судової влади, Генеральний прокурор.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- ❖ Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року. *Урядовий кур'єр*. № 138.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 4. Ст. 170.

- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Competența legislativă a parlamentului și limitele acesteia. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 22-28.
2. Arnaut V. Procesul legislativ și procedura legislativă. (Partea I). *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 1. С. 24-28.
3. Boguta E., Bogomolova V. Definierea conceptului de autoritate judecătorească în contextul reglementărilor constituționale. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 23-26.
4. Cozna D. Unele reflecții asupra statutului de funcționar public al magistratului. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 41-45.
5. Moldovean B. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 51-53.
6. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
7. Ondrová D. Public administration, ethical integration and globalization. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 22-30.
8. Railean P. Unele reflecții pe marginea autonomiei puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 104-108.
9. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 162-165
10. Tataru G. Imunitatea șefului de stat: evoluție, continut și forme. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 51-57.
11. Tataru G. Răspunderea șefului de stat în spațiul European. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 51-54
12. Turcan O. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 55-58.
13. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
14. Белей Є. Н. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 65-67.
15. Беріша Ф. Контроль за діяльністю адміністративних органів та носії державного управління. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 3. С. 100-111.
16. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.

17. Буличев А. Проблемні питання встановлення взаємозв'язку понять «публічний службовець», «державний службовець» і «військовослужбовець». *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 8. С. 138-142.
18. Бурбика В. Понятие и особенности взаимодействия органов местного самоуправления с правоохранительными органами. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
19. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
20. Веклич В. О. Взаємодія органів державної влади і громадянського суспільства при впровадженні концепції правової політики щодо подолання корупції в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 47-52.
21. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
22. Гілін Є. О. Нормативно-правові засади впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 12-16.
23. Глуховеря В. А. Адміністративно-правовий статус МВС України: шляхи удосконалення окремих структурних елементів. *Форум права*. 2017. № 2. С. 36-40.
24. Глуховеря В. А. Вплив світових стандартів на сучасний статус поліцейського в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 114-120.
25. Гнатенко Н. Політична корупція у діяльності українського парламенту: теорія і практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 6. С. 140-146.
26. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
27. Дем'янчук В. Правовые основы реализации антикоррупционной политики в Украине. *Legea si Viata*. 2017. № 8. ч. 2. С. 42-46.
28. Діденко С. В. Адміністративно-правовий статус національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 88-92.
29. Діденко С. В. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 46-49.
30. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності ор-

- ганів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
31. Дьячков Д. Принцип политической нейтральности прокуроров при осуществлении ими функций прокуратуры. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 44-47.
 32. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
 33. Зозуля О. Место в государственном механизме и цель деятельности комитетов и временных комиссий Верховной Рады Украины. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 51-55.
 34. Зубрицький М. І. Особливості адміністративної відповідальності державних службовців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1, Т. 1. С. 280-284.
 35. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.
 36. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
 37. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
 38. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади: проблеми теорії та практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
 39. Карпунець А. С. Механізм реформування державної служби України: соціокомунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернігів, 2018. 20 с.
 40. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
 41. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 74-78.
 42. Катрич Д. Классификация функций полиции сквозь призму законодательных актов Украины и Республики Молдова. *Leges si Viata*. 2017. № 12, ч. 2. С. 72-76.
 43. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
 44. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.

45. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
46. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
47. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
48. Ковалёв Я. Электронное правительство – будущее уже сегодня. *Leges et Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 86-88.
49. Козак Ю. М. Р. Народ як системоутворюючий суб'єкт легітимаційних процесів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 7-10.
50. Козак Ю. М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.
51. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 242 с.
52. Котюк І. Ідея «потрійного поділу державної влади» є хибною. *Юридичний вісник України*. 2018. № 10/11. С. 14-15.
53. Кошова О. В. Судова влада як соціокультурний феномен: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 193 с.
54. Кравцова З. С. Історичні витоки дослідження конституційних основ організації та здійснення державної влади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 3. С. 319-329.
55. Кубаенко А. Общественное доверие к органам Национальной полиции как ключевой фактор эффективности правоохранительной системы. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 80-84.
56. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
57. Лучко М. О. Поняття та сутність децентралізації публічної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 29-34.
58. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
59. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
60. Миколенко В. А. Правова модернізація органів прокуратури України в умовах європейської міждержавної інтеграції: загальнотеоретичне дослід-

- дження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
61. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання виникнення корупційних ризиків в органах місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 81-84.
 62. Наливайко Л. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
 63. Наливайко Л. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
 64. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
 65. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
 66. Наливайко Л. Р. Європейський досвід забезпечення транспарентності державної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Спецвипуск. С. 51-58.
 67. Наливайко Л. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 32-44.
 68. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44-47.
 69. Новак А. Теоретические основы исследования особенностей формирования национальной антикоррупционной политики: публично-правовой аспект. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 108-112.
 70. Новосад Ю. О некоторых потенциальных возможностях прокуратуры, связанных с выявлением, устранением и блокировкой причин и условий преступности в Украине. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 2. С. 91-94.
 71. Носик О. А. Развитие службы управления персоналом державного органа на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
 72. Олійник В. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні: види та їх характеристика. *Верховенство Права*. 2017. № 3 (30). С. 20-26.
 73. Осауленко С. В. Конституційні норми про політичні партії в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 16-19.
 74. Остапенко О. Г. Децентралізація чи федералізація – оптимальний шлях реформування публічної влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 26-29

75. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
76. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
77. Поклад О. В. Поняття та зміст громадського контролю за діяльністю поліції в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 139-145.
78. Политанский В. Доктрина поняття електронного управління. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 98-101.
79. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.
80. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
81. Ременяк О. Децентралізація публічної влади в українській правовій мислі новішого часу. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 134-137.
82. Рєзнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 145-151.
83. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
84. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
85. Рудниченко С. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 143-149.
86. Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
87. Самбор М. Поліція та органи внутрішніх справ: роздуми про співвідношення понять. *Право України*. 2016. № 4. С. 149-156.
88. Саунін Р. Д. Адміністративні процедури в системі реалізації владної компетенції публічної адміністрації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 182-186.
89. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
90. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законо-

- давстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.
91. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.
 92. Ткаченко О. В. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації Національної гвардії України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 2. С. 48-51.
 93. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
 94. Торяник О. Ю. Компетенція органів прокуратури України як основи її конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 64-66.
 95. Тулик І. І. Основні повноваження органів державної влади у сфері місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 85-87.
 96. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
 97. Фейзула Б. Судовий контроль за адміністративною діяльністю. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 3. С. 148-156.
 98. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
 99. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
 100. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.
 101. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного управління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
 102. Шатіло В. А. Поняття та ознаки конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 9-17.
 103. Шатіло В. А. Суб'єктивні фактори та їх вплив на розвиток конституційного механізму державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 81-84.
 104. Яковлева Л. І. Процес легітимації публічної влади в умовах перехідного суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 149 (3). С. 76-80.

ТЕМА 8. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні. Класифікація виборів в Україні. Виборча система в Україні.
- ❖ Референдний процес: предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- ❖ Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації і проведення.

II. Скласти схеми:

- ✓ Еволюція виборчої системи в Україні.
- ✓ Гарантії виборів в Україні.
- ✓ Види відповідальності за порушення виборчого законодавства України.
- ✓ Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- ✓ Правові проблеми фінансування виборів.
- ✓ Місцеві референдуми в Україні: поняття, види.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Становлення інституту виборів в Україні».
- ◆ «Гарантії всеукраїнського референдуму».
- ◆ «Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року: проблеми імплементації».
- ◆ «Запровадження пропорційної виборчої системи в практиці українського парламентаризму: позитивні та негативні аспекти».
- ◆ «Реалізація захисту виборчих прав громадян в Україні».
- ◆ «Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права України».
- ◆ «Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії».
- ◆ «Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян».
- ◆ «Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи».
- ◆ «Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України».
- ◆ «Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів».
- ◆ «Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референду-

мами в Україні».

- ◆ «Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і право творення».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Проблема недійсності парламентських виборів.
- Перспектива розвитку громадського контролю за виборами і референдумами в Україні.
- Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання.
- Референдум в Україні – головний прояв безпосередньої демократії.
- Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Першим нормативним актом писаного виборчого права України вважається:*

- а) Конституція України П. Орлика 1710 р.;
- б) Універсали УНР 1917-1918 рр.;
- в) Конституція УНР 1918 р.;
- г) Конституція УРСР 1937 р.;
- д) «Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» від 21 лютого 1938 р.

2. *Виходячи з поділу гарантій актів прямого народовладдя на загальні і спеціальні, основною загальною гарантією актів прямого народовладдя є:*

- а) умови волевиявлення;
- б) засоби волевиявлення;
- в) усвідомлення особою свого волевиявлення;
- г) контроль за здійсненням волевиявлення;
- д) забезпечення реалізації рішення, прийнятого безпосередньо народом.

3. *Основною політичною гарантією актів прямого народовладдя є:*

- а) існування розвинутої суспільної системи;
- б) стійкі історичні традиції;
- в) фінансово-матеріальне забезпечення їх реалізації;
- г) існування демократичного правового режиму в державі;
- д) існування високої правової культури суспільства.

4. До допоміжних інститутів прямої демократії не належить:

- а) петиція;
- б) всенародне обговорення;
- в) опитування;
- г) відкликання;
- д) абдикація.

5. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості передбачає, що:

- а) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а у випадку рівності голосів питання вирішується шляхом жеребкування або проведенням повторних виборів;
- б) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало не менше 70% виборців, що прийшли на вибори;
- в) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало більше половини виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос, у разі, якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, організуються повторні вибори, в яких беруть участь два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів;
- г) обраним вважається кандидат або список, який отримав певну кваліфіковану більшість голосів виборців, яка є більшою за абсолютну;
- д) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців.

6. Класифікація пропорційних виборчих систем за впливом виборців на розташування кандидатів у списку для голосування не передбачає існування:

- а) пропорційної виборчої системи з жорсткими списками;
- б) пропорційної виборчої системи з напівжорсткими списками;
- в) пропорційної виборчої системи з преференціями;
- г) пропорційної виборчої системи з системою панаширування;
- д) пропорційної виборчої системи з системою розшарування.

7. Різновид виборчої системи, за допомогою якої визначаються результати виборів Президента України:

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

8. *Різновид виборчої системи, за допомогою якої відбуваються вибори народних депутатів України:*

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

9. *Виборча квота – це:*

- а) кількість голосів, необхідних для вибору хоча б одного депутату з того чи іншого списку депутатів;
- б) кількість депутатів у виборчому бюлетені;
- в) кількість голосів, що може віддати виборець за одного депутата;
- г) кількість голосів, що має виборець;
- д) грошова застава, яку повинен внести кандидат, щоб зареєструватися.

10. *Відсоток голосів, який необхідно набрати партійним спискам для участі у розподілі місць після голосування – це:*

- а) виборча квота;
- б) виборчий метр;
- в) виборчий поріг;
- г) виборчий коефіцієнт;
- д) виборчий дільник.

11. *Виборчий поріг в Україні складає:*

- а) 1 % голосів;
- б) 2 % голосів;
- в) 3 % голосів;
- г) 4 % голосів;
- д) 5 % голосів.

12. *Згідно зі ст. 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є:*

- а) рівноправними;
- б) гуманними;
- в) відкритими;
- г) вільними;
- д) незалежними.

13. Зміст принципу прямих виборів полягає у тому, що:

- а) виборець має належати до певної територіальної громади;
- б) громадянам забезпечуються умови для вільного формування своєї волі;
- в) громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати;
- г) на день виборів виборець має бути громадянином України;
- д) кожен виборець бере участь у виборах на рівних засадах.

14. Принцип таємності голосування передбачає, що:

- а) розповсюдження інформації про вибори забороняється;
- б) на виборчому бюлетені зазначається лише дата народження та домашня адреса виборців;
- в) кожен виборець бере участь у виборах на засадах анонімності;
- г) громадянам забезпечуються умови для відкритого формування своєї волі;
- д) контроль за волевиявленням виборців забороняється.

15. «Ценз осілості» як вимога до кандидатів в народні депутати України означає, що кандидатом може бути особа, яка проживає на території України:

- а) протягом останніх трьох років;
- б) протягом останніх п'яти років;
- в) протягом останніх семи років;
- г) протягом п'яти років;
- д) протягом останніх десяти років.

16. Суб'єкт конституційно-правових відносин, що оприлюднює результати виборів народних депутатів:

- а) Верховна Рада України;
- б) Газета «Голос України»;
- в) Бюлетень Центральної виборчої комісії;
- г) Центральна виборча комісія;
- д) Верховний Суд.

17. Віковий ценз, що встановлюється до кандидата на виборну посаду міського голови:

- а) 18 років;
- б) 21 рік;
- в) 25 років;
- г) 30 років;
- д) 35 років.

18. Документом, який не може підтверджувати особу та громадянство України виборця на виборах є:

- а) службовий паспорт;
- б) паспорт громадянина для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт;
- г) військовий квиток;
- д) службова перепустка.

19. Абсентеїзм – це:

- а) порушення законодавства про вибори;
- б) відсутність активного права на участь у виборах;
- в) відсутність пасивного права на участь у виборах;
- г) неприйняття участі у виборах виборцями;
- д) порушення законодавства про вибори.

20. До стадій виборчого процесу не належить:

- а) утворення виборчих округів;
- б) утворення виборчих дільниць;
- в) формування складу територіальних виборчих комісій, утворення дільничних виборчих комісій;
- г) повідомлення громадянам України про дату проведення виборів;
- д) проведення передвиборної агітації.

21. Одномандатні виборчі округи в Україні формуються:

- а) урядом;
- б) органами місцевого самоврядування;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) дільничними виборчими комісіями;
- д) Центральною виборчою комісією.

22. Кількість одномандатних виборчих округів визначається:

- а) територіальною виборчою комісією;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) урядом;
- г) органами місцевого самоврядування;
- д) Верховною Радою України.

23. Члени Центральної виборчої комісії призначаються на посади:

- а) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- б) Президентом України за поданням Голови Верховної Ради України;

- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Президентом України;
- д) органами місцевого самоврядування.

24. Територіальна виборча комісія утворюється:

- а) Верховною Радою України;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) органами місцевого самоврядування
- д) Президентом.

25. Способом висування депутатів в багатомандатному виборчому окрузі є:

- а) самовисування;
- б) висування групами виборців;
- в) висування громадськими об'єднаннями;
- г) висування політичними партіями;
- д) виборчими посадовими особами.

26. Суб'єктами передвиборчої агітації не мають права бути:

- а) громадяни України;
- б) політичні партії;
- в) громадські організації та трудові колективи;
- г) масові рухи;
- д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

27. Момент, з якого відбувається завершення передвиборчої агітації:

- а) о 18 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- б) о 19 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- в) о 20 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- г) о 21 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- д) о 24 годині останньої п'ятниці напередодні виборів.

28. Складовими виборчого бюлетеня є:

- а) текстова частина і протокол;
- б) контрольний талон і протокол;
- в) текстова частина і контрольний талон;
- г) текстова частина і реєстраційний лист;
- д) текстова частина і реєстраційний акт.

29. Під час голосування за пропорційною системою з преференціями виборець:

- а) голосує за списки партії, що обирає, робить помітку навпроти номеру того кандидата від партії, якому від віддає свій голос;
- б) голосує за партію, що обирає;
- в) голосує за список у цілому, позначає чи вписує прізвище 1-го або кількох кандидатів;
- г) голосує за певну кількість кандидатів у партійних списках;
- д) голосує за певного кандидата, незалежно від його належності до визначеної партії.

30. Кумулятивне голосування передбачає, що:

- а) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і може їх розподілити між всіма кандидатами, а може віддати тільки за одного;
- б) виборці можуть обрати кількох кандидатів з одного бюлетеня, але їх має бути менше, ніж кількість місць для заповнення;
- в) в одномандатному окрузі виборець голосує за одного кандидата;
- г) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і розподіляє їх між декількома депутатами;
- д) в багатомандатному виборчому окрузі виборець голосує лише за одного кандидата.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Політична партія розпочала кампанію з проведення референдуму щодо змін до Конституції України. У 18 областях України було проведено збори ініціативних груп щодо проведення референдуму. Учасниками зборів схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо змін до Конституції та затверджено формулювання тих питань, які запропоновано винести на всеукраїнський референдум: 1. Чи підтримуєте Ви президентську форму правління, за якої Президент України обирається всенародно, є главою держави і очолює уряд України? 2. Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави? 3. Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом? 4. Чи підтримуєте Ви розширення прав місцевого самоврядування з наданням усім органам місцевого самоврядування права формувати власні виконавчі органи? 5. Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого ко-

нтролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції? 6. Чи підтримуєте Ви скасування недоторканності вищих керівників держави, народних депутатів України та суддів? 7. Чи підтримуєте Ви позбавлення мандатів депутатів усіх рівнів, які порушили обіцянки перед народом? 8. Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських і місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?

Чи всі з цих питань можуть бути предметом всеукраїнського референдуму?

Чи може бути прийнята нова редакція або внесені зміни до Конституції України на всеукраїнському референдуму?

Які мають бути дії Центральної виборчої комісії?

Практичне завдання №2

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, у якому просив визнати неконституційними Закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», якими встановлено пропорційну систему виборів. На думку суб'єкта права на конституційне подання, пропорційний тип виборчої системи суперечить конституційним принципам рівного і прямого виборчого права, закріпленим ст. 71 Конституції України, оскільки за такої виборчої системи, по-перше, виборці голосують не безпосередньо за кандидатів, а за виборчі списки політичних партій, а по-друге, позапартійний громадянин чи член політичної партії, яка не бере участі у виборах, не можуть реалізувати своє пасивне виборче право.

Складіть проєкт рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду такого подання.

Яке значення мають конституційні принципи участі громадян у виборах?

Практичне завдання №3

Визначте за такими видами виборчих систем: 1) мажоритарна виборча система відносної більшості; 2) мажоритарна виборча система абсолютної більшості; 3) пропорційна виборча система жорстких списків нижче наведені вибори до органів влади в Україні. Встановіть також, які з них проводяться в одномандатних, а які в багатомандатних округах. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) вибори депутатів районних рад;
- б) вибори Голів міських рад;
- в) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- г) вибори депутатів міських рад;

- г) вибори Президента України;
- д) вибори депутатів сільських рад;
- е) вибори народних депутатів України;
- є) вибори депутатів районних рад у містах;
- ж) вибори депутатів селищних рад;
- з) вибори депутатів обласних рад;
- и) вибори Голів селищних, сільських рад.

VII. Словникова робота:

демократія, народовладдя, безпосередня демократія, типові форми безпосередньої демократії, нетипові форми безпосередньої демократії, народне волевиявлення, вибори, виборче право, об'єктивне виборче право, принципи виборів, ознаки виборів, функції виборів, виборчий корпус, суб'єктивне виборче право, загальне виборче право, активне виборче право, пасивне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, вільне виборче право, принцип таємного голосування, принцип загального пасивного виборчого права, принцип свободи агітації та принцип рівності суб'єктів виборчого процесу, принцип гласних виборів, принцип законного фінансування, принцип незалежності виборчих комісій, виборче право як конституційно-правовий інститут, виборчі цензи, необраність, несумісність, легітимні вибори, вільні вибори, загальні вибори, справедливі вибори, парламентські вибори, регіональні вибори, муніципальні вибори, прямі вибори, непрямі вибори, чергові вибори, позачергові вибори, повторні вибори, дійсні вибори, недійсні вибори, виборча система (в широкому та вузькому значенні), мажоритарна виборча система, мажоритарна система відносної більшості, мажоритарна система абсолютної більшості, мажоритарна система кваліфікованої більшості, пропорційна виборча система, пропорційна виборча система із закритими списками, пропорційна виборча система із відкритими списками, виборча квота, змішана виборча система, виборчий процес, засади виборчого процесу, стадії виборчого процесу, суб'єкти виборчого процесу, списки виборців, територіальний виборний округ, виборчі округи, виборчі ділянки, виборчі органи, Центральна виборча комісія, грошова застава, передвиборна агітація, принципи передвиборної агітації, таємне голосування, інформаційне забезпечення, інформаційні відносини, фінансування виборів, відповідальність за порушення законодавства про вибори, референдум, плебісцит, предмет референдуму, формула референдуму, конституційний референдум, ратифікаційний референдум, законодавчий референдум, загальний референдум, дозаконодавчий референдум, післязаконодавчий референдум, звичайний референдум, новий референдум, вирішальний референдум, консультативний референдум, міжнародно-правовий референдум, адміністративний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, загальнодержавний

референдум, регіональний референдум, місцевий референдум, передумови проведення референдуму (об'єктивні та суб'єктивні), політичні передумови, економічні передумови, соціальні передумови, духовні передумови, референдний процес (в об'єктивному та суб'єктивному значенні), стадії референдного процесу, суб'єкти ініціювання референдуму, суб'єкти призначення референдуму, обов'язковість рішень, відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Т. 1. Стор. 9. Ст. 188.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- ❖ Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. Стор. 46.

- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 77. Ст. 1460.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 21 травня 2019 року № 303/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019 року № 6-р/2019.

Спеціалізована література:

1. Адашис Л. І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на виборах народних депутатів України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 232 с.
2. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 227 с.
3. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.
4. Бакумов О. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
5. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: моногр. Харків: Право, 2015. 245 с.
6. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. 5. С. 46-53.
7. Барабаш Ю. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. *Право України*. 2009. № 11. С. 73-77.
8. Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 111-117.
9. Білан С. В. Доктринальні підходи до поняття референдуму у науці конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 33-36.
10. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму, як форми прямої демократії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
11. Білоус А. Пропорційні вибори в Україні: ілюзії чи реалії. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 2-5.

12. Богачов С. В. Про стан та завдання щодо правової просвіти громадян у сфері виборчого законодавства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 118-127.
13. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 42-50.
14. Богашов О. А. Виборчі комісії в системі органів публічної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 18 с.
15. Богашов О. Електоральна гілка влади як потенційний напрям розвитку системи виборчих комісій України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С. 110-114.
16. Боголюбов С. А. Референдуми по экологическим проектам. *Государство и право*. 1999. № 11. С. 31-37.
17. Бондар М. Ю. Конституційний референдум: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
18. Бурда С. Я. Адміністративно-правовий захист учасників виборів і референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 16 с.
19. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 448 с.
20. Бучковський Є. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права. *Право України*. 2013. № 5. С. 77-85.
21. Гудзь Л. Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 129-131.
22. Журавель Я. Проблеми призначення виборів до органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 100-101.
23. Заворотченко Т. М. Виборче законодавство та право на референдум: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 69-78.
24. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
25. Кампо В. М. Конституційні засади виборів у практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 17-28.
26. Кириченко Л. Народовладдя і місцеве самоврядування в Україні. *Право України*. 2001. № 6. С. 99-101.
27. Клименко О. І. Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 145-150.

28. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: моногр. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
29. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів України. *Право України*. 2012. № 8. С. 86-92.
30. Ключковський Ю. Суб'єктивні права, похідні від основних виборчих прав. *Право України*. 2015. № 10. С. 122-130.
31. Ключковський Ю. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.
32. Книгін К. Правове визначення референдуму як форми народовладдя (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2001. № 11. С. 28-31.
33. Князев С. Д. Предмет современного российского избирательного права. *Государство и право*. 2000. № 5. С. 31-40.
34. Князевич Р. П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2002. 18 с.
35. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.
36. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
37. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 32-35.
38. Ковальчук В. Всенародний референдум як одна з форм легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Право України*. 2009. № 12. С. 151-160.
39. Колісник В. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 93-102.
40. Корольова-Борсоді Н. В. Правове регулювання виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 254 с.
41. Костишин Р. В. Поняття та зміст принципів передвиборчої агітації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2006. № 34. С. 192-199.
42. Кресіна І. О., Перегуда Є. В. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 368 с.
43. Кривенко Л. Конституційні основи референдуму. Проблеми демократизації. *Віче*. 2001. № 2. С. 96-108.
44. Лавринович О. В. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: досвід визначальних рішень вітчизняного державотворення. *Бюлетень Міністер-*

- ства юстиції України. 2010. № 12. С. 5-10.
45. Лавринович О. Місце суду у правовій інфраструктурі виборчих кампаній в Україні. *Право України*. 1999. № 5. С. 23-25.
 46. Лавринович О. Проблема недійсності виборів. *Право України*. 2000. № 6. С. 84-85.
 47. Лавринович О. Реформа виборчої системи і Парламент України. *Право України*. 2000. № 1. С. 97-98.
 48. Левіна Ю. Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 265-271.
 49. Лізунова О. Д. Актуальні питання законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 31-37.
 50. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.
 51. Логачова В. Перспектива розвитку громадського контролю за виборами і референдумами в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 43-47.
 52. Лук'янов Д. Правова і політична оцінка загороджувального бар'єру як інституту виборчого права. *Право України*. 2005. № 12. С. 10-18.
 53. Мазур О. Виборча система України: у пошуках оптимального варіанту. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 6-8.
 54. Максакова Р. Дострокове припинення повноважень представницьких органів влади як предмет всеукраїнського референдуму: позиція народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 6-10.
 55. Максакова Р. М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 223 с.
 56. Максакова Р. М. Вибори як форма реалізації установчої влади в Україні: актуальні питання сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 52-58.
 57. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.
 58. Молчанова Ю. Інститут місцевого референдуму: опыт зарубежных стран, перспективы для Украины. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 62-65.
 59. Мурашин А. Г. Міжнародне сприяння здійсненню безпосередньої демократії. *Право України*. 2000. № 8. С. 6-10.
 60. Мурашин А. Г. Прямое правотворчество. Особенности принятия актов прямого народовластия. *Государство и право*. 2001. № 2. С. 85-93.
 61. Мурашин О. Акти прямого народовладдя: проблеми ефективності. *Право України*. 1999. № 10. С. 3-7.
 62. Мурашин О. Сучасне дослідження проблем законодавства про вибори на-

- родних депутатів. *Право України*. 2001. № 7. С. 138-139.
63. Наливайко Л. Р., Пізніур І. В. Процедура імпичменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.
64. Натуркач Р. П. Виборче право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 16 с.
65. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.
66. Неліпа Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу українського народу. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 29-33.
67. Нечаєва Г. М. Політико-правові аспекти законодавчого забезпечення виборчого процесу в сучасній Україні. *Сучасне суспільство*. 2019. № 1. С. 134-144.
68. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4-9.
69. Погорілко В. Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і право творення. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 38-45.
70. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії. *Право України*. 2001. № 8. С. 26-32.
71. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність: моногр. / заг. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: [б.в.], 2000. 248 с.
72. Пономарьова Г. Змішана виборча система (досвід виборів народних депутатів України у 2002 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 48-58.
73. Примуш М. Політичні партії та виборчий процес. *Право України*. 2001. №3. С. 124-127.
74. Розум І. О. Теоретичні та практичні аспекти провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: моногр. Київ: Славутич-Дельфін, 2015. 198 с.
75. Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою. *Право України*. 2009. № 11. С. 66-70.
76. Сergyгіна С. Вибори як спосіб легітимізації форми правління: конституційно-правовий аспект. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2. С. 45-54.
77. Скрипнюк О. Категорії «народний університет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії»: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2012. № 9. С. 281-290.
78. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.

79. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 575 с.
80. Смуk М. М. Сучасний стан законодавчого регулювання теми народної законодавчої ініціативи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 257-268.
81. Сопілко І. М. Особливості правосвідомості молоді як суб'єктів виборчого процесу на прикладі опитування студентів ЮФ НАУ. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 1. С. 54-60.
82. Співаков І. Виборчі (електоральні) відносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 20-23.
83. Співаков І. Теоретичні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчих відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 32-35.
84. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
85. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
86. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення участі громадян України у всеукраїнському та місцевих референдумах. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3. С. 89-94.
87. Федоренко В. Л. Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 12-19.
88. Шорський П. О. Виборчі права громадян як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 2. С. 72-77.

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади. Склад Верховної Ради України. Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- ❖ Засідання Верховної Ради України. Ведення пленарних засідань: прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол, стенографічний бюлетень, стенографічний звіт; розробка проєктів законів.
- ❖ Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки: засади зовнішньої політики України; законодавство з питань зовнішньої політики України; ратифікація міжнародних договорів; приєднання до міжнародних договорів; співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй; співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

II. Скласти схеми:

- ✓ Внутрішня структура Верховної Ради України.
- ✓ Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- ✓ Стадії законодавчого процесу.
- ✓ Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
- ✓ Ратифікація міжнародних договорів Україною.
- ✓ Проблеми вдосконалення діяльності парламенту України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Негативні та позитивні риси законодавчого процесу в Україні».
- ◆ «Теоретичні та практичні питання депутатської етики в Україні».
- ◆ «Дострокове припинення повноважень народного депутата України».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Рахункової палати України».
- ◆ «Конституційне регулювання участі громадян у процесі реалізації парламентом контрольної функції: питання теорії і практики».
- ◆ «Роль і місце уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини».
- ◆ «Депутатська недоторканість як гарантія діяльності представницького органу державної влади: зарубіжний досвід».

- ◆ «Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування».
- ◆ «Правове регулювання статусу та діяльності комітетів та комісій парламенту».
- ◆ «Конституційно-правовий статус народних депутатів та їх парламентських об'єднань».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму.
- Про державно-правову природу влади парламенту України в системі розподілу влад.
- Поняття, сутність та зміст функцій Верховної Ради України.
- Законотворчий процес – його основні риси і особливості.
- Поняття і сутність парламентського контролю.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Термін «парламент» французького походження і в перекладі означає:

- а) «верховенство», «верховна влада»;
- б) «говорити», «місце, де говорять»;
- в) «устрій», «встановлення»;
- г) «угода», «узгодження»;
- д) «законодавчий орган».

2. Легіслатура парламенту – це:

- а) період, в який повинні відбутися вибори;
- б) період повноважень парламенту;
- в) парламентський орган, що забезпечує організацію його роботи;
- г) проміжок часу між сесіями Верховної Ради України;
- д) проміжок часу, в який проводяться сесії Верховної Ради.

3. Маргінальний парламент – це:

- а) парламент, який при взаємодії з виконавчою владою домінує;
- б) парламент, при взаємодії якого з виконавчою владою домінує остання;
- в) парламент, що відіграє вирішальну роль при прийнятті законів, у формуванні чи відставці уряду;
- г) парламент, який існує лише для того, щоб забезпечити легальність режиму;
- д) парламент, який контролюється виконавчою владою.

4. Бікамеральний парламент – це:

- а) однопалатний парламент;
- б) двопалатний парламент;
- в) парламент, що представляє інтереси певної групи населення;
- г) парламент, до складу якого входять дві домінуючі партії;
- д) парламент, що містить дві депутатські фракції

5. Конституційно-правовий акт, що став основою для зміни природи, функцій і повноважень Верховної Ради УРСР:

- а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- в) Конституція України від 28 червня 1996 р.;
- г) Закон України «Про вибори народних депутатів» від 18 жовтня 2001 р.;
- д) Закон України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 р.

6. Народним депутатом України може бути:

- а) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- б) особа, яка на день виборів досягла 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років;
- в) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- г) громадянин України, який на день виборів досяг 30 років, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- д) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років.

7. За Конституцією України чергові вибори до Верховної Ради України проводяться:

- а) в останню неділю березня останнього року повноважень;
- б) в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень;
- в) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;
- г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;
- д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

8. Виборча система, за якою проводяться вибори народних депутатів Верховної Ради України:

- а) мажоритарно-пропорційна;
- б) преференційна;

- в) пропорційна;
- г) мажоритарна;
- д) кваліфікована.

9. Позачергові вибори до Верховної Ради України може призначати:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховний Суд України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний прокурор України.

10. Кількісний склад Верховної Ради України відповідно до Конституції України становить:

- а) 250 народних депутатів;
- б) 350 народних депутатів;
- в) 400 народних депутатів;
- г) 450 народних депутатів;
- д) 500 народних депутатів

11. Вимагати скликання позачергової сесії Верховної Ради України має право:

- а) Голова Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або Президент України;
- б) Прем'єр-Міністр України та Президент України;
- в) Голова Конституційного Суду України;
- г) Голова Верховної Ради України за власним, проте вмотивованим бажанням;
- д) Голова Верховної Ради України та Президент України.

12. Верховна Рада України збирається за два дні без скликання у випадку:

- а) приїзду іноземних делегацій з важливих для України питань оборони;
- б) смерті Президента;
- в) введення воєнного чи надзвичайного стану;
- г) смерті Голови Верховної Ради України;
- д) смерті Голови Конституційного Суду України.

13. Поняття «депутатський мандат» полягає в наступному:

- а) обрання особи на посаду народного депутата України чи депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата сільської, селищної, місь-

кої, районної у місті, районної, обласної ради;

б) надання депутату певних повноважень, у т. ч. виступати від імені виборців;

в) визнання виборчою комісією певного кандидата обраним народним депутатом України;

г) виражену і зафіксовану у встановленому законодавством порядку волю народу на представництво певною особою його інтересів у парламенті;

д) депутатський імунітет.

14. Депутатська інвеститура – це:

а) наділення депутата або групи депутатів владними повноваженнями;

б) відповідальність депутата за здійснення своїх повноважень;

в) відмова депутата від посади;

г) відкликання депутата;

д) недоторканність депутата.

15. Виходячи із змісту Конституції України до розкриття змісту постійно діючого характеру українського парламенту не належить:

а) строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років;

б) народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі;

в) Верховна Рада України працює сесійно;

г) чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року;

д) Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на п'ятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

16. Функція Верховної Ради України, здійснення якої належить до її виключної компетенції:

а) зовнішньополітична функція;

б) державотворча функція;

в) законодавча функція;

г) фінансово-бюджетна функція;

д) політична функція.

17. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом:

а) 5 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;

- б) 10 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- в) 14 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- г) 30 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь;
- д) 45 днів з моменту його одержання розглянути і надати письмову відповідь.

18. Строк розгляду звернення народного депутата Верховної Ради України, з урахуванням продовження, не може перевищувати:

- а) 15 днів з моменту його одержання;
- б) 30 днів з моменту його одержання;
- в) 45 днів з моменту його одержання;
- г) 60 днів з моменту його одержання;
- д) 10 днів з моменту його одержання.

19. Інтерпеляція – це:

- а) депутатський запит;
- б) винагорода членів парламенту;
- в) пропозиція депутата;
- г) голосування депутатів за прийняття законопроекту;
- д) відповідальність депутата за невиконання покладених на нього повноважень.

20. Рішення про направлення запиту Президенту України повинно бути підтримано:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

21. Виходячи зі змісту Конституції України, поняття «депутатський індемнітет» передбачає:

- а) звільнення депутатів від відповідальності за висловлювання в парламенті, відвідування пленарних засідань, результати голосування;
- б) неможливість притягнення депутатів до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту без згоди Верховної Ради України;
- в) неможливість притягнення депутатів до відповідальності за висловлю-

вання в парламенті, результати голосування та будь-які інші дії;

г) звільнення депутатів від відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп;

д) неможливість депутатів мати інший представницький мандат чи бути на державній службі.

22. Один із аспектів депутатського індемнітету в Україні полягає у наступному:

а) народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування;

б) народні депутати не несуть відповідальності за висловлювання у Верховній Раді України, навіть у випадку образи чи наклепу;

в) народні депутати України не підлягають адміністративній відповідальності;

г) народні депутати України не підлягають кримінальній відповідальності;

д) народні депутати не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України.

23. Рішення Верховної Ради України приймаються шляхом голосування:

а) виключно на її пленарних засіданнях;

б) на її позапленарних засіданнях;

в) на її пленарних засіданнях та на засіданнях Ради національної безпеки;

г) на будь-яких засіданнях за умови присутності 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;

д) на її пленарних та позапленарних засіданнях.

24. Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом:

а) особисто або шляхом офіційного (письмового) повідомлення свого рішення Голові Верховної Ради України;

б) особисто або шляхом інтернет-участі;

в) особисто або за договором доручення;

г) особисто або за довіреністю;

д) особисто.

25. Конституцією України не передбачено створення Верховною Радою України такого допоміжного органу, як:

а) тимчасова слідча комісія;

б) комітет Верховної Ради України;

в) тимчасова спеціальна комісія;

г) Апарат Верховної Ради України;

д) Конституційна Асамблея.

26. У Верховній Раді України не існує комітету:

- а) з питань правової політики;
- б) з питань соціальної політики і праці;
- в) з питань бюджету;
- г) з питань комп'ютерної злочинності;
- д) з питань свободи слова та інформації.

27. До повноважень комітетів Верховної Ради України не належить:

- а) здійснення законопроектної роботи;
- б) підготовка до розгляду питань, що віднесені до компетенції Верховної Ради України;
- в) участь у третьому читанні законопроектів;
- г) попередній розгляд питань, що віднесені до компетенції Верховної Ради України;
- д) опрацювання документів, які подані щодо законопроектів.

28. Формами роботи комітетів Верховної Ради України є:

- а) засідання, слухання;
- б) семінари, обговорення;
- в) конференції;
- г) збори, сесії;
- д) наради, конференції.

29. Парламентська коаліція – це:

- а) стійке організоване об'єднання двох або більше депутатських фракцій чи груп з метою вироблення і реалізації ними узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- б) підфракційне формування, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- в) об'єднання деяких політичних партій, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;
- г) об'єднання прибічників певної загальнонаціональної програми, метою якого є її реалізація;
- д) об'єднання депутатів та інших політичних діячів, метою якого є створення опозиційної програми розвитку держави та вироблення стратегічного розвитку країни.

30. Добровільне об'єднання народних депутатів України, сформоване на основі партійної належності депутатів – це:

- а) депутатська група;
- б) депутатська фракція;
- в) депутатська інвеститура;
- г) інтерпеляція;
- д) коаліція.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту з питань виборчого процесу. Яке рішення має ухвалити суд?

Практичне завдання №2

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про систему виконавчої влади». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України, не підписав його і поставив питання про розпуск парламенту в тому випадку, якщо він самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування по Закону. Верховна Рада України поголилася з вимогами глави держави і прийняла постанову про скасування результатів голосування по схваленню цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада України може скасувати прийнятий Закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування.

Практичне завдання №3

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння законодавчих органів України, США, Великобританії, Франції, Німеччини, Канади, Італії, Іспанії та Польща. Завдання виконується письмово.

№ з/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентарів	Строк повноважень парламентарів
1.	Україна				
2.	США				
3.	Іспанія				
4.	Велика Британія				
5.	Франція				
6.	Німеччина				
7.	Канада				
8.	Італія				
9.	Польща				

Практичне завдання №4

Прокурор району порушив кримінальну справу проти народного депутата України Ш. і викликав його для пред'явлення звинувачення у вчиненні злочину.

Адвокат Ш. звернувся до адміністративного суду зі скаргою на дії прокурора, в якій просить суд скасувати постанову про порушення кримінальної справи проти народного депутата Ш. та визнати дії прокурора незаконними.

Чи є в суду правові підстави для задоволення скарги адвоката?

У чому полягає порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності?

Практичне завдання №5

Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції в м. Києві К. відмовився це зробити, обґрунтуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С?

VII. Словникова робота:

народне представництво, парламентаризм, система парламентаризму, ознаки парламентаризму, парламент, орган законодавчої влади, колегіальний характер парламенту, виборний характер парламенту, постійний характер парламенту, легальність парламенту, легітимність парламенту, кількісний склад парламенту, якісний склад парламенту, принципи діяльності Верховної Ради України, функції парламенту України, представницька функція парламенту, установча функція парламенту, законодавча функція парламенту, програмна функція парламенту, охоронна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, бюджетно-фінансова функція парламенту, контрольна функція парламенту, антикорупційна функція парламенту, зовнішньополітична функція парламенту, повноваження Верховної Ради України, ознаки повноважень Верховної Ради України, депутатський корпус, народний депутат України, конституційний статус народного депутата, правосуб'єктність народного депутата, принципи діяльності народного депутата, депутатський мандат, імперативний мандат, вільний мандат, повноваження народного депутата, депутатське звернення, депутатський запит, обов'язки народного депутата, депутатська недоторканність, депутатський індемнітет, депутатський імунітет, відповідальність народного депутата, система гарантій діяльності народного депутата, структура Верховної Ради України, політична структура парламенту, організаційно-функціональна структура парламенту, керуючі органи парламенту, спікер, парламентські комітети, тимчасові комісії, тимчасові спеціальні комісії, депутатські групи, парламентські фракції, парламентська більшість, парламентська опозиція, лобіювання, лобістське бюро, парламентський контроль, апарат Верховної Ради України, омбудсмен (уповноважений Верховної Ради України з прав людини), акти реагування уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційне подання уповноваженого Верховної Ради з прав людини, подання омбудсмена, Рахункова палата, організаційно-правові форми роботи парламенту України, парламентські сесії, чергові сесії, позачергові сесії, пленарні засідання, урочисті засідання, парламентські слухання, протокол пленарного засідання, стенограма пленарного засідання,

стенографічний бюлетень пленарного засідання, голосування, рішення Верховної Ради України, акти Верховної Ради України, закони, постанови, резолюції, декларації, звернення, заяви, законотворча діяльність, законодавчий процес, стадії законодавчого процесу, законодавча ініціатива, невідкладні законопроекти, читання законопроекту, установча процедура, прийняття закону, оприлюднення закону, зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України, повноваження загального характеру, спеціальні зовнішньополітичні повноваження, установчі повноваження, ратифікація міжнародних договорів, денонсація міжнародних договорів, засади зовнішньої політики.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 1 лютого 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- ❖ Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
- ❖ Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30 червня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. Ст. 274.
- ❖ Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 1 лютого 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про Рахункову палату: Закон України від 02 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.
- ❖ Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради

- ❖ України: Закон України від 19 грудня 2019 року. *Голос України*. 2020. № 7.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- ❖ Про структуру апарату Верховної Ради України: Постанова Верховної Ради України від 20 квітня 2000 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 31. Ст. 253.
- ❖ Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 13. Ст. 323.
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

Спеціалізована література:

1. Александров О. А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
2. Алексеев В. М. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в Україні: управлінський аспект: автореф. дис. ... д-ра наук. Київ, 2012. 36 с.
3. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
4. Анохін О. М. Проблеми підготовчої діяльності комітетів Верховної Ради України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 13. С. 60-63.
5. Антонова О. Р. Взаємодія Верховної Ради України з неурядовими організаціями: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2015. 20 с.
6. Баликіна Л. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-108.
7. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
8. Баргілевич М. І. Шляхи вдосконалення процедури імпічменту Президента в Україні крізь призму досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36 (1). С. 37-41.
9. Барчук В. Роль і місце уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 134-137.
10. Баскакова Ю. В. Правовий статус апарату Верховної ради України в умовах

- забезпечення фракційної стабільності законодавчого органу влади. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 12. С. 52-59.
11. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
 12. Бисага Ю. М. Парламентська більшість (коаліція) та парламентська опозиція: теоретико-правове дослідження: моногр. Ужгород: УжНУ, 2013. 187 с.
 13. Болдирев С. В. Проблеми правового регулювання парламентського розслідування в процесі застосування процедури імпічменту Президента України. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 118. С. 56-66.
 14. Бондарчук О. В. Інститут недоторканності депутата парламенту в Україні та Російській Федерації: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 190 с.
 15. Венгер В. М. Конституційно-правові засади впливу парламентських фракцій на здійснення представницького мандата: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 16. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
 17. Волошук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 35-44.
 18. Гев'юк У. Ю. Формування інституту парламентських виборів у процесі демократизації політичної системи України: дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2011. 217 с.
 19. Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*. 2009. № 11. С. 100-104.
 20. Гербут Н. А. Гендерне представництво в парламентах: українські реалії та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2014. 18 с.
 21. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
 22. Гончаренко І. Б. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196-203.
 23. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
 24. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: моногр. / [за заг. ред. О. М. Бандурки]. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
 25. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018.

20 с.

26. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.
27. Зозуля О. І. Особливості контролю комітетів Верховної Ради України за додержанням і виконанням. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 26-31.
28. Зотова Т. Г. Питання удосконалення структури апарату верховної ради України у контексті світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 142-144.
29. Зубченко Н. І. Регіональне (не-європейське) співробітництво держав в сфері добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 102-106
30. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус державних органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
31. Кадук Т. Д. Принципи парламентського контролю. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 58-66.
32. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
33. Кондратюк С. В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: моногр. Львів: Євросоціум, 2016. 623 с.
34. Кравченко Н. В. Становлення інституту вітчизняного омбудсмана з прав інвалідів: імплементація міжнародно-правових принципів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 153-158.
35. Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.
36. Лєгін Л. М. Законодавчий процес в Україні: теоретико-правове дослідження: моногр. Івано-Франківськ; Дрогобич: Коло, 2015. 132 с.
37. Лемак В. Законодавство і практика люстрації: досвід Чеської Республіки. *Право України*. 2014. № 4. С. 126-133.
38. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 18 с.
39. Лопушняк Г. Рахункова палата та її роль у здійсненні державного фінансового контролю в Україні. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. 2013. № 20 (1). С. 123-131.
40. Любченко А. В. Політико-управлінські засади становлення інституту парламентаризму в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
41. Любченко А. В. Шляхи формування парламентської культури в Україні.

- Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. 2016. № 4. С. 31-35.*
42. Майданник О. Контрольна функція парламенту: сутність, зміст, призначення. *Право України. 2013. № 5. С. 280-286.*
 43. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 14-17.*
 44. Медведчук В. Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії. *Право України. 2013. № 3-4. С. 341-347.*
 45. Медведчук В. Двопалатний парламент: правова ретроспекція формування класичної доктрини і моделі. *Вісник Академії правових наук України. 2013. № 1. С. 14-23.*
 46. Медвідь А. Особливості допиту окремих категорій суб'єктів тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право. 2010. № 12. С. 141-143.*
 47. Медвідь А. Особливості правопорядку обрання голови та заступника голови тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право. 2011. № 1. С. 131-133.*
 48. Мельничук О. Інститут омбудсмана в механізмі захисту права людини на освіту. *Підприємництво, господарство і право. 2012. № 2. С. 7-10.*
 49. Мироненко В. П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 22 с.
 50. Навора Ю. Роль верхньої палати в законодавчому процесі в двопалатних парламентах. *Юридична Україна. 2012. № 2. С. 32-36.*
 51. Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 68-75.*
 52. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпічменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 3. С. 61-70.*
 53. Онищук І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна. 2011. № 6 (102). С. 22-27.*
 54. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
 55. Пасальський М. Конституційна модель депутатського мандата парламентарія України. *Юридична Україна. 2015. № 9. С. 26-31.*
 56. Пацкан В. В. Роль парламентаризму в системі конституційно-правового

- механізму забезпечення прав і свобод людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
57. Пеньковська Н. К. Парламентські коаліції у процесі демократизації урядування в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2015. 20 с.
 58. Пенська А. О. Проблеми скасування депутатської недоторканності: Україна та зарубіжний досвід. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 68. С. 225-234.
 59. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
 60. Погорелова А. І. Актуальні проблеми парламентської діяльності в контексті культури парламентаризму в Україні. *Держава і право. Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 52-61.
 61. Погорілко В. Функції українського парламенту. Від номінального до реального. *Віче*. 2002. № 2. С. 17-21.
 62. Погребняк Н. Зарубіжний досвід організації та діяльності парламентського апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 10. С. 64-67.
 63. Погребняк Н. С. Конституційно-правовий статус апарату Верховної Ради України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 23 с.
 64. Погребняк Н. С. Методи діяльності Апарату Верховної Ради України (класифікація за призначенням). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 14-27.
 65. Погребняк Н. С. Форми діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 43-53.
 66. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.
 67. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
 68. Словська І. Сесія – основна організаційно-правова форма діяльності Верховної Ради України. *Право України*. 2012. № 7. С. 134-140.
 69. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.
 70. Станкевич О. І. Місце Комісії Європейського Союзу в законодавчому процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 228 с.
 71. Становлення електронного парламенту в контексті євроінтеграції України: моногр. / І. Ф. Корж [та ін.]. Київ: ПанТот, 2015. 171 с.
 72. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.

73. Федосюк А. В. Методологічні основи дослідження українського парламентаризму в умовах глобалізації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 147-159.
74. Христова Ю. В. Національний та зарубіжний досвід захисту прав людини у громаді муніципальним омбудсманом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 103-108.
75. Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму: [моногр.]. Київ: Парламент. вид-во, 2015. 134 с.
76. Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
77. Шведа О. Юридическая природа и содержание лоббистской деятельности в контексте опыта зарубежных стран. *Leges et Vita*. 2018. № 4, ч. 2. С. 173-177.
78. Шипіка А. В. Організаційно-правові аспекти діяльності комітетів Верховної Ради України. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 21-28.
79. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.
80. Яровой Т. С. Парламентаризм в умовах сучасного українського державотворення: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2015. 17 с.

ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Становлення інституту президентства в Україні. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку.
- ❖ Офіс Президента України. Представники Президента України у Верховній Раді України, в Конституційному Суді України, в Кабінеті Міністрів України, в Автономній Республіці Крим.
- ❖ Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура Офісу Президента України.
- ✓ Конституційно-правова регламентація статусу Президента України.
- ✓ Функції та повноваження Президента України.
- ✓ Організація взаємодії Президента України з судовою владою.
- ✓ Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України.
- ✓ Співвідношення нормативно-правових указів Президента України та Законів України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Історія становлення та перспективи розвитку інституту президентства в Україні в контексті конституційної та політичної реформ».
- ◆ «Процедура імпічменту Президента України: теорія та практика».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Президента України».
- ◆ «Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб».
- ◆ «Верховенство права в діяльності Президента України».
- ◆ «Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики».
- ◆ «Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади».
- ◆ «Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проєктів актів Президента України».
- ◆ «Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян».

- ◆ «Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні».
- ◆ «Конституційна відповідальність глави держави».
- ◆ «Рада національної безпеки і оборони України: конституційно-правовий статус».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Правовий статус глави держави.
- Рада національної безпеки і оборони України: конституційно-правовий статус.
- Конституційна відповідальність глави держави.

V. Вирішити тестові завдання:

1. З латинської «*president*» означає:

- а) той, хто сидить попереду;
- б) глава держави;
- в) той, хто керує державою;
- г) особа, наділена владними повноваженнями;
- д) виборний глава держави.

2. В Україні посада Президента була утворена:

- а) у 1990 році;
- б) у 1991 році;
- в) у 1992 році;
- г) у 1993 році;
- д) у 1994 році.

3. Першим Президентом незалежної Української держави є:

- а) Леонід Кучма;
- б) Леонід Кравчук;
- в) Леонід Кравець;
- г) Юлія Тимошенко;
- д) Віктор Ющенко.

4. Відповідно до Конституції Президент України є:

- а) главою виконавчої влади України;
- б) главою Української держави;
- в) главою всіх гілок влади України;

- г) главою Української держави та главою виконавчої влади;
- д) главою законодавчої влади України.

5. Президент України є гарантом:

- а) державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;
- б) державного суверенітету та суверенітету сусідніх держав, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, законів України, прав і свобод людини і громадянина;
- в) державної безпеки, суверенітету, обороноздатності, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;
- г) виконання обов'язків Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, прокуратурою;
- д) державної безпеки, суверенітету, виконання обов'язків Верховною Радою України, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

6. Термін, протягом якого за особою зберігається звання Президента України, крім випадку усунення особи в порядку імпичменту:

- а) з моменту обрання та досягнення 65-річного віку;
- б) на час виконання повноважень та 10 років після закінчення повноважень;
- в) довічно;
- г) до моменту обрання нового Президента України;
- д) на час виконання повноважень.

7. Строк, на який обирається Президент України:

- а) 4 роки;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) 9 років;
- д) 3 роки.

8. Віковий ценз для обрання на посаду Президента України становить:

- а) 21 рік;
- б) 35 років;
- в) 45 років;
- г) 27 років;
- д) 18 років.

9. *Вибори Президента України можуть бути:*

- а) чергові, позачергові, повторні;
- б) строкові, дострокові, повторні;
- в) чергові, дострокові, повторні;
- г) чергові, позачергові, дострокові;
- д) строкові, позачергові, повторні.

10. *Призначення виборів Президента України здійснюється:*

- а) Рішенням Центральної виборчої комісії;
- б) Рішенням Конституційного Суду України;
- в) Постановою Верховної Ради України;
- г) Указом Президента України;
- д) Наказом Кабінету Міністрів України.

11. *Кількість членів дільничної виборчої комісії на виборах Президента України має бути не менше:*

- а) 9 осіб;
- б) 10 осіб;
- в) 12 осіб;
- г) 14 осіб;
- д) 15 осіб.

12. *Обраним на пост Президента України вважається той кандидат, який одержав на виборах:*

- а) більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні;
- б) не менше 45% голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- в) 51% голосів виборців;
- г) 2/3 голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- д) максимальну кількість голосів виборців, що брали участь у голосуванні.

13. *Після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через:*

- а) 15 днів;
- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

14. Новообраний Президент України вступає на пост:

- а) з моменту оголошення результатів виборів Центральної виборчої комісії;
- б) з моменту офіційного оприлюднення результатів виборів Центральної виборчої комісії;
- в) з моменту складання присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України;
- г) з моменту закінчення процедури підрахунку голосів;
- д) з моменту передачі трудової книжки в Адміністрацію Президента.

15. Згідно чинної Конституції Президент України складає присягу:

- а) народу України;
- б) Верховній Раді України;
- в) Голові Конституційного Суду України;
- г) населенню України;
- д) органам публічної влади.

16. Складання присяги Президента України відбувається на:

- а) урочистому засіданні Верховної Ради України;
- б) урочистому засіданні Конституційного Суду України;
- в) черговій сесії Верховної Ради України;
- г) Майдані Незалежності;
- д) спільному засіданні парламенту та уряду України.

17. Приведення до присяги Президента України здійснює:

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) Голова Центральної виборчої комісії України;
- г) попередній Президент;
- д) Прем'єр-Міністр України.

18. Після офіційного оголошення результатів виборів Президент України, обраний на позачергових виборах складає присягу у:

- а) триденний строк;
- б) п'ятиденний строк;
- в) десятиденний строк;
- г) двадцятиденний строк;
- д) тридцятиденний строк.

19. До повноважень Президента України не належить:

- а) забезпечення державної незалежності;

- б) прийняття рішень про визнання іноземних держав;
- в) призначення і звільнення дипломатичних представників України в інших державах;
- г) затвердження Державного бюджету України;
- д) видання указів.

20. До повноважень Президента України не належить:

- а) очолювати Раду національної безпеки та оборони України;
- б) обирати голів апеляційних суддів;
- в) нагороджувати державними нагородами;
- г) здійснювати помилювання;
- д) призначати на посаду суддів на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя.

21. До установчих повноважень Президента України не належить:

- а) призначення Прем'єр-міністра України;
- б) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів палати;
- в) призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України;
- г) призначення на посаду та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- д) призначення на посади та звільнення з посад вищого командування Збройних Сил України.

22. Повноваження Президента України щодо призначення за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільнення його з посади є одним з аспектів:

- а) установчої функції Президента України;
- б) нормотворчої функції Президента України;
- в) виконавчої функції Президента України;
- г) політичної функції Президента України;
- д) контрольної функції Президента України.

23. Президент України, виходячи зі своїх повноважень, не здійснює:

- а) установчу функцію;
- б) нормотворчу функцію;
- в) правозастосовну функцію;
- г) контрольну функцію;
- д) законодавчу функцію.

24. Повноваження Президента України не припиняються достроково у разі:

- а) відставки;
- б) неможливості виконання повноважень за станом здоров'я;
- в) усунення з поста в порядку імпічменту;
- г) смерті;
- д) виїзду за кордон.

25. Нормативні акти, що видає Президент України:

- а) укази та розпорядження;
- б) рішення та постанови;
- в) звернення та скарги;
- г) звернення та укази;
- д) укази та постанови.

26. Розпорядженнями Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:

- а) призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;
- б) припинення повноважень Верховної Ради України;
- в) використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- г) прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, надання притулку в Україні;
- д) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України.

27. Указами Президента України оформляються прийняті ним на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про:

- а) проведення переговорів, підписання міжнародних договорів України;
- б) оперативні, організаційні і кадрові питання;
- в) призначення на посади та звільнення з посад помічників, референтів Президента України;
- г) внесення змін до розпоряджень Президента України, визнання такими, що втратили чинність, розпоряджень Президента України;
- д) надання доручень Кабінету Міністрів України.

28. До загальних суб'єктів, які вносять проекти актів Президента України, не належать:

- а) Кабінет Міністрів України;

- б) Рада Міністрів Автономної Республіки Крим;
- в) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) радники Президента України.

29. Строк, протягом якого укази Президента України мають бути опубліковані в офіційних друкованих виданнях:

- а) 1 день;
- б) 5 днів;
- в. 10 днів;
- г) 15 днів;
- д) 20 днів.

30. Після опублікування укази Президента України вступають в законну силу:

- а) у денний строк;
- б) у п'ятиденний строк;
- в) у десятиденний строк;
- г) у п'ятнадцятиденний строк;
- д) у двадцятиденний строк.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На прес-конференції Президента України журналіст оприлюднив інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Глава держави доручив відповідальним працівникам Офісу терміново підготувати проект указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади? Який порядок їх реалізації? Наскільки конституційним є вказаний указ Президента України?

Практичне завдання №2

Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері енергетики та вугільної промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра енергетики та вугільної промисло-

вості України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у галузі енергетики та вугільної промисловості. Однак Міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Основного Закону визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова Міністра виконувати Директиви?

VII. Словникова робота:

глава держави, інститут президентства, інститут Президента, президент, президентська республіка, парламентська республіка, президентсько-парламентська республіка, парламентсько-президентська республіка, «колегіальний президент», одноособовий президент, ціннісно-функціональне призначення Президента України, вибори Президента України, чергові вибори Президента України, позачергові вибори Президента України, повторні вибори Президента України, правовий статус президента, президент-арбітр, інституалізація президентства, легітимація президентства, компетенція Президента України, контрастигування, повноваження Президента України, установчі повноваження Президента, номінаційні повноваження Президента, процедурні повноваження Президента, функції Президента України, представницька функція Президента, установча функція Президента, оборонна функція Президента, зовнішньополітична функція Президента, правозахисна функція Президента, антикорупційна функція Президента, кадрова функція Президента, право вето, абсолютне вето, відкладальне вето, промульгація, правотворче контрольне провадження, виконавче контрольне провадження, акти глави держави, укази, розпорядження, гарантії діяльності Президента України, юридичні гарантії, організаційні гарантії, матеріально-технічні гарантії, припинення повноважень Президента України, відставка, неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, імпичмент, стадії імпичменту, апарат Президента України, Офіс Президента України, завдання Офісу Президента України, глава Офісу Президента України, радники Президента України, пресекретар Президента України, уповноважені Президента України, приймальня Президента України, національна безпека, Рада національної безпеки та оборони України, функції Ради національної безпеки та оборони, консультативні, дорадчі, допоміжні органи і служби, створені Президентом України, Національна рада реформ, Конституційна комісія, Рада з питань судової реформи, Національна рада з питань антикорупційної політики, Рада з питань національної єдності,

Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства, уповноважений Президента України з прав дитини, уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю, Комітет з питань розвідки при Президентові України, Державне управління справами, Національний інститут стратегічних досліджень, Національна академія державного управління при Президентові України, Комітет з національної премії України імені Тараса Шевченка, Комітет із Державної премії України в галузі архітектури, Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки, Комісія при Президентові України у питаннях помилування, Комісія з питань громадянства, Комісія державних нагород та геральдики.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Про заснування поста Президента УРСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.
- ❖ Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента України від 14 липня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. Стор. 10. Ст. 1546.
- ❖ Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Том 1. Стор. 9. Ст. 188.
- ❖ Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 81.
- ❖ Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
- ❖ Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010.

№ 14-15, №16-17. Ст. 133.

- ❖ Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24 червня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49.
- ❖ Про забезпечення, обслуговування та охорону Президента України: Постанова Верховної Ради України від 4 січня 1992 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 86.
- ❖ Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25 Ст. 978.
- ❖ Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2006. № 47.
- ❖ Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008 № 13. Ст. 323.
- ❖ Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.
- ❖ Про Положення про Раду з питань розвідки: Указ Президента України від 11 березня 1999 року. *Офіційний вісник України*. 1999. № 10. Ст. 379.
- ❖ Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.

Спеціалізована література:

1. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
2. Байрачна Т. О. Особливості президентського контролю за діяльністю національної гвардії України. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 29-34.
3. Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
4. Балюнов О. О. Статистичні оцінки результатів першого туру виборів президента України 2019 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 25 (1). С. 13-19.
5. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-100.
6. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація. Історія та су-

- часність; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2013. 112 с.
7. Берзанюк Я. О. Конституційно-правова природа права вето Президента України та пропозицій до прийнятих Верховною Радою України законів *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 43-48.
 8. Берназюк О. О. Правовий статус і законодавчі гарантії діяльності Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 215 с.
 9. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: моногр. Херсон: Гельветика, 2013. 511 с.
 10. Берназюк Я. О. Місце та роль доручень президента України у процесі реалізації його конституційних функцій. *Економіка і право*. 2012. Вип. 20. С. 147-154
 11. Берназюк Я. О. Повноваження Президента України в бюджетному процесі. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 19-27.
 12. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки рішення Президента України в формі доручення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 16-22.
 13. Берназюк Я. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
 14. Василенко Л. П. Повноваження й компетенція центральних органів виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1 (2). С. 101-108.
 15. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
 16. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як найважливіший принцип управління (конституційно-правовий аспект). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 83-87.
 17. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42-47.
 18. Греченко В. А., Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 299 с.
 19. Гриневич В. В. Інститут президентства та органи місцевого самоврядування в Україні: досвід і перспективи взаємодії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 178-186.
 20. Грінь А. А. Дискреція як особливий елемент повноважень органів виконавчої влади. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 97-100.
 21. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та віт-

- чизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.
22. Даниляк О. О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
 23. Задорожня Г. В. Джерела нормативної регламентації правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 65-73.
 24. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
 25. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 49-57.
 26. Задорожня Г. Нормативна регламентація правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 31-37.
 27. Зелінська М. Етапи трансформації інституту президентства в Україні. *Правовий менеджмент*. 2010. № 1. С. 68-75
 28. Зозуля О. І. Інститут президентства як об'єкт сучасної конституційної реформи в Україні. *Форум права*. 2010. № 1. С. 126-146.
 29. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 300 с.
 30. Зозуля О. І. Шляхи вдосконалення організації та діяльності допоміжних органів Президента України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 116-125.
 31. Ильин А. Импичмент главы государства и историко-теоретический аспект *Правоведение*. 2004. № 5. С. 61-69.
 32. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у французькій республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355-359
 33. Клим М. В. Сучасні тенденції розвитку інституту президентства в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 179-189.
 34. Климюк О. Контроль Президента України за діяльністю Міністерства внутрішніх справ України. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 35-41.
 35. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 21 с.
 36. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби при Президентові України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

37. Колисенко А. І. Інститут контрастигування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.
38. Колисенко А. І. Особливості інституту контрастигування в монархічних державах. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (2). С. 10-16.
39. Колюх В. Звуження через розширення: правовий статус Президента України в контексті конституційних змін. *Віче*. 2014. № 23. С. 9-12.
40. Колюх В. Інститут президентства в Україні як об'єкт конституційного процесу. *Віче*. 2012. № 11. С. 5-7.
41. Кохановський В. В. Інститут президентства та строк його повноважень в Україні та інших країнах світу: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 46-50.
42. Крейденко В. В. Інститут президентства в Україні: порівняльний аналіз 2004 – 2012 рр. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 30. С. 151-157.
43. Кузнєцова М. Ю. Інформаційно-правовий статус органів виконавчої влади України як колективного суб'єкта інформаційного права. *Приватне та публічне право*. 2017. № 2. С. 72-76.
44. Лазаренко Л. А. Забезпечення Президентом України конституційного права громадян України на звернення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 23-30.
45. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 74-78.
46. Літвінова О. В. Органи виконавчої влади як суб'єкти державного контролю та нагляду у сфері страхової діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 147-155.
47. Лялюк О. Ю. Територіальні органи центральних органів виконавчої влади в системі територіальної організації влади в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 28-39.
48. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
49. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.
50. Марченко В. В. Значення органів виконавчої влади в регулюванні суспільних відносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 2. С. 124-130.
51. Матвєєва Л. О. Виконання контрольної функції в умовах президентсько-парламентської республіки: тенденції та ризики для української держави.

- Держава та регіони. Серія: Державне управління.* 2013. № 1. С. 29-36.
52. Мудрицька К. О. Зовнішньополітична стратегія Франції за президентства Ніколя Саркозі: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 20 с.
53. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.
54. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення опосередкованого впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2012. № 5. С. 52-58.
55. Паска О. В. Інститут президентства як чинник державного управління суспільними змінами (досвід посткомуністичних країн): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
56. Пащенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2016. 19 с.
57. Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: моногр. Київ: Максимус, 2004. 223 с.
58. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України.* 2016. № 1. С. 136-144.
59. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче.* 2014. № 20. С. 7-15.
60. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2013. № 3. С. 272-278.
61. Ткаченко О. Засади державної політики безпеки Президента України. *Підприємництво, господарство і право.* 2013. № 2. С. 140-142.
62. Толстоног В. Центральні органи виконавчої влади в інституціональному механізмі державного управління захистом прав споживачів. *Теоретичні та прикладні питання державотворення.* 2015. Вип. 16. С. 235-250.
63. Чорна О. О. Комунікативний імідж Президента: [моногр.]. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 296 с.

ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Виконавча влада як відносно самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
- ❖ Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад; основні функції; повноваження.
- ❖ Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система органів виконавчої влади в Україні.
- ✓ Акти органів виконавчої влади в Україні.
- ✓ Центральні органи виконавчої влади.
- ✓ Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження.
- ✓ Співвідношення системи органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування.
- ✓ Розмежування функцій органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Органи виконавчої влади АРК: конституційно-правовий статус».
- ◆ «Конституційно-правовий статус міністерств України: основні теоретичні питання».
- ◆ «Види та правова природа актів Кабінету Міністрів України».
- ◆ «Конституційно-правові засади державного управління в контексті європейського законодавства».
- ◆ «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- ◆ «Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні».
- ◆ «Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні».
- ◆ «Проблеми реформування виконавчої влади в Україні».
- ◆ «Організація державного контролю і нагляду за виконанням завдань і захисту суспільної моралі органами виконавчої влади в Україні».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Роль правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку.
- Механізм підвищення ефективності системи державної служби в нових умовах розвитку держави.
- Співвідношення та взаємозв'язок виконавчої влади і державного управління.
- Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії.
- Компетенція центральних органів виконавчої влади.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Склад Кабінету Міністрів України:

- а) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр та віце-прем'єр-міністри;
- б) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та шістьнадцять міністрів України;
- в) Прем'єр-міністр України, три віце-прем'єр-міністри та міністри України;
- г) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України;
- д) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та міністри України.

2. Посадовий склад (кількість та перелік посад) новосформованого Кабінету Міністрів України визначається:

- а) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;
- б) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;
- в) Президентом України за поданням Верховної Ради України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;
- г) Президентом України за поданням Верховної Ради України не пізніше ніж через 15 днів після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;
- д) Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України.

3. Членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які:

- а) мають право голосу, вищу освіту;
- б) мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою;
- в) мають право голосу, вищу освіту та стаж роботи у галузі права не менше п'яти років;
- г) мають право голосу, вищу освіту, стаж роботи у галузі права не менше п'яти років та володіють державною мовою;
- д) мають право голосу, вищу освіту, досягли 25 років та володіють державною мовою.

4. Прем'єр-міністр України призначається на посаду:

- а) Президентом України;
- б) Президентом України за поданням Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Головою Верховної Ради України за поданням Президента України;
- д) Верховною Радою України за поданням Президента України.

5. Провідною функцією Кабінету Міністрів України є:

- а) представницька функція;
- б) економічна функція;
- в) контрольна-наглядова функція;
- г) виконавча функція;
- д) управлінська функція.

6. До принципів діяльності Кабінету Міністрів України не належить:

- а) принцип рівності;
- б) принцип законності;
- в) принцип солідарної відповідальності;
- г) принцип відкритості та прозорості;
- д) принцип безперервності.

7. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або перебуває у відставці продовжує виконувати свої повноваження:

- а) протягом наступних 20 днів;
- б) не довше 30 днів;
- в) до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України;
- г) до призначення Президентом України нового складу Кабінету Міністрів України;
- д) протягом наступних 60 днів.

8. Кабінет Міністрів України підконтрольний і підзвітний:

- а) народу України;
- б) Конституційному Суду України;
- в) Президенту України;
- г) Верховній Раді України;
- д) Прем'єр-міністру України.

9. До основних завдань Кабінету Міністрів України не належить:

- а) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- б) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;
- в) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- г) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади;
- д) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішень щодо звіту про його виконання.

10. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики належить:

- а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;
- б) забезпечення соціальних і правових гарантій військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;
- в) визначення пріоритетних напрямів розвитку оборонно-промислового комплексу;
- г) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України;
- д) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки.

11. Засідання Кабінету Міністрів України вважається повноважним, якщо на ньому присутні:

- а) більше ніж половина посадового складу Кабінету Міністрів України;
- б) половина посадового складу Кабінету Міністрів України;

- в) весь склад Кабінету Міністрів України;
- г) 200 членів посадового складу Кабінету Міністрів України;
- д) 150 членів посадового складу Кабінету Міністрів України.

12. Кабінет Міністрів України у межах своєї компетенції видає:

- а) постанови та розпорядження;
- б) укази та розпорядження;
- в) постанови та рішення;
- г) укази та постанови;
- д) рішення та розпорядження.

13. У разі необхідності затвердження положення, статуту, порядку, регламенту, правил, методики, в інших випадках, коли суспільні відносини потребують нормативно-правового врегулювання Кабінетом Міністрів України приймається:

- а) указ;
- б) постанова;
- в) розпорядження;
- г) наказ;
- д) рекомендація.

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України набирають чинності:

- а) з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності;
- б) з моменту їх офіційного оприлюднення;
- в) з моменту їх реєстрації;
- г) через п'ятнадцять днів після їх офіційного оприлюднення;
- д) через десять днів після їх офіційного оприлюднення.

15. Для розслідування причин аварії, вжиття заходів подолання наслідків стихійного лиха, надання допомоги потерпілим громадянам та їх сім'ям Кабінет Міністрів України має право утворювати такий допоміжний орган, як:

- а) департамент;
- б) агентство;
- в) комітет;
- г) урядова комісія;
- д) рада.

16. Відповідно до Указу Президента України «Про склад Кабінету Міністрів України» від 15 грудня 1999 року діяльність Кабінету Міністрів України забезпечується:

- а) урядовими органами державного управління;*
- б) Адміністрацією Президента України;*
- в) Службою Прем'єр-міністра України;*
- г) Секретаріатом Кабінету Міністрів України;*
- д) Головним управлінням державної служби при Кабінеті Міністрів України.*

17. Фінансове, матеріально-технічне та господарсько-побутове забезпечення діяльності Кабінету Міністрів України та Секретаріату здійснює:

- а) Департамент фахової експертизи;*
- б) Департамент кадрового забезпечення;*
- в) Департамент забезпечення взаємодії з Верховною Радою України;*
- г) Управління бухгалтерського обліку, фінансів та звітності;*
- д) Господарсько-фінансовий департамент.*

18. Умови оплати праці Прем'єр-міністра України, його транспортного, медичного та іншого забезпечення на час виконання Прем'єр-міністром України своїх повноважень визначаються:

- а) Президентом України;*
- б) Кабінетом Міністрів України;*
- в) Верховною Радою України;*
- г) народними депутатами України;*
- д) Офісом Президента України.*

19. Члени Кабінету Міністрів України мають право на щорічну відпустку тривалістю:

- а) двадцять календарних днів;*
- б) тридцять п'ять календарних днів;*
- в) тридцять календарних днів;*
- г) двадцять п'ять календарних днів;*
- д) сорок календарних днів.*

20. Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України можуть бути звільнені з посади Верховною Радою України за поданням:

- а) Президента України;*
- б) Голови Верховної Ради України;*
- в) Першого віце-прем'єр-міністра України;*
- г) прем'єр-міністра без попередньої згоди з Президентом України;*

д) однієї третини від посадового складу Кабінету Міністрів України.

21. До підстав відставки Кабінету Міністрів України не належить:

- а) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України;
- б) відставка Прем'єр-міністра України;
- в) смерть Прем'єр-міністра України;
- г) прийняття Верховним Судом України рішення про відставку Кабінету Міністрів України.
- д) розпуск за власною ініціативою Прем'єр-міністра України.

22. Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України за пропозицією:

- а) не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- б) не менш як двох третин народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- в) не менш як трьох четвертих народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- г) не менш як половини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- д) не менш як однієї четвертої народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України.

23. Згідно з Концепцією адміністративної реформи в Україні за допомогою поняття «політичний діяч» визначається:

- а) правовий статус окремих керівних посад у сфері виконавчої влади, який відмежовується від статусу державного службовця, встановленого Законом України «Про державну службу»;
- б) правовий статус народних депутатів України;
- в) правовий статус депутатів місцевих рад;
- г) правовий статус членів політичних партій, рухів, блоків тощо;
- д) голови державних комітетів.

24. Систему центральних органів виконавчої влади складають:

- а) міністерства України;
- б) міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Кабінет Міністрів України та міністерства України;

д) міністерства України та місцеві державні адміністрації.

25. До центральних органів виконавчої влади не належить:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) міністерства;
- в) державні інспекції;
- г) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- д) державні служби.

26. Дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року не поширюється на:

- а) Президента України;
- б) Голову Верховної Ради України;
- в) бухгалтера, що працює на державному підприємстві;
- г) суддю Конституційного Суду України;
- д) посадову особу місцевого самоврядування.

27. Національне агентство з питань запобігання корупції є:

- а) центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- б) правоохоронним органом;
- в) структурний підрозділ Генеральної прокуратури України;
- г) структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ;
- д) консультативно-дорадчий орган.

28. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади є:

- а) юридичними особами публічного права;
- б) юридичними особами приватного права;
- в) політичними організаціями;
- г) громадськими організаціями;
- д) громадськими спілками.

29. Суб'єктом затвердження положень, згідно яких діють центральні органи виконавчої влади, є:

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) міністр або голова відповідного центрального органу виконавчої влади;
- г) Верховна Рада України;
- д) відповідний центральний орган виконавчої влади.

30. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на структурні перетворення у системі галузевого або функціонального управління:

- а) виконавчо-розпорядча;
- б) нормотворча;
- в) установча;
- г) контрольна;
- д) наглядова.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Міністр культури звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням надати йому щорічну оплачувану відпустку. Останній відмовив йому, посилаючись на те, що напередодні ним як Прем'єр-міністром видано розпорядження, відповідно до якого у зв'язку з проведенням через три місяці важливого міжнародного саміту в місті Київ уряд переходить на посилений режим роботи, який передбачає відсутність вихідних днів. Крім того, Прем'єр-міністр зазначив, що згідно із чинним законодавством Міністр як член уряду є політичною особою, тобто на нього не поширюється трудове законодавство. А отже, він не має права на щорічну оплачувану відпустку.

Розкрийте правовий зміст поняття «політична особа».

Дайте правовий аналіз цієї ситуації.

Практичне завдання №2

Міністром закордонних справ України від імені України був укладений міжнародний договір з однією із арабських країн про спільні зусилля в боротьбі з тероризмом. Під впливом міжнародної дипломатії Президент України, посилаючись на свої конституційні повноваження з визначення основних напрямів зовнішньої політики України, визнав неправомірним підписання договору і оголосив про його розірвання. У свою чергу влада цієї арабської країни почала вимагати пояснень, оскільки жодних підстав вважати Міністра закордонних справ на момент укладання договору неуповноваженою особою не було.

1. Чи має Міністр закордонних справ повноваження укладати міжнародні договори від імені України?

2. Чи вправі Президент визнавати неправомірними дії Міністра закордонних справ?

3. Чи має значення для вирішення даної справи норма Конституції, яка встановлює, що Президент представляє Україну всередині держави та за кордоном?

VII. Словникова робота:

поділ влади, виконавча влада, конституційні основи організації та діяльності виконавчої влади, зміст виконавчої влади, сутність виконавчої влади, державне управління, виконавчо-розпорядча діяльність, правозастосовна влада, органи виконавчої влади в Україні, система органів, система виконавчої влади в Україні, принципи виконавчої влади, верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості, класифікація органів виконавчої влади, функції виконавчої влади, суб'єкти виконавчої влади, виконавчі органи загальної компетенції, виконавчі органи спеціальної компетенції, місцеві органи державної виконавчої влади, уряд, функції уряду, Кабінет Міністрів України, конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України, завдання Кабінету Міністрів України, принципи Кабінету Міністрів України, функції Кабінету Міністрів України, програмна функція, антикорупційна функція, повноваження Кабінету Міністрів України, конституційний склад та порядок формування Кабінету Міністрів України, Програма діяльності Кабінету Міністрів, постійні органи Кабінету Міністрів, консультативні органи Кабінету Міністрів, Прем'єр-міністр України, перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри України, члени Кабінету Міністрів України, звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України, резолюція недовіри Кабінету Міністрів України, відставка Уряду, міністерство, міністр, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, конституційно-правова відповідальність міністрів, завдання міністерства, територіальні органи міністерств, центральні органи виконавчої влади, апарат центрального органу виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, місцеве управління, принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, завдання місцевих державних адміністрацій, об'єкт діяльності місцевих державних адміністрацій, функціональні повноваження місцевих державних адміністрацій, галузеві повноваження місцевих державних адміністрацій, акти органів виконавчої влади, накази, розпорядження, адміністративна реформа.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.

- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про визначення питань, що належать до компетенції віце-прем'єр-міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2020 року. № 274. *Офіційний вісник України*. 2020. № 33. Ст. 1110.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.
- ❖ Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.
- ❖ Про склад Кабінету Міністрів України: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1999. № 237.

Спеціалізована література:

1. Christopher M. Conservatives, the Supreme Court, and the Constitution: Judicial-Government Relations. *Osgoode Hall Law Journal*. 2016. Vol. 12, Issue 7. P. 3-35.
2. Drozd O. The rule of law as a principle of state service in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, p. 1. P. 60-65.
3. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, p. 3. P. 55-64.
4. Jankurová A. Efektivna verejná správa. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 7-12.
5. Țurcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2, p. 1. P. 13-18.
6. Авер'янов В. Б. «Подвійний» центр виконавчої влади: особливості взаємовідносин глави держави і уряду в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції*

- України. 2010. № 4-5. С. 21-32.
7. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. № 3. С. 72-75.
 8. Алексєєва О. Є. Новітні засади нормативно-правового регулювання державної служби в Україні. *Форум права*. 2016. № 1. С. 10-15.
 9. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Leges si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.
 10. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
 11. Белей Є. Н. Правові основи правонаступництва центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 32-34.
 12. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 2. С. 17-20.
 13. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
 14. Берназюк Я. О. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
 15. Белкін Л. М. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір: моногр. Ужгород: Бреза, 2014. 550 с.
 16. Буглак Ю. О. Адміністративно-правове регулювання розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування України: моногр. Харків: Панов, 2019. 354 с.
 17. Бурбика В. Понятие и особенности взаимодействия органов местного самоуправления с правоохранительными органами. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
 18. Бялоблицький З. Стабільність та ефективність урядів у політичних системах країн Східної Європи: моногр. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 469 с.
 19. Вавженчук С. Я. Конституційні основи розвитку виконавчої влади в Україні: моногр. Київ: Атіка, 2011. 216 с.
 20. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
 21. Гасимов Р. А. огли Електронне урядування як механізм публічного управ-

- ління та адміністрування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
22. Георгієвський Ю. В. Про визначення компетенції органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як правового явища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 21. С. 34-36.
 23. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади в Україні: правовий зміст і проблемні питання: моногр. Харків: Оберіг, 2014. 307 с.
 24. Головка В. В. Громадські експертизи і залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади: проблеми адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 55-59.
 25. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
 26. Даниленко Ю. Теоретико-правовая характеристика оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 48-51.
 27. Денисова А. В. Синергетика як сучасний методологічний підхід до дослідження адміністративного нагляду органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 62-66.
 28. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 72-75.
 29. Журавльов Д. В. Теоретико-правові засади оптимізації функціонування центральних органів виконавчої влади України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 32 с.
 30. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1, Т. 1. С. 275-279.
 31. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
 32. Ільницький М. П. Адміністративно-правове регулювання електронного урядування у сфері публічного управління в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
 33. Карабін Т. О. Оптимізація розподілу повноважень місцевих органів публічної адміністрації в контексті здійснення адміністративної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 73-76.
 34. Ківалов С. В. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади: моногр. Одеса: Фенікс, 2015. 189 с.

35. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
36. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 47-52.
37. Колобов Ю. В. Специфіка і визначальні параметри функціонування виконавчої гілки влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 4. С. 134-137.
38. Коломоєць Т. Методи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування України при реалізації ними повноважень у сфері публічного управління: пошук оптимального варіанту. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 20-24.
39. Коломоєць Т. Патріотизм та служіння українському народу – принцип державної служби: деякі теоретико-правові та нормативні аспекти. *Право України*. 2014. № 3. С. 198-205.
40. Крупчан О. Д. Органи виконавчої влади: питання компетенції: моногр. Київ: КНЕУ, 2012. 255 с.
41. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі: моногр. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с.
42. Кузнецова М. Ю. Органи виконавчої влади України як суб'єкт інформаційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 23 с.
43. Курілов Ю. Ю. Адміністративна реформа в Україні: від витоків до майбутнього. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 9-10. С. 62-78.
44. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
45. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 32-34.
46. Майданник О. Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії. *Право України*. 2010. № 5. С. 102-108.
47. Макарова З. С. Конституційно-правовий статус глави уряду: порівняльно-правовий аспект: моногр. Київ; Чернігів: Лозовий В. М., 2014. 231 с.
48. Мартинюк Р. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. *Право України*. 2011. № 1. С. 200-208.
49. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: Панов, 2016. 443 с.
50. Мостовой О. А. Адміністративно-правові та організаційні засади провадження за зверненнями громадян до органів виконавчої влади України: дис.

- ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 201 с.
51. Нижник Н. Р. Виконавча влада в Україні: реформування та перспективи: моногр. Полтава: ПУЕТ, 2012. 143 с.
 52. Нітченко А. Г. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади Тимчасового уряду (на матеріалах Чернігівської губернії): дис. ... канд. іст. наук. Чернігів, 2012. 314 с.
 53. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 54. Новак А. Принципы делегирования органам местного самоуправления отдельных полномочий органов исполнительной власти в Украине. *Leges viatae*. 2016. № 8, ч. 2. С. 120-124.
 55. Оргієць О. М. Стажування в органах виконавчої влади як інструмент накопичення передового досвіду управлінської діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 127-135.
 56. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
 57. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
 58. Параниця С. П. Суть нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 65-71.
 59. Перегуда Є. В. Виконавча влада України. Політико-правові аспекти модернізації: моногр. Київ: Логос, 2013. 405 с.
 60. Петренко І. Є. Політико-дипломатична діяльність українських національних урядів у Чорноморському регіоні (1917-1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 17 с.
 61. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
 62. Побережний В. В. Становлення запобігання і протидії корупції в органах виконавчої влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
 63. Польський О. Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 257-266.
 64. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 186 с.

65. Присяжнюк А. Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади: моногр. Харків: Золота миля, 2012. 397 с.
66. Пылаева В. Система принципов деятельности органов исполнительной власти в Украине: проблемы правового закрепления. *Legea si Viata*. 2016. № 1, ч. 2. С. 87-91.
67. Салієнко О. О. Запобігання та розв'язання конфліктів у процесі взаємодії законодавчої та виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2015. 20 с.
68. Сидоренко П. В. Кадрова політика в місцевих органах виконавчої влади України: сутність та тенденції розвитку: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 248 с.
69. Совгиря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
70. Стадник Р. І. Реалізація норм права органами виконавчої влади України як розпорядниками публічної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
71. Топольницький В. В. Питання реалізації представництва Міністерства Оборони України в судах після зміни до Конституції України (щодо правосуддя). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 19. С. 57-62.
72. Троценко М. М. Нормативно-правове забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування щодо забезпечення якості освіти. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 1-8.
73. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади: досвід Французької Республіки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 27. С. 52-58.
74. Халішхов В. М. Державна виконавча служба: генезис організації та методики функціонування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 33-35.
75. Чорнолуцький Р. В. Принципи нормопроектної діяльності органів виконавчої влади України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 173-190.
76. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
77. Шклярук О. В., Шевкунов С. В. Особливості відповідальності державних службовців за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 286-288.
78. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, соціальна функція та значення судової влади. Конституційні принципи правосуддя.
- ❖ Система судової влади в Україні. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.
- ❖ Гарантії незалежності суддів. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.

II. Скласти схеми:

- ✓ Конституційно-правова регламентація статусу судової влади в Україні.
- ✓ Система органів судової влади в Україні.
- ✓ Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
- ✓ Підстави припинення повноваження суддів.
- ✓ Вища рада правосуддя: склад, основні функції.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Судове провадження у справах за скаргами громадян на неправомірні дії та рішення органів державного управління та посадових осіб».
- ◆ «Виконавча та судова влада: співвідношення та взаємодія».
- ◆ «Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні».
- ◆ «Захист прав людини на національному та наднаціональному рівнях».
- ◆ «Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді».
- ◆ «Місце та повноваження Верховного Суду як найвищого судового органу в системі судів судоустрою».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Актуальні питання реформування судової влади в Україні.
- Вища рада правосуддя: питання статусу і повноважень.
- Суддівська влада: порівняльний аналіз та шляхи вирішення якісного добору кадрів.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Судова влада – це:

- а) публічно-політичні відносини панування і підкорення між суб'єктами, що спираються на державний примус;
- б) влада делегована народом своїм представникам у парламенті, яка має виключне право приймати закони;
- в) незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право та здійснює правосуддя;
- г) вироблення і запровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм;
- д) влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі.

2. В Україні конституційні основи судової влади уперше було започатковано у:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Конституції Пилипа Орлика 1710 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

3. Уперше принцип розподілу влади в Україні і виокремлення саме судової влади із числа інших її різновидів отримав унормування в:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

4. Судово-правова реформа в Україні розпочалася у:

- а) 1991 році;
- б) 1992 році;
- в) 1996 році;
- г) 1998 році;
- д) 2000 році.

5. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято:

- а) 2 червня 2016 р.;
- б) 2 травня 2016 р.;
- в) 2 липня 2016 р.;
- г) 27 липня 2016 р.;
- д) 27 серпня 2016 р.

6. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мовою здійснення судочинства в Україні є:

- а) державна мова, але в місцях проживання національних меншин можливе застосування їх мови;
- б) державна мова;
- в) вибір мови судочинства здійснюється судом на підставі мотивованого клопотання обвинуваченого;
- г) державна та/або регіональна мова;
- д) державна та/або одна з офіційних мов Європейського Союзу.

7. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється:

- а) іменем України;
- б) іменем народу України;
- в) іменем суду;
- г) іменем Президента України;
- д) іменем судді, який проголошує рішення по справі.

8. Право на справедливий суд передбачає, що:

- а) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;
- б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом;
- в) на розподіл судових справ між судьями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб;
- г) суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону;
- д) суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

9. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом є:

- а) відкритими, крім випадків, установлених законом;
- б) закритими, крім випадків, установлених законом;
- в) відкритими, але тільки за рішенням самого суду у разі необхідності;
- г) завжди закритими;
- д) відкритими/закритими за рішенням осіб, щодо яких розглядалася справа.

10. Суди спеціалізуються на розгляді:

- а) сімейних, господарських, кримінальних, інтелектуальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- б) конституційних, сімейних, адміністративних та цивільних справ;
- в) цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- г) цивільне, корпоративне та кримінальне судочинство, а також справ про адміністративні правопорушення;
- д) адміністративних, інтелектуальних, антикорупційних, цивільних та господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

11. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати досвід роботи суддею:

- а) не менше п'ятнадцяти років;
- б) не менше десяти років;
- в) не менше сімнадцяти років;
- г) не менше двадцяти років;
- д) не менше п'яти років.

12. Кандидат на посаду судді Верховного Суду повинен мати:

- а) стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;
- б) науковий ступінь у сфері права;
- в) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;
- г) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ять років;
- д) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ятнадцять років.

13. До повноважень Верховного Суду належить:

- а) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики;
- б) організація ведення та аналізу судової статистики, організація вивчення

та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

в) здійснення правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом;

г) сприяння виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;

д) надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства.

14. До повноважень Верховного Суду не належить:

а) забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

б) здійснення правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом;

в) надання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; внесення за зверненням Верховної Ради України письмового подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

г) здійснення офіційного тлумачення Конституції та законів України;

д) звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України.

15. До повноважень судді Верховного Суду не належить:

а) прийняття участі у розгляді питань, котрі виносяться на збори суддів відповідного касаційного суду;

б) інформування Пленуму Верховного Суду про діяльність Верховного Суду;

в) здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

г) прийняття участі у розгляді питань, що виносяться на засідання Пленуму Верховного Суду;

д) аналіз судової практики та прийняття участі в її узагальненні.

16. Голова Верховного Суду обирається на посаду строком на:

а) два роки;

б) три роки;

в) чотири роки;

г) п'ять років;

д) безстроково.

17. Колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду:

- а) Палата Верховного Суду;
- б) Пленум Верховного Суду;
- в) Судова палата касаційного суду України;
- г) Велика Палата Верховного Суду;
- д) Науково-консультативна рада України.

18. Голову Верховного Суду звільняє з посади:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Вища рада правосуддя України;
- в) Пленум Верховного Суду;
- г) Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- д) Президент України.

19. Термін, у який організаційний комітет забезпечує підготовку і проведення Пленуму Верховного Суду з питання висловлення недовіри до Голови Верховного Суду:

- а) п'ятиденний;
- б) десятиденний;
- в) дванадцятиденний;
- г) двадцятиденний;
- д) п'ятнадцятиденний.

20. Постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду, до якого входить двадцять один суддя Верховного Суду – це:

- а) Палата Верховного Суду;
- б) Касаційний адміністративний, кримінальний, господарський та цивільний суд;
- в) Велика Палата Верховного Суду;
- г) Пленум Верховного Суду;
- д) Судова палата касаційного суду.

21. У складі Верховного Суду не діє:

- а) Велика Палата Верховного Суду;
- б) Касаційний адміністративний суд;
- в) Касаційний військовий суд;
- г) Касаційний господарський суд;

д) Касаційний кримінальний суд.

22. У складі Верховного Суду не діє:

- а) Касаційний господарський суд;
- б) Палата Верховного Суду;
- в) Касаційний адміністративний суд;
- г) Касаційний кримінальний суд;
- д) Касаційний цивільний суд.

23. У Касаційному адміністративному суді України обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

- а) захистом соціальних прав;
- б) захистом політичних прав громадян;
- в) виборчим процесом та референдумом;
- г) корпоративними спорами, корпоративними правами та цінними паперами;
- д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

24. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

- а) корпоративними правами та цінними паперами;
- б) банкрутством;
- в) захистом прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;
- г) корпоративними спорами;
- д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

25. Судову палату касаційного суду очолює секретар судової палати, який:

- а) інформує збори суддів касаційного суду про діяльність судової палати;
- б) організовує вивчення судової практики;
- в) визначає адміністративні повноваження заступників голови касаційного суду;
- г) організовує роботу відповідної судової палати та головує на її засіданнях;
- д) організовує аналіз судової статистики.

26. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений:

- а) громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у

сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою;

б) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

в) особа, не молодша двадцяти п'яти років, яка має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

г) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як два роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

д) громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як п'ять років та володіє державною мовою.

27. Особа може бути призначена на посаду судді, якщо вона:

а) склала кваліфікаційний іспит, було досліджено її досє та з нею було проведено співбесіду;

б) пройшла стажування не менш як один рік, пройшла співбесіду та було досліджено її досє;

в) склала кваліфікаційний іспит на посаду судді та нею було проведено співбесіду;

г) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років;

д) склала присягу судді України та отримала свідоцтво про право на зайняття суддівською діяльністю.

28. Президент України видає указ про призначення судді:

а) не пізніше п'ятнадцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

б) не пізніше двадцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

в) не раніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

г) не раніше п'ятнадцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя;

д) не пізніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя.

29. До вимог щодо несумісності судді не відноситься:

а) перебування на посаді судді здійснюється з одночасним зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також не-

сумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади»;

б) суддя може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку;

в) суддю за його заявою може бути відряджено для роботи у Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, до Ради суддів України, із збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат;

г) суддя може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації;

д) на суддів не поширюються вимоги щодо несумісності, визначені законодавством у сфері запобігання корупції.

30. До адміністративних посад в суді належать посади:

- а) голови суду та заступника (заступників) голови суду;
- б) помічника судді та секретаря судового засідання;
- в) голови суду, заступника голови суду, помічника судді, секретаря судового засідання;
- г) голови суду, заступника голови суду, голови судової адміністрації;
- д) голови суду, заступника голови суду, секретаря голови суду.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Конституційна реформа 2016 р. в Україні та подальші законодавчі зміни сприяли появі нових інституцій у системі судоустрою – Вищий антикорупційний суд України та Вищий суд з питань інтелектуальної власності, або IP-суд (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

У формі есе (максимум до 1 сторінки) стисло та конструктивно висловіть свою позицію щодо ефективності діяльності Суду в Україні (характеризуйте будь-який із судів – на власний вибір здобувача вищої освіти) (розкрити переваги та недоліки існування такої інституції, сучасну практику у цій сфері, зарубіжний досвід).

Практичне завдання №2

Міністерство освіти та науки України за результатами комплексної перевірки одного з державних університетів м. Харкова, призупинило дію його ліцензії на право здійснення цим вищим навчальним закладом освітньої діяльності до виправлення вказаних в акті його перевірки порушень. У якості таких, котрі й стали підставою призупинення ліцензії, було названо надмірне застосування університетом російської мови у навчальному процесі та номінальне використання у ньому української мови як державної. Керівництво не погодилося з рішенням Міністерства «спіти і науки України та звернулося з відповідним позовом до суду.

Якою мовою згідно чинного законодавства повинно здійснюватися навчання у навчальних закладах України? Спрогнозуйте рішення суду у даній справі?

Практичне завдання №3

Громадянин Ковальчук отримав рішення Другого окружного суду міста Дніпра, яким відмовлено громадянину Ковальчуку у задоволенні його адміністративного позову. В мотивувальній частині рішення, окрім посилання на Конституцію України, чинного національного законодавства містяться посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини. Тобто рішення мотивоване не тільки витягами з норм чинного національного законодавства, а й практикою Європейського суду з прав людини. У зв'язку з чим, позивач не погоджується з цим рішенням, та на підставі зазначеного буде оскаржувати рішення Другого окружного суду міста Дніпра.

Чи є законним використання практики Європейського суду з прав людини національними судами? Як Ви вважаєте, чи є підстави для скасування такого рішення? Чи обґрунтована буде апеляційна скарга громадянина Ковальчука? Спрогнозуйте рішення суду, виходячи з вище наведених фактів та обставин.

Практичне завдання №4

Суддя загального апеляційного суду області внаслідок автомобільної аварії втратив 90 відсотків зору, однак незважаючи на наявність необхідного стажу, заяву про вихід у відставку не подавав, аргументуючи свою позицію тим, що справи у апеляційному суді завжди розглядаються колегіально, і він у ході судового розгляду може звернутися при необхідності за допомогою до інших суддів, що будуть спільно з ним в однієї колегії слухати справу.

Надайте правовий аналіз ситуації. Чи відповідають дії судді законодавству України? Який порядок передбачений для вирішення ситуації?

ВІІ. Словникова робота:

правосуддя, судова система, судова система з внутрішньою спеціалізацією, судова система з зовнішньою спеціалізацією, Верховний суд, Вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди, місцеві суди, обласні суди, районні суди, міські суди, районні суди у містах, судова влада, функції судової влади, конституційні принципи правосуддя, принцип спеціалізації, принцип територіальності, суд, суддя, посада судді, суддівські збори, голова суду, секретар судової палати, пленум, конституційно-правовий статус суддів, професійні судді, присяжні, народні засідателі, гарантії діяльності суддів, недоторканність суддів, система судової влади, суди загальної юрисдикції, суддівське самоврядування, завдання суддівського самоврядування, акти органів судової влади, право на судовий захист, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, Національна школа суддів України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.)
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. Ст. 107.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 153-154.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Конституційний Суд України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р. № 35. Ст. 376.

- ❖ Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- ❖ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

Спеціалізована література:

1. Finnis J. Judicial power: past, present and future. *University of Oxford, Gray's Inn Hall*. 2015 October, 20. P. 2-28.
2. Liakh M. Features of judicial self-government functioning in foreign countries. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 61-64.
3. Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
4. Баронін Д. Суд в системі органів державної влади. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 4. С. 36-41.
5. Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція та Кодекс адміністративного судочинства України у редакції 2017 р.: розв'язання проблеми по-новому чи неподолані виклики минулого? *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 11-25.
6. Белявська С. Ю. Організаційно-правові засади впровадження інновацій у судовоє управління в умовах інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
7. Блажівська Н. Практичне значення практики Європейського суду з прав людини для вирішення податкових спорів адміністративними судами України. *Право України*. 2014. № 3. С. 110-117.
8. Богословська Ж. Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 106-110.
9. Боняк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів прокуратури України з суб'єктами громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 21-27.
10. Борисенко М. О. Організаційні та правові основи забезпечення єдності правозастосування судами України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
11. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: моногр. Харків: Право, 2010. 462 с.

12. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
13. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
14. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 39-53.
15. Верба І. О. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загальноправова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
16. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2013. 32 с.
17. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 84-101.
18. Гладій С. В. Легітимність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
19. Глуценко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Чорнобай: Чорнобаївське КПП, 2015. 352 с.
20. Гончар В. П. Організаційно-правові аспекти реалізації конституційної засади гласності судового процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
21. Гончарова Г. Присяга судді: потрібні чіткі ознаки її порушення для звільнення його з посади. *Право України*. 2016. № 3. С. 244-252.
22. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
23. Городовенко В. В. Принципи судової влади : моногр. Харків: Право, 2012. 447 с.
24. Євграфова Є. Доступність правосуддя: можливості судової реформи. *Право України*. 2012. № 8. С. 279-287.
25. Єльцов В. О. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
26. Задорожня Г. Принцип рівного виборчого право громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
27. Запара С. Безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя: імітація чи реальність? *Право України*. 2015. № 9. С. 114-119.

28. Захарова О. В. Умови та порядок перегляду справи Верховним Судом України на підставі рішення Європейського суду з прав людини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 13-16.
29. Іванець О. М. Теоретичні та прикладні засади меж судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
30. Іванищук А. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика: моногр. Київ: УН-Т «Україна», 2014. 356 с.
31. Іваночко І. Імплементация міжнародно-правових стандартів статусу суддів у конституційному праві України. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 4. С. 42-46.
32. Іванченко О. Ю. Адміністративно-правовий аспект надання судових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 15 с.
33. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
34. Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 11-23.
35. Капустинський В. Взаємозв'язок понять «судова влада», «правосуддя» і «судочинство у контексті сучасного реформування». *Право України*. 2012. № 9. С. 363-368.
36. Ківалов С. Роль Верховних судів держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних/системних недоліків національних правових систем. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 63-72.
37. Козюбра М. Система судів в Країні та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 15-28.
38. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 26-38.
39. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. № 2. С. 217-232.
40. Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
41. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
42. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
43. Кулик С. В. Вплив міжнародних стандартів на конституційну реформу у

- сфері правосуддя в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-337.
44. Культенко О. До проблеми визначення судової юрисдикції Євросоюзу (можливість алгоритмізації). *Право України*. 2016. № 2. С. 97-103.
 45. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
 46. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 71-83.
 47. Меліхова Ю. А. Морально-професійна культура судді: історія і сучасність: моногр. Харків: Право, 2015. 217 с.
 48. Мілієнко О. А. Принципи адміністративного судочинства та їх класифікація. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 132-139.
 49. Мірошниченко С. С. Судова влада в Україні: проблеми протидії злочинним посяганням на правосуддя: моногр. Київ: Десна, 2013. 663 с.
 50. Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 16-23.
 51. Мовчан В. В. Межі здійснення судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 52. Мозолевська О. М. Правові засади інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 53. Нелін О. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
 54. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 576 с.
 55. Огаренко Т. Стан соціально-правових відносин і правового захисту громадян за оцінкою населення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 9-12.
 56. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
 57. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
 58. Помазанов А. В. Господарські суди: ліквідувати не можна реформувати. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 46-58.
 59. Потапенко В. І. Самостійність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 18 с.
 60. Прилуцький С. Концептуальні підходи до реформування судової влади України. *Право України*. 2015. № 11. С. 106-112.

61. Рємєскова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади: моногр. Харків: Право, 2014. 191 с.
62. Рой О. Европейские модели обжалования правовых актов и предложения для Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 93-97.
63. Самсін І. Л. Організаційно-правове співробітництво органів судової влади України з інституціями Ради Європи: моногр. Херсон: Гельветика, 2019. 231 с.
64. Смокович М. Вищий адміністративний суд України як суд першої інстанції: проблеми та перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 25-31.
65. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118-135.
66. Смокович М. Організаційно-правове забезпечення доступності правосуддя у виборчих спорах. *Право України*. 2016. № 4. С. 116-128.
67. Смокович М. Проблеми вирішення у судовому порядку спорів, пов'язаних із всеукраїнським референдумом. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 32-38.
68. Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 75-85.
69. Тимошек О. Принципи реалізації захисту конституційних прав та свобод іноземців в Україні. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 4. С. 47-51.
70. Федоренко В. В. Основні конституційні засади судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
71. Федоров І. В. Щодо подальшого удосконалення суду присяжних в Україні з урахуванням світового досвіду. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 250-251.
72. Федорович В. І. Теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
73. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 102-117.
74. Хотенець П. Захист суддів від неналежного тиску: міжнародно-правові стандарти, досвід правового регулювання у пострадянських країнах. *Право України*. 2016. № 5. С. 143-154.
75. Целлер Е. Питання структурної незалежності та судового діалогу в системах конфліктуючих норм. *Право України*. 2016. № 2. С. 17-24.
76. Черникова А. О. Правова природа письмового провадження в адміністративному судочинстві України. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 161-167.
77. Шевченко А. Є. Судова влада: засадничі завдання правничої науки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2019. № 1. С. 53-54.

ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.
- ❖ Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.
- ❖ Законодавчі засади організації і діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
- ❖ Форми звернення до Конституційного Суду України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Внутрішня структура Конституційного Суду України.
- ✓ Статус суддів Конституційного Суду України.
- ✓ Форми звернення до Конституційного Суду України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Правова природа актів Конституційного Суду України».
- ◆ «Теорія та практика реалізації рішень Конституційного Суду України».
- ◆ «Інститут конституційної юстиції в зарубіжних країнах».
- ◆ «Конституційний Суд України у системі органів контрольної влади».
- ◆ «Вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні».
- ◆ «Конституційний Суд України як гарант дотримання конституційних принципів демократичної, правової держави».
- ◆ «Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права».
- ◆ «Суд як орган конституційного контролю (зарубіжний досвід)».
- ◆ «Конституційна скарга в Україні: сучасний стан та перспективи».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України.
- Місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади.
- Конституційний Суд України у механізмі гарантій прав і свобод людини.
- Проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Основними сучасними моделями конституційного правосуддя у світі є:

- а) романо-германська, європейська та традиційна;
- б) американська, австрійська, французька, мусульманська та традиційна;
- в) американська, романо-германська, традиційна та змішана;
- г) американська, британська та мусульманська;
- д) американська, британська та ісламська.

2. Органом конституційної юрисдикції в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Верховний Суд України.

3. Ідея створення Конституційного Суду в Україні вперше була реалізована:

- а) ще у 1990 році, після ідеї розпаду Радянського Союзу;
- б) відразу ж після здобуття незалежності Україною;
- в) у Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленої Верховною Радою України у 1992 році;
- г) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1993 року;
- д) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1996 року.

4. Чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» був прийнятий:

- а) 27 липня 2015 р.;
- б) 19 грудня 2014 р.;
- в) 13 липня 2017 р.;
- г) 15 вересня 2016 р.;
- д) 27 лютого 2017 р.

5. До складу Конституційного Суду України входять:

- а) 12 суддів;
- б) 16 суддів;
- в) 18 суддів;
- г) 21 суддя;
- д) 25 суддів.

6. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають:

- а) по шість суддів Конституційного Суду України;
- б) по три, шість та дев'ять суддів Конституційного Суду України відповідно;
- в) по чотири судді Конституційного Суду України відповідно;
- г) по дев'ять, три та шість суддів Конституційного Суду України відповідно;
- д) по п'ять суддів Конституційного Суду України.

7. Після припинення повноважень судді Президент України повинен призначити нового суддю Конституційного Суду України протягом:

- а) 1 місяця;
- б) 2 місяців;
- в) 3 місяців;
- г) 10 днів;
- д) 1 року.

8. Суддею Конституційного Суду України може бути:

- а) громадянин України, який володіє державною та англійською мовами;
- б) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Європейського Союзу;
- в) громадянин України, який володіє державною мовою;
- г) будь-яка особа, яка володіє державною мовою України;
- д) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Ради Європи.

9. Однією з вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України є:

- а) досягти на день призначення на посаду 25-ти років;
- б) мати представницький мандат;
- в) мати стаж роботи в галузі юриспруденції три роки;
- г) стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;
- д) попередньо займатися адвокатською діяльністю не менш трьох років.

10. Окрім своєї основної діяльності, Суддя Конституційного Суду України також може:

- а) бути представником політичної партії;
- б) бути представником профспілки;

- в) мати представницький мандат;
- г) займатися науковою діяльністю;
- д) обіймати будь-які оплачувані посади.

11. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Конституційного Суду України:

- а) державною мовою;
- б) державною або регіональною мовою;
- в) регіональною мовою суб'єкта конституційного подання;
- г) українською та російською мовою;
- д) державною та англійською мовою.

12. Загальний строк конституційного провадження не повинен перевищувати:

- а) один місяць;
- б) два місяці;
- в) шість місяців;
- г) чотири місяці;
- д) п'ять місяців.

13. Не може бути підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі:

- а) неприйнятність конституційної скарги;
- б) відповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України»;
- в) звернення до суду неналежним суб'єктом;
- г) неналежність до повноважень суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;
- д) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України.

14. Учасник конституційного провадження зобов'язаний у разі запрошення:

- а) з'являтися на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та іншу інформацію, необхідні для повного та всебічного розгляду справи;
- б) знайомитися із матеріалами справи;
- в) ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження;
- г) подавати заяви про відвід судді;

д) давати усні та письмові пояснення.

15. До прав, котрі належать учасникам конституційного провадження не відноситься:

- а) викладення своєї думки з питань, що розглядаються;
- б) надання усних та письмових пояснень;
- в) ознайомлення із матеріалами справи;
- г) надання документів, матеріалів та іншої інформації, необхідної для повного та всебічного розгляду справи;
- д) подання заяви про відвід судді.

16. До актів Конституційного Суду України належать:

- а) рішення та ухвали;
- б) ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- в) ухвали і постанови;
- г) рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- д) рішення, накази та постанови.

17. Забезпечувальний наказ Конституційного Суду України видається:

- а) для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям та відмовою у відкритті провадження у справі
- б) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційного звернення;
- в) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної скарги;
- г) для вирішення питань, пов'язаних із закриттям провадження у справі
- д) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної подання.

18. Суддя Конституційного Суду України має:

- а) двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби;
- б) одного наукового консультанта;
- в) помічника, посада якого належить до посади патронатної служби;
- г) трьох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби;
- д) двох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби.

19. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює:

- а) Голова Конституційного Суду;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) керівник Секретаріату Суду за поданням судді;

- г) Президент України;
- д) Суддя Конституційного Суду.

20. Виключно на спеціальних пленарних засіданнях Конституційного Суду України здійснюється все перелічене за виключенням:

- а) затвердження персонального складу сенатів;
- б) складання новопризначеними суддями присяги;
- в) вирішення питань, пов'язаних з конституційним провадженням;
- г) обрання Голови суду, заступника Голови суду;
- д) утворення колегій, затвердження їх персональних складів.

21. Судді Конституційного Суду України надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю:

- а) 14 робочих днів;
- б) 30 робочих днів ;
- в) 20 робочих днів;
- г) 15 робочих днів;
- д) 60 робочих днів.

22. Матеріали справ, щодо яких Конституційний Суд ухвалив рішення або надав висновок, зберігаються в його архіві:

- а) 25 років;
- б) 50 років;
- в) 75 років;
- г) 100 років;
- д) 120 років.

23. Офіційним виданням Конституційного Суду України є:

- а) Голос України;
- б) Вісник Конституційного Суду України;
- в) Офіційний вісник України;
- г) Відомості Конституційного Суду України;
- д) Офіційний вісник Конституційного Суду України.

24. Для забезпечення Конституційного Суду України науковою та іншою спеціальною літературою діє:

- а) Архів Конституційного Суду;
- б) Бібліотека Конституційного Суду;
- в) Секретаріат Конституційного Суду
- г) Сенат Конституційного Суду;

д) Колегія Конституційного Суду.

25. *Оприлюднення всіх актів суду за результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному веб-сайті суду або в окремих випадках за ухвалою суду – в залі засідань суду, але не пізніше:*

- а) наступного дня після їх ухвалення;
- б) ніж через два дня після їх ухвалення;
- в) ніж через два робочих дня після їх ухвалення;
- г) наступного робочого дня після їх ухвалення;
- д) наступного робочого тижня після їх ухвалення.

26. *У разі, коли правовий акт визнано Конституційним Судом України неконституційним, цей акт:*

- а) підлягає відміні органом, що прийняв цей акт;
- б) підлягає відміні Президентом як гарантом додержання Конституції;
- в) втрачає чинність з дня ухвалення рішення про його неконституційність;
- г) втрачає чинність з моменту відміни його дії Конституційного Суду України;
- д) підлягає повній переробці.

27. *Організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Конституційного Суду України здійснює:*

- а) Секретаріат Конституційного Суду України;
- б) Архів Конституційного Суду;
- в) Бібліотека Конституційного Суду;
- г) Науково-консультативна рада Конституційного Суду;
- д) Постійні комісії Конституційного Суду.

28. *Секретаріат Конституційного Суду України очолює:*

- а) Голова Конституційного Суду України;
- б) один із заступників Голови Конституційного Суду України;
- в) суддя, старший за віком;
- г) науковий консультант судді Конституційного Суду України;
- д) керівник.

29. *Секретаріат Конституційного Суду забезпечує:*

- а) офіційне тлумачення Конституції України;
- б) здійснення офіційне спілкування із суб'єктами звернень до суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;
- в) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою осо-

би, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

г) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

д) вирішує питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

30. Судді Конституційного Суду України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє:

а) слідчий суддя;

б) Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження;

в) Міністр юстиції України;

г) Міністр внутрішніх справ України;

д) Президент України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Сто шістдесят чотири народних депутатів України подали до Верховної Ради України проєкт закону України про внесення змін до Конституції України. Проєктом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Після реєстрації законопроєкту в Апараті Верховної Ради України його було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроєкту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Що таке висновок Конституційного Суду України? Який Висновок повинен ухвалили орган конституційної юрисдикції, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Практичне завдання №2

Визначте із наведених нижче органів влади, які не є суб'єктами права на конституційне подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: а) Генеральна прокуратура України; б) Уповноважений ВРУ з прав людини; в) не менш як 45 депутатів обласної ради; г) Кабінет Міністрів України; ґ) Верховна Рада Автономної Республіки Крим; д) Служба безпеки України; е) Президент України; є) Вища рада правосуддя; ж) Верховна Рада України; з) Національний банк України; и) Верховний Суд; і) Центральна виборча комісія.

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю щодо порівняння спеціалізованого конституційного контролю у США, Франції, Федеративній Республіці Німеччина та Україні. Встановіть, до яких моделей конституційного контролю належать дані держави? Завдання виконується письмо:

№ з/п	Критерії	США	Франція	ФРН	Україна
1.	Органи конституційного контролю (КК)				
2.	Суб'єкти звернення до органів конституційного контролю				
3.	Предмети конституційного контролю				
4.	Повноваження органів конституційного контролю щодо здійснення: а) попереднього КК; б) подальшого КК; в) факультативного КК; г) обов'язкового КК; г) абстрактного КК; д) конкретного КК; е) матеріального КК; є) формального КК				
5.	Ступінь централізованості конституційного контролю				
6.	Порядок формування органів конституційного контролю				
7.	Строк повноважень органів конституційного контролю				
8.	Кваліфікаційні вимоги до посадових осіб органів конституційного контролю				

Практичне завдання №4

Заповніть нижче наведену таблицю щодо вимог, які встановлені для різних категорій суддів:

№ з/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Конституційного Суду України
1.	Віковий ценз				
2.	Стаж роботи у галузі права				
3.	Ценз осілості				
4.	Строк здійснення повноважень				
5.	Суб'єкт призначення чи обрання на посаду				
6.	Суб'єкт здійснення дисциплінарного провадження				
7.	Суб'єкт звільнення з посади				
8.	Обмеження (відсутність обмежень) щодо зайняття посади Голови суду				

Практичне завдання №5

Президент України подав до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статей 86 та 87 Конституції України. Через 30 днів з моменту його реєстрації в Апараті Верховної Ради України, Конституційним Судом України було підготовлено висновок, що даний законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Згодом під час обговорення його положень на пленарному засіданні Верховної Ради України, народні депутати України внесли до цього законопроекту низку змін.

Як Ви вважаєте, чи потрібний новий висновок Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України статтям 157 і 158 Конституції України? Чи все ж таки варто продовжувати його обговорення з наступним попереднім схваленням?

Практичне завдання №6

Сорок п'ять народних депутатів України звернулися з конституційним поданням до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року. На думку народних депутатів України, заходи з очищення влади (люстрації), які мали та продовжують мати місце в Україні, грубо порушують низку важливих гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, які прямо визначені Конституцією України.

Скажіть, будь ласка, які саме гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина мали на увазі народні депутати України? Спрогнозуйте рішення Конституційного Суду України, виходячи з вище викладених фактів та обставин.

VII. Словникова робота:

конституційність, конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, конституційне правосуддя, Конституційний Суд України, принципи функціонування Конституційного Суду України, суддя Конституційного Суду України, гарантії діяльності Конституційного Суду України, функції Конституційного Суду України, склад Конституційного Суду України, конституційний контроль, офіційне тлумачення конституційно-правових норм, Велика палата, Сенат, Колегія, акти Конституційного Суду України, збори суддів Конституційного Суду, Секретаріат Конституційного Суду України, конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, конституційне провадження, предмет конституційного провадження, доктрина політичного питання, межі діяльності Конституційного Суду України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. С. 376.
- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Ст. 14.
- ❖ Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.
- ❖ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- ❖ Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- ❖ Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України від 07 лютого 2008 року. *Офіційний вісник Президента України*. 2008. № 5. Стор. 31. Ст. 207.
- ❖ Положення про Секретаріат Конституційного Суду України: затверджено Постановою Конституційного Суду України від 11 квітня 2019 року № 13-п/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/179>
- ❖ Про затвердження Регламенту призначення та звільнення суддів Конституційного Суду України з посад за квотою з'їзду суддів України: затверджено Рішенням XII позачергового з'їзду суддів України 25 вересня 2014 року (в редакції, затвердженій рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України 13 листопада 2017 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005415-14>

Додатки:

- ❖ Пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Конституційного Суду України. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-ta-umovy-zvernennya-gromadyan-ta-yurydychnyh-osib-do-konstytucijnogo-sudu>
- ❖ Порядок допуску до залів засідань сенатів, великої палати Конституційного Суду України осіб, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенатів, Великої палати Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/poryadok-dopusku-do-zalu-zasidan-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny>
- ❖ Рекомендації для громадян та юридичних осіб про порядок звернення до Конституційного Суду України з конституційними скаргами. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytucijnogo>

Спеціалізована література:

1. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.
2. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5-12.
3. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18-23.
4. Алавердян Л. В. Конституционно-правовой характер решений Конституционного Суда и проблемы их осуществления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2012. 30 с.
5. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
6. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
7. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.
8. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
9. Бачинская О.-М. Применение принципа недискриминации в решениях Конституционного Суда Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 11-14.
10. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.

11. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
12. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
13. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: моногр. Харків: Право, 2013. 392 с.
14. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
15. Владикін О. Н., Друзь В. Д. Інститут конституційної скарги як гарантія прав і свобод людини і громадянина. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 30-34.
16. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
17. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.
18. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: моногр. Харків: Право, 2013. 424 с.
19. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
20. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 19 с.
21. Евсеев А. П. Психологія конституційного судопроизводства: моногр. Харьков: Юрайт, 2013. 232 с.
22. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України: моногр. Хмельницький: ХУУП, 2013. 221 с.
23. Карелова Г. А. Кримінальна відповідальність в правових позиціях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
24. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
25. Клименко О. М. Вплив конституційної юрисдикції на розвиток статусу адвоката в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 62-68.
26. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в меха-

- нізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
27. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
 28. Колюх В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.
 29. Кравець О. О Конституційна скарга в Україні: теоретичні та практичні питання визначення і застосування. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 94-113.
 30. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
 31. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
 32. Кузнецова Ю. Застосування міжнародних стандартів Конституційного Суду України: методологія та цільове призначення. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 103-107.
 33. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.
 34. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
 35. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
 36. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
 37. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика: моногр. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького, 2011. 910 с.
 38. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
 39. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49-59.
 40. Мяловицька Н. А. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Кон-*

- ституційного Суду України. 2015. № 4. С. 127-129.
41. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
 42. Нікольська О. В. Захист Конституційним Судом України прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 79-82.
 43. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
 44. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
 45. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
 46. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
 47. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
 48. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосуддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
 49. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
 50. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
 51. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя: моногр. Київ: Логос, 2012. 152 с.
 52. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
 53. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
 54. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 1. С. 54-59.
 55. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.
 56. Сліденко І. Політизація конституційних судів: причини та наслідки. *Вісник*

- Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 211-213.
57. Тищук Т. І. Конституційно-правовий аналіз форм реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 132-137.
 58. Тищук Т. І. Процедура реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 38-45.
 59. Тупицький О. М. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 2. С. 91-95.
 60. Тупицький О. М. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2-3. С. 194-202.
 61. Тупицький О. М. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 208-210.
 62. Чистоколяний Я. В. Європейські стандарти й критерії інституціональної незалежності конституційної юстиції та Конституційний суд України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. С. 44-47.
 63. Чистякова Ю. В. Тлумачення норм права конституційним судом України в контексті досвіду інших правових систем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 26-29.
 64. Шаптала Н. К. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 202-213.
 65. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
 66. Шемшученко Ю. С. Доктринальні проблеми забезпечення верховенства права в процесі конституційної й судово-правової реформи в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1 С. 46-52.
 67. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 187-197.
 68. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.

ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
- ❖ Поняття місцевого самоврядування. Правові основи і система місцевого самоврядування: повноваження місцевого самоврядування; система місцевого самоврядування; матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування; гарантії місцевого самоврядування.
- ❖ Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.

II. Скласти схеми:

- ✓ Сучасні моделі місцевого самоврядування.
- ✓ Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.
- ✓ Гарантії місцевого самоврядування.
- ✓ Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила.
- ✓ Функції територіальних громад.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Питання кодифікації законодавства про місцеве самоврядування».
- ◆ «Пріоритетні напрями розвитку місцевого самоврядування в Україні».
- ◆ «Процес формування місцевого самоврядування як сучасного конституційно-правового явища».
- ◆ «Сучасний конституційно-правовий статус місцевого самоврядування в зарубіжних країнах».
- ◆ «Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні».
- ◆ «Статут територіальної громади як засіб реалізації конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні».
- ◆ «Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини».
- ◆ «Організаційно-господарські повноваження органів місцевого самоврядування: проблеми теорії та практики».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Участь населення у вирішенні питань місцевого значення.
- Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми теорії та практики.
- Органи самоорганізації населення як форма впровадження місцевої демократії в Україні.
- Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Вперше в Україні на конституційному рівні місцеве самоврядування закріплене в:

- а) Конституції України 1996 року;
- б) Конституції УРСР 1919 року;
- в) Конституції УРСР 1929 року;
- г) Конституції УРСР 1937 року;
- д) Конституції Пилипа Орлика.

2. Твердження, що не належить до розкриття змісту місцевого самоврядування як категорії сучасного конституціоналізму:

- а) місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення;
- б) місцеве самоврядування як один з пріоритетних інститутів громадянського суспільства;
- в) місцеве самоврядування як засада конституційного ладу;
- г) місцеве самоврядування як специфічна форма народовладдя;
- д) місцеве самоврядування як один з елементів системи державних органів України.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» прийнято:

- а) 4 лютого 1994 року;
- б) 1 січня 1995 року;
- в) 28 червня 1996 року;
- г) 21 травня 1997 року;
- д) 1 вересня 1998 року.

4. До характерних рис місцевого самоврядування не належить:

- а) демократизм;
- б) децентралізованість;
- в) самостійність;
- г) гарантованість Конституцією України;
- д) підзвітність місцевим органам виконавчої влади.

5. Суттєвою особливістю місцевого самоврядування в Україні є те, що в його системі:

- а) не діє принцип поділу влади;
- б) не діє принцип законності;
- в) діє принцип національної рівноправності;
- г) діє принцип поділу влади;
- д) діє принцип гуманізму.

6. Місцеве самоврядування в Україні – це:

а) право та спроможність органів державної влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення;

б) гарантоване державою право та реальна здатність Українського народу самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати важливі питання в межах Конституції і законів України;

в) право та спроможність органів законодавчої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах населення всієї країни;

г) гарантоване державою право та реальна здатність органів державної влади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб вирішувати питання національного значення в межах Конституції і законів України;

д) гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

7. Громадівська теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава бай-дужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

8. Державна теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», змішує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава бай-дужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні.

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

9. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є:

- а) сільська, селищна, міська рада;
- б) органи самоорганізації населення;
- в) територіальна громада села, селища, міста;
- г) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- д) сільський, селищний, міський голова.

10. Громадівсько-державна теорія (теорія муніципального дуалізму) місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», змішує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) інститут місцевого самоврядування є незалежними від держави лише в суто громадських справах; справи, які повинні здійснювати інститут місцевого самоврядування, мають також поділятися на «власні» та «делеговані»; у здійсненні власних справ органи місцевого самоврядування мають діяти незалежно та самостійно від державних органів, дотримуючись лише законів, у виконанні ж делегованих повноважень – діють під контролем та адміністративною опікою відповідних державних органів;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

11. Підхід до вивчення територіальної громади, що описує професійний склад населення та робочі місця, розглядає джерела, розподіл та динаміку доходів, вивчає ресурси, які має територіальна громада:

- а) якісний;

- б) економічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

12. Підхід щодо розуміння територіальної громади, що передбачає вивчення територіальної громади як певної спільності у природно-географічному просторі:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

13. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який передбачає її вивчення як певного способу життя, описує культурні характеристики населення:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

14. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який описує її як місце:

- а) якісний
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

15. Підхід до вивчення територіальної громади, який розглядає її як соціальну систему:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

16. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року право комунальної власності на рухоме і не рухоме майно належить:

- а) виконавчим комітетам відповідних рад;*
- б) територіальним громадам;*
- в) головам відповідних рад;*
- г) відділам відповідних рад;*
- д) управлінні відповідних рад.*

17. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;*
- б) місцеві вибори;*
- в) місцеві ініціативи;*
- г) громадські слухання;*
- д) місцеве рішення питань*

18. Правовою підставою об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл є:

- а) рішення обласної ради;*
- б) рішення сільських голів цих сіл;*
- в) таке об'єднання не передбачено законодавством України;*
- г) рішення місцевого референдуму;*
- д) рішення виконавчих органів сільських рад.*

19. Пропозиції членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання віднесеного до відання місцевого самоврядування – це:

- а) місцевий референдум;*
- б) місцеві вибори;*
- в) місцеві ініціативи;*
- г) громадські слухання;*
- д) місцеві збори.*

20. Є правом і реальною здатністю органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення - це визначення подане в:

а) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року;

- б) Конституції України;
- в) Європейській хартії місцевого самоврядування;
- г) Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- д) Указі Президента України «Про День місцевого самоврядування».

21. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеве рішення питань

22. Правовою підставою об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл є:

- а) рішення обласної ради;
- б) рішення сільських голів цих сіл;
- в) таке об'єднання не передбачено законодавством України;
- г) рішення місцевого референдуму;
- д) рішення виконавчих органів сільських рад.

23. Форми участі членів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення:

- а) колективні та індивідуальні;
- б) автономні та колективні;
- в) загальні та специфічні;
- г) автономні та резервні;
- д) загальні, специфічні та резервні.

24. До індивідуальних форм участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення входять:

- а) місцеві вибори;
- б) загальні збори громадян за місцем їх проживання;
- в) громадські слухання;
- г) служба в органах місцевого самоврядування;
- д) місцевий референдум.

25. *Представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста:*

- а) сільські, селищні, міські ради;
- б) органи самоорганізації населення;
- в) районні та обласні ради;
- г) районні у містах ради;
- д) територіальні громади.

26. *До органів самоорганізації населення не належить:*

- а) кондомініум;
- б) об'єднання жителів багатоквартирних будинків;
- в) вуличний комітет;
- г) квартальне об'єднання;
- д) фракційне об'єднання.

27. *Порядок організації громадських слухань визначається в:*

- а) статуті територіальної громади;
- б) Законі України «Про громадські слухання»;
- в) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- г) Конституції України;
- д) не встановлюється чинним законодавством.

28. *Громадські слухання відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повинні проводитись:*

- а) кожного місяця;
- б) не рідше одного разу на пів року;
- в) не рідше одного разу на квартал;
- г) не рідше одного разу на рік;
- д) кожного тижня.

29. *Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань:*

- а) підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування;
- б) підлягають обов'язковому розгляду органами виконавчої влади на місцях;
- в) не підлягають обов'язковому розгляду жодними органами влади;
- г) підлягають обов'язковому розгляду органами державної влади;
- д) підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на місцях.

30. Пропозиції членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання віднесеного до відання місцевого самоврядування – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеві збори.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На сесії міської ради прийнято рішення «Про дострокове припинення повноважень міського голови». «За» проголосувало 74 із 100 депутатів міської ради. Своє рішення рада мотивувала тим, що міський голова порушує Конституцію України та закони України, права і свободи громадян, а також не забезпечує здійснення наданих йому законом повноважень. Зважаючи на те, що у рішенні не було чіткого посилання на конкретні факти порушення законів України, норм Конституції України та не вказано конкретних фактів незабезпечення здійснення міським головою наданих йому повноважень, міський голова прийняв розпорядження про зупинення дії вказаного рішення міськради.

Дайте правову оцінку рішенню міськради та розпорядженню міського голови.

Якими мають бути подальші дії міськради (інших компетентних органів публічної влади)?

Практичне завдання №2

Депутат міської ради Р. звернувся до місцевого суду з адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень міської ради і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат міської ради є неналежним суб'єктом звернення до суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату Р. у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом Р. довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і подання їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих рад у сфері захисту прав і законних інтересів виборців. Чи вірно вчинив суд в цьому випадку?

Практичне завдання №3

Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування було ініційовано розробку низки проєктів Законів України, котрі б деталізували ст. 69 Конституції України. Зокрема, згідно даної норми народне волевиявлення в Україні здійснюється окрім проведення виборів та референдумів також через інші форми безпосередньої демократії.

Які Ви можете назвати інші форми безпосередньої демократії, зокрема, які можна реалізувати в межах місцевого самоврядування? Наскільки широко вони практикуються в Україні? Чи дійсно є потреба у їх нормативній деталізації у національному законодавстві? (Відповідь може бути у формі короткої доповіді – 3, 4 абзаци).

Практичне завдання №2

Селищна рада більшістю голосів прийняла рішення про проведення місцевого референдуму з питання отримання селищем статусу міста районного значення. Цей референдум відбувся, і жителями селища ради було схвалене.

На підставі рішення селищної комісії по проведенню референдуму за розпорядженням Голови Верховної Ради України внесено зміни до Реєстру населених пунктів України.

Прокоментуйте ці рішення. Дайте правову оцінку таким діям.

VII. Словникова робота:

місцеве самоврядування, англо-американська (англосаксонська) система, континентальна (романо-германська або європейська) система, іберійська система, радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів), магдебурзьке право, державницька теорія місцевого самоврядування, громадівська теорія місцевого самоврядування, теорія муніципального дуалізму, демократична децентралізація, адміністративна децентралізація, місцевий референдум, місцеві вибори, система місцевого самоврядування, територіальна громада, представницький орган місцевого самоврядування, районні ради, обласні ради, загальний склад ради, правомочний склад ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, посадова особа місцевого самоврядування, служба в органах місцевого самоврядування, делеговані повноваження, право комунальної власності, місцевий бюджет, місцеві податки, місцеві збори.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.
- ❖ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3381.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квітня 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.
- ❖ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29 листопада 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
- ❖ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.

- ❖ Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.
- ❖ Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34 ст. 1167.
- ❖ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
- ❖ Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1150. Ст. 1.
- ❖ Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 193-195.
- ❖ Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України від 25 листопада 2000 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 145.
- ❖ Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30 серпня 2001 року (зі змінами і допов.). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 86-87.

Спеціалізована література:

1. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 81-86.
2. Андрусів Л. М. Особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2019. № 8. С. 8-14.
3. Артеменко А. Г. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: моногр. Київ: Рідна мова, 2016. 805 с.
4. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Leges si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.

5. Артеменко І. А. Види адміністративно-процесуальних відносин за участю органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 43-47.
6. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 102-105.
7. Баймуратов М. О. Європейські стандарти регіонального самоврядування: актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 215 с.
8. Батанов О. В., Бесчастний В. М., Делія Ю. В. Правові акти місцевого самоврядування: нариси про юридичну природу: моногр. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 234 с.
9. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60-69.
10. Батечко А. І. Організація управління конфліктами в органах місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 30-33.
11. Бедний О. Адміністративно-правове регулювання створення посади та визначення посадових повноважень в органах місцевого самоврядування. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 5. С. 57-62.
12. Белец Ж. А. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: моногр. Київ: Рідна мова, 2016. 742 с.
13. Березовська С. В. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 24 с.
14. Бодак Н. Местное управление и местное самоуправление в государствах Восточной Европы. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 2. С. 5-9.
15. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 20 с.
16. Васильєв Є. О. Роль органів місцевого самоврядування України у створенні локальної системи зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
17. Віліжінський В. М. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. 180 с.
18. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
19. Волошина Я. Нормативно-правовые акты местного самоуправления: поня-

- тие и особенности. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 22-25.
20. Георгиевский Ю. Нормативные способы и модели установления компетенции органов государственной власти и органов местного самоуправления. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 30-33.
 21. Гілін Є. О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
 22. Гілін Є. Розвиток управління діяльністю органів місцевого самоврядування та запровадження у нього інноваційних технологій після набуття Україною статусу незалежної держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 27-31.
 23. Гладій В. І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи для України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
 24. Горащенков О. М. Роль інституту глави держави у становленні та формуванні місцевого самоврядування в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
 25. Гришко Р. Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні у напрямку децентралізації управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2017. 20 с.
 26. Грищенко І. М. Феномен лідерства в системі місцевого самоврядування: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: НАДУ, 2016. 319 с.
 27. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
 28. Гуренко М. А. Інвестиційні договори за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
 29. Дацко Ю. С. Участь органів місцевого самоврядування в цивільному процесі для захисту прав, свобод та інтересів інших осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 30. Дробуш І. В. Децентралізація та субсидіарність як необхідні умови реалізації соціальних прав територіальних громад на місцевому рівні. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 3. С. 50-55.
 31. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні та конституційно-правові проблеми її реалізації: моногр. Рівне: Овід, 2015. 536 с.
 32. Дубняк М. В. Правове регулювання інформаційної взаємодії у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
 33. Євдокімов О. В. Організаційне забезпечення функціонування та розвитку

- об'єднаних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Івано-Франківськ, 2019. 20 с.
34. Єлісеєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 52-58.
 35. Ємельяненко К. О. Трансформація повноважень органів місцевого самоврядування в процесі їх реформування. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 269-283.
 36. Записний Д. Ю. Надання адміністративних послуг в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2016. 20 с.
 37. Іванова А. М. Фіскальна консолідація в умовах децентралізації бюджетних повноважень: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
 38. Калінкін А. С. Місцеве самоврядування як форма втілення конституційної децентралізації: проблеми визначення та інтерпретації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 315-325.
 39. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування (міжнародно-правові засади становлення, функціонування та розвитку): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 37 с.
 40. Келемен М. І. Участь громадськості у проведенні екологічної експертизи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-362.
 41. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
 42. Колтун В. С. Темпоральна парадигма діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2015. 36 с.
 43. Комиссаров С. Международно-правовое обеспечение деятельности местной (муниципальной) полиции в Украине. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 94-98.
 44. Кондратинский. Модель формирования гражданских компетентностей территориальных общин. *Legea si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 63-66.
 45. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 46. Короед С. О. Договірне регулювання делегованих повноважень в динаміці правовідносин при здійсненні місцевої публічної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 160-173.
 47. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 16-19.
 48. Кравчук В. М. Громадський контроль у сфері місцевого самоврядування:

- проблеми ефективності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 16-20.
49. Кравчук М. Ю. Правовий аналіз етапів становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 67-69.
50. Крипак А. Правовое обеспечение реализации публичной политики формирования самодостаточных территориальных громад в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 76-79.
51. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
52. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
53. Курчин О. Г. Містобудівна діяльність як сфера муніципально-правового вимірювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 230-257.
54. Ладиченко В. В. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 32-34.
55. Марынив А. Коммуна как первичный территориальный коллектив в системе местного самоуправления Французской Республики. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 125-128.
56. Мельник А. Г. Компетенція органів місцевого самоврядування первинного рівня в сфері регулювання земельних відносин: конституційно-правовий аспект: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 207 с.
57. Могілевський В. С. Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
58. Молчанова Ю. Ю. Муніципальне регулювання здійснення членами територіальної громади права на участь у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 20 с.
59. Мусєєв М. С. Управління органами місцевого самоврядування інфраструктурним розвитком міста обласного значення: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2015. 20 с.
60. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 22 с.
61. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.

62. Нікулін В. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування з питань реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.
63. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
64. Панасюк С. А. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та актуальні проблеми їх імплементації в законодавство України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2015. 20 с.
65. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз: моногр. Харків: Право, 2014. 189 с.
66. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
67. Полякова К. Органы местного самоуправления как участники имущественно-хозяйственных отношений. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 81-84.
68. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
69. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: моногр. Дніпро: Середняк Т. К., 2015. 186 с.
70. Присяжнюк И. Электронное декларирование лицами, уполномоченными на исполнение функций государства или местного самоуправления, и право на приватность: проблемы соотношения. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 142-146.
71. Рум'янцев Ю. В. Концептуально-методологічні засади протидії вчиненню корупційних правопорушень службовцями органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
72. Рушак І. Я. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи як учасники адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
73. Сидор М. Я. Адміністративно-правові аспекти взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування: моногр. Львів: Ліга Прес, 2016. 191 с.
74. Сидорчук Л. А. Розуміння сутності охорони громадського порядку органами місцевого самоврядування. *Правові системи*. 2016. № 1-2. С. 16-25.
75. Слободяник Т. Н. Муніципально-правова відповідальність сільського, селищного та міського голови в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8.

- С. 29-33.
76. Соляник К. Є. Правова форма діяльності органу публічної влади як джерело муніципального права. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 92-99.
 77. Сьох К. Я. Конституційне право громадян на службу в органах місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 78. Третяк С. М. Створення ефективних і прозорих органів місцевого самоврядування в процесі розбудови українського громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 24-27.
 79. Тулик І. І. Основні повноваження органів державної влади у сфері місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 85-87.
 80. Тупіцин В. М. Організаційне забезпечення діяльності представницького органу місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2015. 20 с.
 81. Упоров І. В., Грицай В. В. Полномочия депутата представительного органа муниципального образования: проблемы правового регулирования и реализации: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2016. 199 с.
 82. Утченко К. Ю. Актуальні зміни до Основного Закону України: в контексті децентралізації влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 72-80.
 83. Хоменко В. О. Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
 84. Хохленко О. Адміністративно-правові засади організації місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. *Підприємство, господарство і право*. 2015. № 12. С. 30-31.
 85. Чапля О. В. Організаційно-правова форма місцевого самоврядування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 82-85.
 86. Чернолуцький Р. В. Нормотворчість органів місцевого самоврядування: теологічні домінанти, що базуються на екзистенційних інтересах територіальної громади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 46-52.
 87. Шаталова О. М. Управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2018. 20 с.
 88. Шушулкова В. Д. Організаційно-правове регулювання діяльності адміністративних комісій при виконавчих органах місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 20 с.

ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, принципи та система територіального устрою України. Конституційне закріплення форми державного устрою як відносно децентралізованої унітарної держави.
- ❖ Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна.
- ❖ Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система адміністративно-територіального устрою України.
- ✓ Конституційно-правове регулювання адміністративно-правового устрою України.
- ✓ Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.
- ✓ Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження.
- ✓ Види адміністративно-територіальних одиниць.
- ✓ Політико-територіальний та адміністративно-територіальний устрій держави: проблема співвідношення понять.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Особливості конституційно-правового статусу міст Києва та Севастополя».
- ◆ «Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення».
- ◆ «Принципи адміністративно-територіального устрою України».
- ◆ «Перспективи розвитку територіального устрою України».
- ◆ «Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою».
- ◆ «Визначення пріоритетів здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні».
- ◆ «Теоретичні та конституційно-правові засади автономії в Україні».
- ◆ «Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в країні».

- ◆ «Правові аспекти реформування адміністративно-територіального устрою сільського району в Україні».
- ◆ «Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні».
- ◆ «Адміністративно-територіальна реформа та проблеми вдосконалення державного управління в Україні».
- ◆ «Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України.
- Аналіз зарубіжних моделей територіального устрою.
- Пріоритетні проблеми конституційно-правового регулювання основ конституційного ладу і форм територіального устрою України.
- Правове регулювання адміністративно-територіального устрою та механізми його удосконалення.
- Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Територіальне верховенство – це:

- а) територія не поєднана єдиною політичною, економічною, правовою системами;
- б) централізація державної влади;
- в) територія не є єдиною;
- г) повнота і незалежність влади в межах її території;
- д) територія не поєднана єдиною системою державної влади.

2. Питання про зміну території України відповідно до чинної Конституції України вирішується виключно:

- а) міжнародними угодами;
- б) всеукраїнським референдумом;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Президентом України;
- д) Верховною Радою України.

3. Конституція України визначає, що утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, належить до повноважень:

- а) органів місцевого самоврядування;
- б) народу України;
- в) Кабінету Міністрів України;
- г) Президента України;
- д) Верховної Ради України.

4. Конституційно-правові категорії «територіальний устрій» та «адміністративно-територіальний устрій» співвідносяться між собою як:

- а) конкретне й особливе;
- б) загальне та особливе;
- в) зміст і форма;
- г) категорії є тотожними;
- д) категорії є різними за змістом та не співвідносяться.

5. Адміністративно-територіальний устрій – це:

- а) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- б) законодавчо закріплений поділ території держави на певні частини, відповідно до яких будується система місцевих державних органів;
- в) право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України;
- г) система, сільських, селищних, міських населених пунктів зі стійким складом жителів, які зайняті сільськогосподарським виробництвом, промисловістю;
- д) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

6. Відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають:

- а) області і міста;
- б) Автономна Республіка Крим, області, райони та селища і села;
- в) Автономна Республіка Крим, області та місто Київ;
- г) області, міста Київ і Севастополь;
- д) Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

7. Адміністративно-територіальна одиниця – це:

- а) державне утворення, адміністративна самостійність якого реалізується з врахуванням економічних, національних і інших особливостей відповідної території;
- б) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України;
- в) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;
- г) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;
- д) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом.

8. Україна за формою територіального устрою відноситься до:

- а) унітарної держави з елементами конфедералізму;
- б) децентралізованої унітарної держави;
- в) централізованої унітарної держави;
- г) федеративної держави, у складі якої є автономія;
- д) централізованої федеративної держави.

9. Область – це:

- а) це частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- б) це основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;
- в) це частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;
- г) це населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;
- д) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим.

10. За формою територіального устрою Україна є:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) складною унітарною державою;
- г) простою унітарною державою;
- д) федерацією.

11. Відповідно до чинної Конституції України суб'єктом місцевого самоврядування є:

- а) територіальна громада – жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста;
- б) районна державна адміністрація;
- в) обласна державна адміністрація;
- г) голова районної державної адміністрації;
- д) голова обласної державної адміністрації.

12. Територіальна автономія – це:

- а) форма централізації держави;
- б) форма децентралізації в унітарній державі на рівні регіону, який має деякі особливості свого розвитку;
- в) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- г) державне утворення, яке виникає внаслідок акту самовизначення її населення;
- д) державне утворення, яке не порушує унітарної суті держави та має власний суверенітет.

13. За конституційною природою Автономна Республіка Крим є:

- а) регіоном;
- б) суверенною державою;
- в) областю;
- г) формою адміністративно-територіальної автономії;
- д) регіоном.

14. Правовою основою статусу і повноважень Автономної Республіки Крим є:

- а) Конституція України;
- б) Конституція України і закони України;
- в) Конституція Автономної Республіки Крим;
- г) Конституція Автономної Республіки Крим і закони України;
- д) Конституція України і закони України, Конституція Автономної Респуб-

ліки Крим.

15. Відповідно до чинної Конституції України територія України в межах існуючого кордону:

- а) може бути змінена за рішенням місцевого референдуму;
- б) є цілісною і недоторканою;
- в) може бути змінена указом Президента України;
- г) може бути змінена за рішенням відповідної місцевої ради;
- д) може бути змінена розпорядженням Кабінету Міністрів України.

16. Повнота влади Верховної Ради Автономної Республіки Крим має похідний характер у співвідношенні з:

- а) правами та обов'язками юридичних осіб;
- б) повноваженнями державних органів;
- в) повноваженнями парламентів інших держав;
- г) повновладдям народу;
- д) суверенітетом національних меншин Автономної Республіки Крим.

17. Повноваження та порядок формування і діяльності найвищих органів державної влади Автономної Республіки Крим визначаються:

- а) Розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- б) Указами Президента України;
- в) Конституцією і законами України, а також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції;
- г) Постановами Верховної Ради України та нормативно-правовими актами Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;
- д) Законами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які мають найвищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів.

18. Відповідно до чинної Конституції України в Україні налічують _ областей:

- а) 22;
- б) 23;
- в) 24;
- г) 20;
- д) 25.

19. Спеціальний статус в Україні мають міста :

- а) Київ та Одеса;

- б) Київ та Дніпро;
- в) Київ та Харків;
- г) Київ та Севастополь;
- д) Київ та Львів.

20. Державний кордон України – це:

- а) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;
- б) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;
- в) лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;
- г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;
- д) нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

21. Відповідно до чинної Конституції України в Україні налічують _ областей:

- а) 22;
- б) 23;
- в) 24;
- г) 20;
- д) 25.

22. Спеціальний статус в Україні мають міста :

- а) Київ та Одеса;
- б) Київ та Дніпропетровськ;
- в) Київ та Харків;
- г) Київ та Севастополь;
- д) Київ та Львів.

23. Державний кордон України – це:

- а) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на

забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

б) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

в) лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

24. Державний устрій України – це:

а) це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

б) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку;

в) влаштування держави, тобто розподіл компетенції між її загальнодержавними, центральними і місцевими органами влади;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення.

25. Унітарна держава – це:

а) проста єдина держава, складовими якої є адміністративно-територіальні одиниці, які не наділені державним суверенітетом;

б) держава, де влада зосереджена в руках одноособового глави держави;

в) союзна держава, що складається з держав-членів або державо подібних утворень;

г) тимчасове об'єднання самостійних держав для досягнення конкретної мети;

д) держава, де влада поділяється між парламентом і монархом.

26. Конституційні засади територіального устрою України включають в себе принцип єдності та цілісності відповідно до якого:

- а) окремі територіальні одиниці перебувають у підпорядкуванні держави, а нижчий рівень системи є територіальною основою місцевого самоврядування;
- б) суспільство та держава забезпечують максимально рівні умови для розвитку всіх територіальних одиниць;
- в) вся система територіального устрою держави пов'язана єдиною системою законодавчих, виконавчих, судових та контрольно-наглядових органів і утворює цілісну державну єдність;
- г) держава сприяє самобутності територіальних одиниць;
- д) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності.

27. Місто – це:

- а) основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;
- б) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим;
- в) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;
- г) окрема адміністративно-територіальна одиниця у місті;
- д) багатотисячний населений пункт, адміністративний, промисловий, торговельний та культурний центр.

28. Відповідно до Конституції України «Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на ...»:

- а) Службу безпеки України;
- б) Президента України;
- в) Збройні Сили України;
- г) Національну гвардію України;
- д) Міністерство внутрішніх справ України.

29. Елементами адміністративно-територіального устрою є:

- а) райони;
- б) міста;
- в) області;
- г) одиниці;
- д) автономні утворення.

30. Населений пункт – це:

- а) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії;
- б) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- в) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- г) частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- д) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Веснянська районна у місті К. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у складі міста К. Веснянського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення, після завершення повноважень діючих районних рад, цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Шевченківської районної ради до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референдуму. Наведіть і обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

Практичне завдання №2

Упорядкуйте в ієрархічну систему (вищій, середній та нижчий рівні) нижче наведені територіальні одиниці адміністративно-територіального устрою України. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) район у місті;
- б) м. Київ;
- в) місто обласного значення;
- г) район;

- г) м. Севастополь;
- д) село;
- е) місто районного підпорядкування;
- є) Автономна Республіка Крим;
- ж) селище;
- з) область.

VII. Словникова робота:

територіальний устрій України, державний устрій, форма державного устрою України, національно-державний устрій, територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут, принципи територіального устрою України, унітарна держава, проста унітарна держава, складна унітарна держава, централізована унітарна держава, децентралізована унітарна держава, відносно децентралізована унітарна держава, територія держави, адміністративно-територіальний устрій, система адміністративно-територіального устрою України, принципи адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, населені пункти, села, селища, міста районного значення, міста республіканського та обласного значення, міста зі спеціальним статусом, район у містах, регіони, область, район, сільський округ, селищний округ, автономія, персональна автономія, корпоративна автономія, національно-територіальна (територіальна) автономія, екстериторіальна автономія, політична автономія, адміністративно-національна автономія, автономна республіка, автономна область, автономний округ, Автономна Республіка Крим.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон Украї-

ни від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

- ❖ Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.
- ❖ Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 7, № 8, № 9. Ст. 48.

Спеціалізована література:

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990-2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2013. № 3. С. 9-20.
2. Ачімовіч Д. Т. Конституційно-правовий статус національних меншин (колективів) у державах-членах ЄС та державах, асоційованих з ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
3. Балдинюк В. М. Державне регулювання розвитку сільських територій адміністративного району: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 212 с.
4. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11-21.
5. Богатир В. В. Сутність форми державного устрою як соціально-правового явища. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3 (101). С. 12-18.
6. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22-31.
7. Бровко О. В. Необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2015. № 3. С. 283-284.
8. Верещук І. А. Адміністративно-територіальний устрій України як територіальна основа місцевого самоврядування. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 77-79.
9. Верменич Я. В., Андрощук О. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ-ХХІ ст.: моногр. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. 181 с.
10. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 16-23.
11. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: автореф. дис. ... д-ра екон.

- наук. Київ, 2018. 40 с.
12. Гетьман А. Б. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. № 2. С. 175-180.
 13. Гончаренко В. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 57-65.
 14. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
 15. Губань Р. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 80-90.
 16. Динник І. П. Механізми взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах децентралізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2019. 20 с.
 17. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Географічні науки. 2013. № 6. С. 138-143.
 18. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 20-25.
 19. Журавський В. Щодо реформування адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005. № 8. С. 16-18.
 20. Заблодська І. В., Гуджан О. В. Особливості адміністративно-територіального устрою України: організаційний аспект. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 9-12.
 21. Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: моногр. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.
 22. Заяць Д. Д. Статут територіальної громади: теоретико-правові аспекти: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 100 с.
 23. Заяць І. Місцеве самоврядування: генеза законодавства та політики. Влада в Україні: шляхи до ефективності. *Право України*. 2010. С. 589-600.
 24. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус державних органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
 25. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 223 с.
 26. Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2011. № 4. С. 238-244.
 27. Колісник В. Ідея федералізації в Україні у контексті національно-етнічного

- чинника: історичний досвід та сучасні виклики. *Право України*. 2014. № 9. С. 53-63.
28. Корнієнко М. Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? *Право України*. 2010. № 4. С. 39-44.
29. Коршун В. Ф. Зміст принципів адміністративно-територіального устрою. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 147-153.
30. Красноносова О. М. Передумови розвитку територіального устрою України. *Моделювання регіональної економіки*. 2012. № 1. С. 241-249.
31. Кресіна І. О. Правові засади модернізації адміністративно-територіального устрою України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 6. С. 6-12.
32. Кресіна І. О., Грицяк Д. І., Коваленко А. А. та ін. Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: моногр. Київ: Юридична думка, 2013. 327 с.
33. Кресіна І., Стойко О. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.
34. Крусян А. Р. Адміністративно-територіальний устрій України як основа системи органів публічної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 26. С. 64-69.
35. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
36. Лоза Р. Р. Зарубіжний досвід організації адміністративно-територіального устрою: уроки для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 11. С. 74-78.
37. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
38. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
39. Мяловицька Н. А. Сучасні тенденції видозмін державного устрою як структурного елемента форми держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 59-64.
40. Нудельман В. Як нам реформувати адміністративно-територіальний устрій. *Право України*. 2014. № 9. С. 107-115.
41. Павлович-Сенета Я. П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 241 с.
42. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного уні-*

- верситету внутрішніх справ. Серія: Юридична. 2013. Вип. 2. С. 205-216.*
43. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
 44. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України: [моногр.]. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. 126 с.
 45. Приходько А. Актуальні проблеми державного устрою в Україні. *Право України. 2014. № 9. С. 64-73.*
 46. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України. 2014. № 9. С. 88-93.*
 47. Пухтинський М. Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні. *Право України. 2012. № 8. С. 68-77.*
 48. Пушкіна О. Пріоритетні проблеми конституційно-правового регулювання основ конституційного ладу і форм територіального устрою України. *Юридична Україна. 2012. № 3. С. 31-36.*
 49. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право. 2013. № 4. С. 3-7.*
 50. Тварковська Л. До питання про концептуальні підходи у реформуванні системи адміністративно-територіального устрою в Україні. *Віче. 2011. № 8. С. 27-29.*
 51. Терханов Ф. І. Формування основ забезпечення територіальної цілісності в умовах децентралізації державної влади в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 3. С. 46-52.*
 52. Федоренко В. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України. 2014. № 9. С. 94-106.*
 53. Явір В. А. Етнополітичні виклики адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава. 2013. Вип. 24. С. 412-419.*

ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

❖ Теоретичні основи національної безпеки України: поняття та сутність національної безпеки; принципи національної безпеки України; об'єкти національної безпеки; суб'єкти національної безпеки.

❖ Система забезпечення національної безпеки України: поняття системи забезпечення національної безпеки та її елементи; основні функції системи забезпечення національної безпеки; повноваження основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки; засоби забезпечення національної безпеки України.

❖ Система національної безпеки України:

- політична безпека України;
- економічна безпека України;
- воєнна безпека України:
 - поняття, основи та організація оборони України;
 - воєнна політика та воєнне будівництво України;
 - теоретичні аспекти воєнної доктрини України;
 - конституційно-правовий статус Збройних Сил України;
- екологічна безпека України;
- інформаційна безпека України;
- демографічна безпека України;
- міжнародна безпека України:
 - міжнародні конфлікти і засоби розв'язання;
 - сучасна європейська політична ситуація і місце України в геополітичному просторі Європи;
- міжнародні відносини України в контексті національної безпеки;
- правова безпека України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система національної безпеки України.
- ✓ Система забезпечення національної безпеки.
- ✓ Поняття, основи та організація оборони України.
- ✓ Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки».
- ◆ «Практичне забезпечення економічної безпеки України».
- ◆ «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- ◆ «Стратегія національної безпеки України та військова реформа».
- ◆ «Система і структура органів національної безпеки Франції».
- ◆ «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- ◆ «Проблеми законодавчого регулювання у сфері державної безпеки в Україні».
- ◆ «Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки».
- ◆ «Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України».
- ◆ «Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави».
- ◆ «Політична корупція та правова безпека України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Сучасні проблеми економічної безпеки України.
- Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави.
- Місце і роль воєнної безпеки в системі національної безпеки.
- Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
- Воєнна безпека як складова національної безпеки України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз – це:*

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

2. *До суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні відносяться, крім:*

- а) Президента України;
- б) Верховної Ради України;

- в) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- г) Національного банку України;
- д) військових формувань іноземних держав.

3. До суб'єктів здійснення контролю за реалізацією заходів у сфері національної безпеки не належить:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Рада національної безпеки і оборони України;
- д) Конституційний Суд України.

4. В сфері забезпечення національної безпеки відсутній принцип:

- а) пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- б) своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- в) чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- г) гласності;
- д) верховенства права.

5. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

6. Згідно з Конституцією України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом:

- а) офіційними зустрічами президентів держав;
- б) укладанням міжнародних договорів економічного характеру;
- в) підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва за загальнови-знаними принципами і нормами міжнародного права;
- г) ратифікацією, денонсацією та приєднанням України до міжнародних актів;
- д) підписанням міжнародних угод про ненапад.

7. Згідно з Конституцією України забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України покладається на:

- а) Верховну Раду України;
- б) Президента України;
- в) військові формування та правоохоронні органи України;
- г) громадян України;
- д) систему судових органів України.

8. Захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

9. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

10. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України – це:

- а) воєнна доктрина;
- б) воєнна організація держави;
- в) сили безпеки;
- г) сектор безпеки і оборони;
- д) сили оборони.

11. Військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності – це:

- а) Збройні Сили України;
- б) Рада національної безпеки і оборони України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Міністерство оборони України;
- д) Міністерство внутрішніх справ України.

12. Загальна структура Збройних Сил України затверджується:

- а) Міністром юстиції України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) Президентом за поданням Прем'єр-Міністра України;
- д) Головою Верховної Ради України.

13. Збройними Силами України, які завжди знаходяться в стані бойової готовності? є:

- а) авіація;
- б) сухопутні війська;
- в) морський флот;
- г) ракетні війська;
- д) протиповітряна оборона.

14. Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України за посадою є:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Голова Служби безпеки України;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Міністр внутрішніх справ України.

15. Державна інституція, що може створюватися в особливий період як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Ставка Верховного Головнокомандувача;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Військовий комісаріат;
- д) Комітет державної безпеки.

16. Головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство оборони України;
- в) Служба Безпеки України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний штаб Збройних Сил України.

17. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу:

- а) Головнокомандувач Збройних Сил України;
- б) Голова Ради національної безпеки і оборони України;
- в) Прем'єр-Міністр України;
- г) Заступник Міністра оборони України;
- д) Міністр оборони України.

18. Президент України як Верховний Головнокомандувач з питань оборони видає:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

19. З питань національної безпеки і оборони Президент України видає такі нормативно-правові акти, що є обов'язковими до виконання на території України, як:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

20. Рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України приймається:

- а) у разі екологічної небезпеки;
- б) у разі введення надзвичайного стану;
- в) при укладанні міжнародної угоди;
- г) під час призову до армії;
- д) у разі збройної агресії.

11. Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади:

- а) Президентом України;
- б) Генеральним прокурором України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Міністром внутрішніх справ України.

12. Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється:

- а) Генеральною прокуратурою України;
- б) Уповноваженим Верховною Радою України з прав людини;
- в) Верховною Радою України;
- г) Кабінетом міністрів України;
- д) Національним агентством з питань запобігання корупції.

13. Голова Служби безпеки України має заступників, які призначаються на посади за його поданням та звільняються з посад:

- а) Генеральним прокурором України;
- б) Головою Верховної Ради України;
- в) Міністром оборони України;
- г) Міністром юстиції України;
- д) Президентом України.

14. Згідно з Законом України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. законодавче регулювання питань сфери оборони здійснює:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Верховна Рада України;

д) Верховний Головнокомандуючий.

15. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. особливий період в Україні – це:

- а) початок бойових дій;
- б) оголошення надзвичайного та воєнного стану на Україні;
- в) проведення референдуму про мобілізацію або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні;
- г) порушення кордонів;
- д) оголошення рішення про мобілізацію.

16. Відповідно до Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. територіальну оборону на всій території України організовує:

- а) Міністерство оборони України;
- б) співробітники прокуратури;
- в) Служба безпеки України;
- г) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- д) співробітники поліції.

17. Фінансування національної оборони України здійснюється:

- а) за рахунок коштів Держбюджету;
- б) внесків спонсорів;
- в) добровільне пожертвування громадян;
- г) за рахунок членських внесків міжнародних організацій;
- д) коштами місцевого бюджету.

18. До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи належить:

- а) реалізація права на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей;
- б) проведення заходів щодо військово-патріотичного виховання громадян України;
- в) підготовка громадян до військової служби, а також загальне військове навчання у воєнний час;
- г) створення національної системи та нормативно-правової бази розроблення і виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки;
- д) поступове оновлення науково-технічної та виробничо-технологічної бази оборонно-промислового комплексу, впровадження новітніх технологій.

19. Військова служба є:

- а) державною службою особливого характеру;
- б) спеціальною службою;
- в) особисто-професійною службою;
- г) загальнонауковою службою;
- д) таємною службою.

20. Відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України – це:

- а) повноваження Міністерства оборони України;
- б) конституційний обов'язок кожного громадянина;
- в) головне завдання Верховної Ради України;
- г) служба в армії;
- д) напрям діяльності Збройних сил України.

21. До відмінностей військової служби як особливого виду державної служби не належить:

- а) підвищені вимоги до стану здоров'я (фізичних даних), загальноосвітнього цензу, рівня професійної підготовки, морально-психологічних якостей громадян, які зараховуються (поступають) на військову службу;
- б) обов'язкове прийняття військової присяги кожним громадянином, хто вперше зараховується на військову службу;
- в) можливість проходження військової служби громадянами іноземної держави та особами без громадянства на контрактній основі;
- г) безперечність службового підпорядкування, безумовність слухняності підлеглих військовослужбовців вимогам командирів (начальників);
- д) право на зберігання, носіння, застосування й використання зброї.

22. Згідно з Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. альтернативна служба – це:

- а) служба в органах внутрішніх справ;
- б) державна служба в Збройних Силах України;
- в) служба, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби;
- г) служба в судових органах;
- д) служба в армії.

23. Згідно з Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. альтернативну службу громадяни проходять:

- а) поза Україною;
- б) на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у державній, комунальній власності або переважна частка у статутному фонді яких є в державній або комунальній власності;
- в) на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають в оперативному веденні військових частин;
- г) на території військових частин;
- д) за місцем праці або навчання.

24. Контроль за організацією альтернативної служби здійснюється:

- а) місцевими державними адміністраціями;
- б) Службою безпеки України;
- в) Генеральною прокуратурою України;
- г) Міністерством закордонних справ;
- д) Міністерством оборони України.

25. Право на альтернативну службу мають громадяни України:

- а) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю;
- б) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім моральним переконанням;
- в) якщо виконання військового обов'язку протипоказане їм за їх медичними показаннями;
- г) якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім бажанням;
- д) якщо виконання військового обов'язку суперечить їх матеріальному становищу.

26. Громадяни України в установленому законом порядку, для сприяння зміцненню оборони держави, можуть створювати:

- а) добровільні воєнні загони;
- б) добровільні воєнні формування;
- в) громадські організації;
- г) політичні партії;
- д) спеціальні військові підрозділи.

27. В Україні воєнний час настає:

- а) з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій;

- б) порушення кордонів України військовими підрозділами інших держав;
- в) з моменту закриття кордонів України;
- г) при порушенні конституційних норм;
- д) з дня підписання Верховною Радою України акту про початок війни.

28. Офіційною датою вступу України до Ради Європи є:

- а) 16 липня 1990 р.;
- б) 18 жовтня 1995 р.;
- в) 9 листопада 1995 р.;
- г) 9 жовтня 1996 р.;
- д) 9 січня 1998 р.

29. Базовим документом міжнародної безпеки є:

- а) Статут ООН;
- б) Заключний акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі;
- в) резолюція Генеральної Асамблеї ООН про створення всезагальної системи Міжнародного миру і безпеки;
- г) Декларація про запобігання і усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці;
- д) Декларація про встановлення фактів ООН у галузі підтримання міжнародного миру і безпеки.

30. Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у:

- а) 1994 р.;
- б) 1995 р.;
- в) 1996 р.;
- г) 1997 р.;
- д) 2006 р.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

До суб'єктів безпеки відносять:

- суспільство, його матеріальні та духовні цінності;
- території, навколишнього природного середовища
- державу, її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність;
- особистість, її права та свободи.

Розташуйте ці суб'єкти за першочерговістю, виходячи з принципу соціальної держави.

Який з перерахований суб'єктів є основним і чому?

Практичне завдання №2

Верховна Рада України прийняла постанову «Про здійснення Верховною Радою емісійно-кредитної політики в інтересах національної безпеки України». Національний Банк України звернувся до Конституційного Суду України, в результаті чого Конституційний Суд визнав дану постанову такою, що не відповідає чинному законодавству, в першу чергу – Концепції національної безпеки України.

Проаналізуйте дії Верховної Ради України та Конституційного Суду України з точки зору їх правомірності.

Практичне завдання №3

Під час збройної агресії проти України Президент України прийняв Указ про введення воєнного стану в Україні. У зв'язку з тим, що Президент України не встигає виконати всі функції, пов'язані з відсіччю агресії, Рада національної безпеки і оборони України приймає рішення про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, що очолюється Секретарем Ради. Ставка звернулася до Кабінету Міністрів України для організації Кабінетом Міністрів України підготовки населення і території держави до оборони. Кабінет Міністрів в особі Прем'єр-міністра відмовив в цьому у зв'язку з двома причинами:

- 1) в Україні не було введено воєнного стану, оскільки рішення про введення воєнного стану має приймати Президент України одноособово;
- 2) Ставка Головнокомандувача була сформована у не встановленому законом порядку.

Проаналізуйте дії кожного з органів з точки зору їх правомірності. Обґрунтувати відповідь.

Практичне завдання №4

Президент України погодивши з керівництвом Організації Північноатлантичного договору (НАТО) засади вступу України до даної міжнародної організації, подав до Верховної Ради України відповідні законопроекти. На критику опозиційних депутатських фракцій – вступ України до НАТО є актом зміни конституційного ладу, що належить виключно народові та реалізується у формі проведення всеукраїнського референдуму, Глава держави навів власні аргументи. Зокрема, НАТО є міжурядовою, а не міжнародною організацією, право визначати членство у якій належить уряду як представнику народу, а не самому народові; Конституція України не містить положень, що наша держава є позаб-

локовою державою. Тому для вступу до НАТО достатньо прийняти лише відповідні закони як це було зроблено при вступі України до Світової організації торгівлі.

Як Ви вважаєте, чи є вступ до Організації Північноатлантичного договору актом зміни конституційного ладу України? Наскільки переконливою є позиція Президента України з цього питання?

Практичне завдання №5

Порівняйте правові режими воєнного та надзвичайного стану, які запроваджуються в Україні. Завдання виконується письмово:

№	Вид стану	Спільні риси	Відмінні риси
1.	Воєнний стан		
2.	Надзвичайний стан		

VII. Словникова робота:

теорія національної безпеки, національна безпека України як конституційно-правовий інститут, національні інтереси, принципи національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, функції національної безпеки, концепція національної безпеки України, система забезпечення національної безпеки України, засоби забезпечення національної безпеки України, суб'єкти системи забезпечення національної безпеки України, гарантії забезпечення національної безпеки України, система національної безпеки України, політична безпека України, міжнаціональні (міжетнічні) конфлікти, політичні конфлікти, воєнний елемент, економічна безпека України, продовольча безпека, ресурсна безпека, цінова безпека, фінансово-грошова безпека, кримінальна безпека, воєнна безпека України, оборона України, територіальна оборона, воєнна доктрина, стан війни, воєнний час, воєнний стан, мобілізація, армія, Збройні Сили України, військовий обов'язок, військова служба, юридична відповідальність військовослужбовців, екологічна безпека України, інформаційна безпека України, демографічна безпека України, міжнародна безпека України, міжнародне право, міжнародні конфлікти, геополітичне становище держави, правова безпека України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.

- ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 107.
- ❖ Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 року. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.
- ❖ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року. (зі змінами та допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст.180.
- ❖ Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст.108.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
- ❖ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
- ❖ Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.
- ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- ❖ Про розвідувальні органи України: Закон України від 22 березня 2001 року. (зі змінами та допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 19. Ст. 94.
- ❖ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- ❖ Про Службу зовнішньої розвідки України: Закон України від 1 грудня 2005 року. (за змінами та допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8. Ст. 94.
- ❖ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 555.

Спеціалізована література:

1. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 114-122.
2. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: моногр. Київ: Талком, 2017. 575 с.

3. Антонов В. О. Суспільство як об'єкт національної безпеки Української держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 79-84.
4. Антонов В. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106-114.
5. Барабаш Ю. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки). *Право України*. 2014. № 7. С. 137-145.
6. Баранов О. П. Механізм управління Державною спеціальною службою транспорту в системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
7. Беззубов Д. О. До поняття юридичної безпеки фізичних осіб як суб'єктів права України (адміністративно-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 99-106.
8. Богма О. С. Державне регулювання інституціональних змін в сфері забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2017. 40 с.
9. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України: кол. моногр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.
10. Вовк О. О. Поняття та зміст зовнішньої безпеки: теоретико-правовий аналіз. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 11-18.
11. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 4-10.
12. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
13. Демченко В. Державна мова як об'єкт національної безпеки: моногр. Херсон: Вишемирський В. С., 2019. 175 с.
14. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: моногр. Харків: Юрайт, 2017. 202 с.
15. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: моногр. Харків: Константа, 2006. 440 с.
16. Долинний А. В. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 23 с.
17. Євенко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
18. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60-67.
19. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки:

- [моногр.]. Київ: ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2016. 444 с.
20. Забарський В. В. адміністративно-правові межі використання військово службовцями Збройних Сил України права на об'єднання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 109-115.
 21. Задорожня Г. В. Правовий механізм введення в Україні надзвичайного стану: проблеми теорії і практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 31-37.
 22. Капштик О. В. Державні механізми стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 20 с.
 23. Ключова Є. Правові засади функціонування міжнародних транспортних коридорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 18-20.
 24. Коваль А. Менеджмент как целостная система управления в кадровых аспектах безопасности государства. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 53-58.
 25. Ковальський В. Формування інформаційного права як комплексної галузі та перспективи кодифікації інформаційного законодавства. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 102-104.
 26. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 40 с.
 27. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2017. 42 с.
 28. Лекарь С. І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75-82.
 29. Лисенко Ю. Г. Модернізація системи управління економічною безпекою національної економіки: методологія, індикатори та інструменти: моногр. Полтава: [б. в.], 2018. 260 с.
 30. Максименко Ю. Інформаційне правопорушення: поняття й ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 63-65.
 31. Манжул І. Визначення змісту поняття «безпека ядерного-енергетичного комплексу» *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 68-71.
 32. Маркіна І. Управління безпекою туризму в умовах глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 61-65.
 33. Махненко А. М. Публічне управління та національна безпека: моногр. Київ: НАУ, 2019. 327 с.
 34. Мурза В. В. Історико-правова характеристика становлення та розвитку наглядової функції держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державно-*

- го університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 83-89.
35. Олійник О. Інформаційний простір як основа соціально-економічного, політичного і культурного забезпечення інформаційної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 98-104.
 36. Омельчук В. А. Теоретико-правові аспекти систематизації прав і свобод людини в історичному контексті забезпечення безпеки суспільства й держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 3-9.
 37. Осауленко О. Г. Офіційна статистика в системі національної інформаційної безпеки: моногр. Київ: Август Трейд, 2017. 367 с.
 38. Панова О. Принципы административно-правового обеспечения публичной безопасности. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 118-121.
 39. Папаяні С. В. Конституційно-правовий механізм реалізації зовнішньої політики України в умовах європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
 40. Пашинский В. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 71-75.
 41. Пелих А. О. Военно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
 42. Поляков С. Місце Збройних Сил України в системі органів державної влади. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 310-316.
 43. Поляков С. Перспективні напрями реформування законодавства України щодо забезпечення законності та правопорядку у збройних силах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 131-134.
 44. Потапенко Є. Методи і способи міждержавної правової інтеграції. *Право України*. 2014. № 6. С. 120-130.
 45. Сітарський С. М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
 46. Сіцінська М. В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2014. 36 с.
 47. Смирнова К. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України. *Право України*. 2014. № 4. С. 153-159.
 48. Сопілко І. Роль стратегії національної безпеки України в правовому регулюванні державної інформаційної політики України. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 8-14.

49. Строяновський В. В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: моногр. Київ: НАДУ, 2018. 691 с.
50. Тимошенко О. В. Регуляторні засади забезпечення економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 40 с.
51. Ткачук Т. Політика інформаційної безпеки НАТО. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 187-190.
52. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 32-39.
53. Філіппов А. В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2010. 246 с.
54. Цевельов О. Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.
55. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2013. № 2. С. 44-56.
56. Шестаков В. Захист іноземних інвестицій в Україні: теорія та практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 21-25.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми дисципліни «Конституційне право», оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціалізованою літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- складання схем, таблиць з тем курсу «Конституційне право»;
- підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу;
- складання процесуальних документів;
- робота як з нормативними актами внутрішнього законодавства, так і з міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими міжнародними актами, а також тлумачення їх відповідно до конкретних обставин;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової спеціалізованої літератури;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел з відповідної теми.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого нормативного акту, а також на монографічне або навчально-методичне джерело, яке використовувалося.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформативним. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Усі схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окремому папку.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитної трансферно-накопичувальної системи є індивідуальна робота Здобувачів.

Індивідуальна робота Здобувачів з дисципліни «Конституційне право» може включати:

- написання наукових статей та тез наукових доповідей;
- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;
- участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права;
- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;
- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз конституційного законодавства України;
- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо;
- написання наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється Здобувачем за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи Здобувач отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи Здобувачів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Принципи і види контролю знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань Здобувачів – основа для судження про результаті навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого Здобувача, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань Здобувачів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати Здобувачів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання; послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого Здобувача;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань Здобувача повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контрольні заходи з дисципліни «Конституційне право» проводяться протягом семестру та охоплюють: *діагностичний, поточний контроль (складається з оцінювання аудиторної, індивідуальної та самостійної роботи) та підсумковий контроль (залік/екзамен)*. У разі настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) контрольні заходи можуть проводитися з використанням технологій дистанційного навчання.

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньому рівні або на окремих його завершених етапах. Присвоєння Здобувачу кредитів ЄКТС і присудження кваліфікацій здійснюється винятково за результатами підсумкового контролю.

Підсумковий контроль успішності проводиться у формі *екзамену, заліку чи диференційованого заліку* з конкретної навчальної дисципліни або окремої її завершені частини в обсязі навчального матеріалу, визначеного РПНД цієї навчальної дисципліни, і у терміни, встановлені графіком освітнього процесу.

Метою підсумкового контролю знань є визначення дійсного рівня та змісту знань здобувачів вищої освіти з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до Здобувачів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з початкової дисципліни: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквіуми, написання тез тощо.

Встановлюються: максимальні суми балів за виконання завдань у рамках аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи – **60 балів; 40 балів** – за виконання завдань, винесених на підсумковий контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань, навичок і вмінь, виявлених під час аудиторної роботи (семінарських та практичних занять);
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль може проводитись усно, письмово або у формі комп'ютерного тестування, колоквіуму, оцінювання виступів на семінарських заняттях, ділових чи імітаційних ігор тощо, під час як навчальних занять, так і індивідуальної та самостійної роботи, зокрема з використанням системи управління дистанційним навчанням.

Аудиторна робота на семінарських і практичних заняттях оцінюється за критеріями оцінювання аудиторної роботи, що розробляються кафедрою загальноправових дисциплін та передбачені в робочій програмі з навчальної дисципліни «Конституційне право».

Самостійна та індивідуальна робота, що передбачена робочою програмою з навчальної дисципліни «Конституційне право», оцінюються викладачем за шкалою від 0 до 15 балів кожна. Виконання завдань, які виносяться на самостійну та індивідуальну роботу, може контролюватися викладачем під час консультацій або проведення аудиторної роботи.

Науково-педагогічні працівники кафедри загальноправових дисциплін мають право нараховувати заохочувальні бали за додаткову індивідуальну роботу, спрямовану на поглиблене вивчення навчальної дисципліни (підготовка конкурсної роботи; публікація статті; тез доповідей до участі у конференціях, круглих столах, наукових семінарах; участь в олімпіадах, вікторинах тощо; творчі та спортивні здобутки). При нарахуванні заохочувальних балів загальна сума балів за індивідуальну роботу не повинна перевищувати максимально допустиму (15 балів).

**Переведення значення рейтингових оцінок
з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки**

Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Конституційне право», оцінити рівень отриманих Здобувачами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо здобувач вищої освіти глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо здобувач вищої освіти твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо здобувач вищої освіти засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводити власні приклади.

«Незадовільно» – якщо здобувач вищої освіти не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

1. Поняття конституційного права. Місце конституційного права в системі національного права України.
2. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка.
3. Система конституційного права України: поняття, елементи та їх характеристика.
4. Конституційно-правові норми: поняття, структура, класифікація.
5. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
6. Принципи конституційного права: поняття та види.
7. Конституційно-правові відносини: поняття, ознаки та види. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.
8. Конституційно-правові норми та конституційно-правові відносини: їх співвідношення.
9. Форми конституційного права України: поняття та види.
10. Предмет, методологія, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими

- юридичними науками.
11. Конституційне право як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.
 12. Основні етапи розвитку конституційного процесу в Україні.
 13. Конституція Пилипа Орлика 1710 року та Конституція України 1996 року: порівняльно-правовий аналіз.
 14. Загальна характеристика радянського періоду конституційного процесу в Україні.
 15. Зміст сучасної конституційної реформи в Україні: концептуальні засади.
 16. Конституційно-правове забезпечення політичної реформи в Україні. Удосконалення конституційно-правового статусу суб'єктів політичної системи України.
 17. Поняття, ознаки та сутність Конституції України.
 18. Конституція та держава: їх співвідношення.
 19. Функції Конституції України та її характеристика.
 20. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації.
 21. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України.
 22. Форма та структура Конституції України.
 23. Чинники ефективності дії Конституції України. Спеціально-юридичні чинники.
 24. Порядок внесення змін до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України.
 25. Поняття, структура, особливості, ознаки конституційного ладу України.
 26. Демократична, правова, світська держава – конституційно-правова характеристика.
 27. Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття: порівняльний аналіз.
 28. Система гарантій конституційного ладу України: поняття та види гарантій.
 29. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
 30. Система органів державної влади в Україні.
 31. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.
 32. Структура суспільного ладу України: поняття та загальна характеристика.
 33. Політична система України: поняття та характеристика елементів.
 34. Економічна система та соціальна система України: конституційно-правові засади.
 35. Духовно-культурна система України: конституційно-правові засади.
 36. Місце прокуратури в системі органів державної влади.
 37. Система та структура прокуратури.
 38. Функції та повноваження прокуратури.
 39. Акти органів прокуратури: види, зміст.
 40. Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні та європейських державах.
 41. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні.

42. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
43. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.
44. Громадянство України: законодавство, міжнародні акти, зміст права на громадянство, документи, які підтверджують громадянство України. Принципи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Втрата громадянства України. Зміна громадянства України.
45. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина.
46. Право приватної власності: конституційно-правовий аспект.
47. Статус мови в Україні (Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).
48. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»).
49. Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).
50. Право на звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»).
51. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст. 126 КК України, ст. 27 КПК України, ст.ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України).
52. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
53. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.
54. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види.
55. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.
56. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії класифікації та види.
57. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика елементів), класифікація.
58. Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.
59. Класифікація виборів в Україні.
60. Виборча система в Україні.
61. Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.
62. Референдуми в Україні: поняття, принципи, види. Передумови виникнення референдумів.

63. Референдний процес. Предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму. Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації та проведення.
64. Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні.
65. Основні напрями парламентської реформи в контексті внесення змін до Конституції України.
66. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади.
67. Функції Верховної Ради України: поняття, види, зміст.
68. Статус народного депутата України: конституційно-правові засади.
69. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: конституційно-правовий статус.
70. Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
71. Депутатські фракції, комітети, спеціальні тимчасові комісії Верховної Ради України: конституційно-правовий статус.
72. Повноваження Верховної Ради України.
73. Засідання Верховної Ради України: ведення пленарних засідань; прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол; стенографічний бюлетень; стенографічний звіт; розробка проєктів законів; розгляд законодавчих пропозицій, законопроєктів, поправок; розгляд законопроєктів у першому читанні; розгляд законопроєктів у другому читанні; розгляд законопроєктів у третьому читанні.
74. Застосування процедури імпичменту: конституційно-правові засади та практика застосування.
75. Апарат Верховної Ради України: конституційно-правовий статус та структура.
76. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки. Засади зовнішньої політики України. Законодавство з питань зовнішньої політики України.
77. Ратифікація та денонсація міжнародних договорів, приєднання до міжнародних договорів.
78. Співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй.
79. Європейське регіональне співробітництво.
80. Співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.
81. Становлення інституту президентства в Україні.
82. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку України.
83. Функції Президента України: поняття, види, зміст.
84. Повноваження Президента України.
85. Офіс Президента України: конституційно-правова регламентація, структура, функції та основні завдання.
86. Консультативні та дорадчі органи Президента України: конституційно-правові

- засади.
87. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони при Президентові України.
 88. Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.
 89. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентові України.
 90. Виконавча влада як відносна самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
 91. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад, основні функції, повноваження.
 92. Центральні органи виконавчої влади: міністерства; державні комітети (державні служби); центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;
 93. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.
 94. Акти органів виконавчої влади: поняття, види, зміст.
 95. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.
 96. Адміністративна реформа в Україні: концептуальні засади.
 97. Міжнародно-правова регламентація питань організації місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування.
 98. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
 99. Поняття та суть місцевого самоврядування. Правові основи та система місцевого самоврядування.
 100. Повноваження місцевого самоврядування.
 101. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування.
 102. Гарантії місцевого самоврядування.
 103. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.
 104. Судовий захист прав місцевого самоврядування. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в рамках проведення адміністративної реформи.
 105. Поняття, соціальна функція та значення судової влади.
 106. Конституційні принципи правосуддя.
 107. Законодавство про статус суддів. Гарантії незалежності суддів.
 108. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.
 109. Система судової влади в Україні.
 110. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
 111. Вища рада правосуддя України: порядок формування, склад, основні функції, повноваження.
 112. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад,

- структура, вимоги до суддів.
113. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.
 114. Законодавчі засади організації та діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
 115. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.
 116. Акти Конституційного Суду України: характерні риси та проблеми реалізації.
 117. Поняття, принципи та система територіального устрою України.
 118. Конституційне закріплення форми державного устрою України як відносно децентралізованої унітарної держави.
 119. Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць.
 120. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.
 121. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.
 122. Національна безпека України: поняття та сутність.
 123. Принципи національної безпеки України.
 124. Об'єкти національної безпеки: поняття та види.
 125. Суб'єкти національної безпеки: поняття та види.
 126. Система забезпечення національної безпеки України.
 127. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.
 128. Система національної безпеки України: поняття та характеристика елементів.
 129. Політична безпека України: поняття, нормативно-правова регламентація, зміст.
 130. Економічна безпека України: поняття, сутність та нормативно-правова регламентація.
 131. Воєнна безпека України. Організація оборони України. Воєнна політика. Теоретичні аспекти воєнної доктрини України.
 132. Конституційно-правовий статус Збройних Сил України.
 133. Екологічна безпека України як складова національної безпеки України.
 134. Інформаційна безпека України: конституційно-правові засади.
 135. Демографічна безпека України: поняття, юридичний зміст та нормативно-правова регламентація.
 136. Міжнародна безпека України. Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки. Місце України в геополітичному просторі Європи.
 137. Правова безпека України: конституційний аспект.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна

1) г; 2) г; 3) б; 4) а; 5) в; 6) б; 7) г; 8) в; 9) б; 10) б; 11) а; 12) в; 13) б; 14) г; 15) д; 16) б; 17) в; 18) в; 19) б; 20) б; 21) а; 22) г; 23) в; 24) д; 25) д; 26) г; 27) а; 28) б; 29) д; 30) б.

Тема 2. Конституційний процес в Україні

1) б; 2) г; 3) г; 4) б; 5) г; 6) а; 7) в; 8) в; 9) г; 10) в; 11) в; 12) а; 13) д; 14) д; 15) г; 16) б; 17) г; 18) б; 19) а; 20) в; 21) г; 22) г; 23) б; 24) б; 25) а; 26) в; 27) а; 28) б; 29) г; 30) б.

Тема 3. Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності

1) б; 2) в; 3) г; 4) а; 5) б; 6) б; 7) б; 8) в; 9) а; 10) б; 11) г; 12) а; 13) а; 14) г; 15) б; 16) г; 17) а; 18) б; 19) г; 20) в; 21) г; 22) а; 23) г; 24) в; 25) б; 26) б; 27) а; 28) в; 29) б; 30) в.

Тема 4. Конституційно-правові засади конституційного ладу України

1) д; 2) в; 3) д; 4) б; 5) в; 6) в; 7) б; 8) в; 9) в; 10) а; 11) в; 12) г; 13) б; 14) б; 15) а; 16) а; 17) в; 18) г; 19) г; 20) б; 21) а; 22) б; 23) г; 24) в; 25) б; 26) а; 27) а; 28) г; 29) а; 30) б.

Тема 5. Теорія Конституції України

1) г; 2) в; 3) а; 4) в; 5) б; 6) б; 7) а; 8) д; 9) б; 10) в; 11) б; 12) б; 13) в; 14) г; 15) г; 16) б; 17) г; 18) д; 19) б; 20) д; 21) а; 22) б; 23) в; 24) г; 25) д; 26) в; 27) г; 28) в; 29) б; 30) в.

Тема 6. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні

1) г; 2) д; 3) в; 4) б; 5) в; 6) б; 7) г; 8) в; 9) г; 10) д; 11) в; 12) д; 13) б; 14) г; 15) д; 16) а; 17) б; 18) г; 19) в; 20) д; 21) г; 22) г; 23) б; 24) а; 25) в; 26) г; 27) б; 28) в; 29) г; 30) б.

Тема 7. Організація і здійснення державної влади в Україні

1) в; 2) б; 3) б; 4) г; 5) г; 6) д; 7) г; 8) а; 9) г; 10) в; 11) г; 12) а; 13) б; 14) в; 15) г; 16) б; 17) б; 18) б; 19) б; 20) а; 21) а; 22) д; 23) в; 24) в; 25) в; 26) г; 27) д;

28) б; 29) д; 30) в.

Тема 8. Виборче право та виборчий процес

1) а; 2) д; 3) г; 4) д; 5) в; 6) д; 7) б; 8) д; 9) а; 10) в; 11) д; 12) г; 13) в; 14) д; 15) б; 16) г; 17) а; 18) д; 19) г; 20) г; 21) д; 22) б; 23) а; 24) б; 25) г; 26) д; 27) д; 28) в; 29) а; 30) а.

Тема 9. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи

1) б; 2) б; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) в; 8) д; 9) в; 10) б; 11) а; 12) в; 13) г; 14) а; 15) б; 16) в; 17) б; 18) б; 19) а; 20) а; 21) г; 22) а; 23) а; 24) д; 25) д; 26) г; 27) в; 28) а; 29) а; 30) б.

Тема 10. Конституційно-правовий статус Президента України

1) а; 2) б; 3) б; 4) б; 5) а; 6) г; 7) в; 8) б; 9) б; 10) б; 11) а; 12) а; 13) б; 14) в; 15) а; 16) а; 17) б; 18) б; 19) г; 20) б; 21) б; 22) а; 23) д; 24) д; 25) а; 26) д; 27) д; 28) г; 29) г; 30) г.

Тема 11. Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус

1) г; 2) д; 3) а; 4) б; 5) а; 6) д; 7) в; 8) в; 9) б; 10) г; 11) а; 12) а; 13) б; 14) а; 15) г; 16) г; 17) д; 18) б; 19) в; 20) а; 21) д; 22) а; 23) а; 24) б; 25) а; 26) в; 27) а; 28) а; 29) б; 30) в.

Тема 12. Органи судової влади в Україні та організація їх роботи

1) в; 2) в; 3) б; 4) б; 5) г; 6) а; 7) б; 8) а; 9) а; 10) в; 11) б; 12) в; 13) а; 14) г; 15) б; 16) в; 17) б; 18) в; 19) г; 20) в; 21) в; 22) б; 23) г; 24) д; 25) в; 26) а; 27) а; 28) д; 29) в; 30) а.

Тема 13. Конституційний Суд України

1) в; 2) в; 3) в; 4) г; 5) д; 6) в; 7) в; 8) а; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) б; 14) а; 15) г; 16) г; 17) в; 18) а; 19) в; 20) в; 21) б; 22) г; 23) б; 24) б; 25) г; 26) в; 27) а; 28) д; 29) б; 30) б.

Тема 14. Місцеве самоврядування в Україні

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) д; 6) в; 7) д; 8) а; 9) а; 10) в; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) г; 16) б; 17) в; 18) б; 19) б; 20) в; 21) а; 22) г; 23) а; 24) г; 25) б; 26) б; 27) а; 28) г; 29) а; 30) в.

Тема 15. Територіальний устрій України.

1) б; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) б; 7) д; 8) г; 9) а; 10) г; 11) в; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) г; 18) г; 19) в; 20) а; 21) в; 22) г; 23) в; 24) б; 25) а; 26) в; 27) д; 28) в; 29) г; 30) г.

Тема 16. Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) а; 6) в; 7) в; 8) б; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) г; 15) д; 16) г; 17) а; 18) в; 19) а; 20) б; 21) в; 22) в; 23) б; 24) а; 25) а; 26) в; 27) а; 28) в; 29) а; 30) а.

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи**

**(для здобувачів вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України
Л.Р. Наливайко*

Підп. до друку 23.12.2019. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 18,75. Обл.-вид. арк. 19,00. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41

Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018